

Revista * 3 / 1994

ARHIVELOR

**REVISTĂ TRIMESTRIALĂ A DIRECȚIEI GENERALE
A ARHIVELOR STATULUI DIN ROMÂNIA**

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

Redactor responsabil:

TUDOR MATEESCU

Redactori:

MILIANA ȘERBU

TIBERIU ALBU

Tehnoredactor:

ALEXANDRA PETRE

Traduceri:

SIMONA CEAUȘU

DACINA IONICA

Dactilo:

MIHAELA ȘORODUC

COPERTA: Pecetea atârnată a cărții lui Constantin Brâncoveanu, v.v. Țării Românești, din 1702

Redacția: București, Bd. Mihail Kogălniceanu, nr. 29, sectorul 5. Telefon: 615 41 60

DIRECȚIA GENERALĂ
A ARHIVELOR STATULUI DIN ROMÂNIA
ANUL LXXI   VOL. LVI

REVISTA ARHIVELOR
Nr. 3/1994

SUMAR

EDITORIAL

CĂTĂLIN MUSTĂŢĂ – Ocrotirea valorilor culturale din patrimoniul Arhivelor Statului	231
--	-----

STUDII ŞI COMUNICĂRI

DAN ANTON – Actualizarea şi perfecţionarea fişei „Situaţia fondului” în concordanţă cu cerinţele activităţii Arhivelor Statului	233
PETRU OBODARIU – Şcolile rurale din judeţul Putna în a doua jumătate a secolului al XIX-lea	240
TUDOR MATEESCU – Un negustor braşovean în Dobrogea înainte de 1877 – Dumitru Ciurcu	244
DUMITRU ANDRONIE – Tradiţii culturale vâlcene. Din activitatea cercurilor culturale (1900–1914).....	248
VIRGILIU Z. TEODORESCU – Contribuţii documentare referitoare la monumentele de for public din oraşul Iaşi	257

ŞTIINŢE AUXILIARE

MARIA DOGARU – O problemă de mare actualitate: noile steme de judeţe şi oraşe. Opinii şi precizări	262
--	-----

DOCUMENTE

VIOREL GROZAV – Documente referitoare la profesorul Ştefan Micle	267
PĂRVAN DOBRIN – Mărturii documentare privind istoria unor zile însângerate	285

PREZENTĂRI DE FONDURI ŞI COLECŢII

MELENTINA BĂZGAN – Colecţia Peccei II	289
CRISANTA PODĂREANU – Fondul familial Karadja	299

CRONICA VIETII ŞTIINŢIFICE	302
----------------------------------	-----

RECENZII ŞI PREZENTĂRI	305
------------------------------	-----

SOMMAIRE

EDITORIAL

CĂTĂLIN MUSTAȚĂ – La protection des biens culturels du patrimoine des Archives d'État	231
---	-----

ETUDES ET RENSEIGNEMENTS

DAN ANTON – Actualisation et perfectionnement de la fiche «Situation du fonds», conformément aux exigences de l'activité des Archives d'État	233
PETRU OBODARIU – Les écoles rurales du département de Putna pendant la deuxième moitié du XIX-ème siècle.....	240
TUDOR MATEESCU – Un commerçant de brașov en Dobroudja avant 1877 – Dumitru Ciurcu	244
DUMITRU ANDRONIE – Traditions culturelles de Vâlcea.....	248
VIRGILIU Z. TEODORESCU – Contributions documentaires concernant les monuments de la ville de Jassy.....	257

SCIENCE AUXILIAIRES

MARIA DOGARU – Un problème en actualité: les nouveaux emblèmes des départements et des villes	262
---	-----

DOCUMENTS

VIOREL GROZAV – Quelques documents concernant le professeur Ștefan Miclă	267
PĂRVAN DOBRIN – Documents concernant quelques événements de l'histoire ensanglantée des Roumains.....	285

PRESENTATIONS DES FONDS ET DES COLLECTIONS

MELENTINA BĂZGAN – La collection „Sceaux” (II).....	289
CRISANTA PODĂREANU – Le fond personnel Karadja.....	299

CHRONIQUE	302
-----------------	-----

PRESENTATIONS ET COMPTE RENDUS	305
--------------------------------------	-----

CONTENTS

EDITORIAL

CĂTĂLIN MUSTAȚĂ – Protection of the patrimony of the State Archives.....	231
--	-----

STUDIES AND PAPERS

DAN ANTON – Bringing up to date of the „State of fund“ card according to the activity of the State Archives.....	233
PETRU OBODARIU – Rural schools of Putna during the XIX century	240
TUDOR MATEESCU – A merchant from Brașov in Dobruđja before 1877–Dumitru Ciurcu	244
DUMITRU ANDRONIE – Cultural traditions of Vâlcea	248
VIRGILIU Z. TEODORESCU – The monuments of Iași.....	257

SPECIAL SCIENCES

MARIA DOGARU – The problem of the new arms of towns and departments.....	262
--	-----

DOCUMENTS

VIOREL GROZAV – Documents concerning the activity of Prof. Ștefan Micle	267
PÂRVAN DOBRIN – Documents concerning the history of some stained with blood days	285

PRESENTATION OF COLLECTIONS AND FUNDS

MELENTINA BĂZGAN – The seals (II) collection	289
CRISANTA PODĂREANU – Personal fund Karadja	299

CHRONICLE	302
-----------------	-----

PRESENTATIONS AND REVIEWS	305
---------------------------------	-----

INHALT

LEITARTIKEL

CĂTĂLIN MUSTAȚĂ – Die Bewahrung national Werte aus dem Kulturerbe der Staatsarchive ..	231
--	-----

STUDIEN UND MITTEILUNGEN

DAN ANTON – Die Aktualisierung und Verbesserung des Merkblates in Übereinstimmung mit den Forderungen der Tätigkeit in den Staatsarchiven.....	233
PETRU OBODARIU – Die Landschulen aus dem Kreis Putna in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts	240
TUDOR MATEESCU –Ein kronstädter Kaufmann in der Dobrudscha. vor 1877 – Dumitru Ciurcu	244
DUMITRU ANDRONIE – Vâlcea-ner Kulturtraditionen. Aus der Tätigkeit der Kulturkreise....	248
VIRGILIU Z. TEODORESCU – Urkundliche Beiträge betreffend die öffentlichen Monumente der Stadt Iași.....	257

HILFSWISSENSCHAFTEN

MARIA DOGARU – Ein Problem von großer Aktualität: die neuen Kreis- und Städtewappen. Meinungen und Bestimmungen	262
---	-----

DOKUMENTE

VIOREL GROZAV – Dokumente betreffend Prof.Ștefan Micle	267
PĂRVAN DOBRIN –Urkundliche Beweise betreffend die Geschichte einiger blutigen Tage	285

BESTANDS- UND SAMMLUNGSVORFÜHRUNGEN

MELENTINA BĂZGAN – Siegel Sammlung II	289
CRISANTA PODĂREANU – Der Bestand der Familie Karadja	299

CHRONIK DES WISSENSCHAFTLICHEN LEBENS	302
---	-----

BUCHBESPRECHUNGEN UND VORFÜHRUNGEN	305
--	-----

Ocrotirea valorilor culturale din patrimoniul Arhivelor Statului

CĂTĂLIN MUSTAȚĂ

Ca urmare a evenimentelor din decembrie 1989, România este confruntată cu o serie de probleme noi și complexe, în toate domeniile de activitate. Excepție nu face viața culturală a țării, unde se remarcă un fenomen de spoliere a patrimoniului național.

Situația este favorizată în special de lipsa unei legislații specifice, menite a pune la adăpost bunurile aparținând patrimoniului național. Acest lucru, coroborat și cu venalitatea unor persoane lipsite de scrupule și de un minim de trăire patriotică, a condus la producerea unor dispariții de importante bunuri de patrimoniu, cum ar fi la Muzeul Colecțiilor sau Muzeul ceasului din Ploiești. Un factor important care favorizează sustrageri din patrimoniul național este și lipsa unor măsuri elementare de protecție, de siguranță a clădirilor care adăpostesc asemenea valori. De altfel, Ministerul Culturii a mediatizat cifra de cca 10 000 de obiecte de patrimoniu care au părăsit țara în perioada 1990–1992 și de 43 de cărți rare, de valoare deosebită, tipărite în secolele XV–XVIII, dispărute după 1989 de la Complexul de creație și cultură Ștefănești și de la Palatul Primăverii. Tragedia constă în faptul că, adeseori, concetățenii noștri, în calitate de „cumpărători” sau „mijlocitori” ai achiziționării bunurilor de patrimoniu, nu își dau seama de faptul că acestea reprezintă istoria, cultura, tradiția, spiritualitatea, originalitatea poporului român, contribuția sa la marele act de cultură al umanității, constituind în același timp adevărate certificate de atestare ale trecutului nostru.

În vidul legislativ de după 1989, Arhivele Statului și-au menținut legislația care reglementează statutul și importanța instituției, ca singură păstrătoare a Fondului Arhivistic Național. De asemenea, a fost menținut și perfecționat sistemul de asigurare a pazei sediilor centrale și județene, fapt ce nu a permis nici o ingerință din exteriorul depozitelor noastre.

Arhivele Statului, ca instituție ce ființează de peste un secol și jumătate, păstrează înscrisurile de o valoare inestimabilă, strânse de înaintașii noștri, prelucrate și puse în circuitul științific de generații de arhiviști.

Noile condiții politico-economice, precum și necesitatea alinierii la legislația arhivistică internațională, au condus la elaborarea unui proiect de lege a Arhivelor Naționale, aflat în momentul de față în dezbaterile comisiilor de specialitate ale Parlamentului. Trebuie subliniat că și noul proiect legislativ consfințește principiile de bază ale muncii arhivistice, așa cum au fost ele enunțate și perfecționate de la înființarea instituției noastre și conforme cu practica internațională în domeniu.

În ultimii patru ani, Arhivele Statului și-au intensificat activitatea de prelucrare a documentelor ce fac parte din Fondul Arhivistic Național, de la diverse instituții care s-au desființat sau și-au modificat profilul activității. În acest

fel, preluările în depozitele proprii reprezintă aproximativ 20% din totalul documentelor existente spre păstrare la instituția noastră.

Au fost preluate în regim de urgență cantități importante de arhivă neinventariată, neselectată, neordonată în dorința de a da urmașilor noștri, viitorilor cercetători și scriitori ai istoriei acestui sfârșit de veac XX românesc, posibilitatea accesului la un volum cât mai mare de informații.

Personalul întregului sistem arhivistic național a desfășurat o intensă și amplă acțiune de acordare a asistenței de specialitate la creatorii și deținătorii de arhivă, persoane juridice și fizice, concretizată în depunerea spre păstrare la Arhivele Statului a unor importante documente, achiziționate prin donații și cumpărări.

Din păcate, în „competiția“ de achiziționare de noi documente, suntem surclasați adeseori de superioara ofertă materială a „concurenților“ noștri. De aceea, asistăm la comercializarea, prin anticariate, a unei importante cantități de documente, în marea lor majoritate parte integrantă a Fondului Arhivistic Național, și care vor lua drumul colecțiilor particulare din țară sau străinătate, văduvind în acest fel cercetarea istorică de un plus de informații.

Subliniem că datorită modului de organizare a activității specifice, a sistemului de asigurare a pazei sediilor proprii și nu în ultimul rând a devotamentului întregului personal, Arhivele Statului și-au păstrat intactă zestrea documentară, chiar în perioada destul de complexă a ultimilor patru ani.

Facem și pe această cale un apel de suflet către toți deținătorii de înscrisuri ce fac parte din Fondul Arhivistic Național, de a le aduce spre achiziție și păstrare la singura instituție specializată din țară, care de peste un secol și jumătate tezaurizează trecutul scris al neamului românesc.

Actualizarea și perfecționarea fișei „Situția fondului“ în concordanță cu cerințele activității Arhivelor Statului

DAN ANTON

Arhivele Statului, aflate într-o perioadă de căutare menite a răspunde noilor cerințe ale epocii și societății, au inițiat în urmă cu câțiva ani un amplu proces de modernizare a activității, în care, la un loc de frunte, se situează actualizarea „Normelor tehnice de lucru“.

Revăzute și reinnoite în conformitate cu cerințele rezultate în urma amplificării continue a activității arhiviste, actualele „Norme“, datând din 1984, au răspuns, în general, până în prezent, solicitărilor generate de procesul muncii arhiviste. Totuși, în ultimul timp, tot mai multe voci cer cu insistență modificarea acestui instrument de bază al activității noastre, în sensul stabilirii unei mai mari concordanțe cu practica arhivistică, cu necesitățile concrete rezultate din activitatea pe care o desfășurăm, și, nu în ultimă instanță, cu tendințele de viitor ce pot fi deja prefigurate.

Neavând intenția de a face o prezentare generală, pur teoretică, a importanței perfecționării actualelor „Norme tehnice“, convinși de faptul că o asemenea întreprindere va genera în curând multe discuții, benefice, de altfel, ne vom rezuma în cele ce urmează la a aborda o chestiune mai veche, ce a făcut deja obiectul unor dezbateri între arhiviști, și anume problema actualizării și perfecționării fișei „Situția fondului“.

Asupra importanței fișei „Situția fondului“ în contextul mai larg al evidenței centralizate a fondurilor și colecțiilor din Arhivele Statului nu credem că mai are rost să discutăm. Totuși, trebuie arătat că această fișă, însumând cele mai importante și reprezentative date despre creatorul fondului (cu toată evoluția în timp) și despre materialul documentar păstrat (cu dinamica activităților la care a fost supus), stă la baza evidenței centralizate a fondurilor și colecțiilor din depozitele arhivelor, alături de celelalte instrumente obligatorii.

Ideea întocmirii unui formular care să cuprindă, într-o formă sintetică, dinamica schimbărilor petrecute la nivelul fondului și colecției, în urma efectuării unor operațiuni arhiviste, a fost materializată în anii '50, când s-a prevăzut, prima dată, organizarea unei cartoteci pe baza fișelor „situția fondului“.

„Normele tehnice“ din 1976 și 1984 au prevăzut și ele existența unor astfel de fișe, rubricată prevăzută pe ambele fețe răspunzând nevoilor activității arhiviste, potrivit specificității perioadei respective.

Considerându-se de către tot mai mulți lucrători că reproiectarea fișei „Situția fondului“ este tot mai necesară, date fiind noile operațiuni arhiviste ce au fost introduse în activitatea Arhivelor Statului, supunem dezbaterii specialiștilor

o serie de propuneri care vizează îmbunătățirea acestui instrument de evidență a fondurilor și colecțiilor.

Înainte de prezentarea propriu-zisă se cuvine să arătăm că acest proiect a fost rodul dezbaterii în cadrul serviciului de specialitate din Direcția Generală a Arhivelor Statului, cu ani în urmă, când s-a încercat și schițarea unei noi fișe.

Potrivit discuțiilor, mai vechi și mai noi, avute atât cu colegii din Serviciul metodologic, sinteză și control, cât și cu cei din filialele județene, apreciem că împărțirea actualului formular în trei capitole, respectiv: a) identificarea fondului; b) situația documentelor și c) anii pentru care lipsesc documentele, este corespunzătoare și poate fi păstrată în continuare. Urmează însă ca acestea să fie actualizate prin renunțarea la menționarea unor operațiuni depășite, adăugându-se în schimb, noile date impuse de actuala activitate arhivistică.

În urma mai multor propuneri și dezbateri a fost stabilită următoarea variantă nouă de fișă, pe care o prezentăm în continuare. În ceea ce privește localizarea actualului depozitar și administrator al documentelor unui fond sau al unei colecții, propunem numai completarea denumirii acestuia (Direcția Arhivelor Centrale sau filiala județului...) și localitatea unde funcționează. Actualul formular (anexa 14 din „Normele tehnice”) cuprinde și denumirile organizațiilor tutelare (minister, departament etc.), fiind utilizat atât pentru evidența fondurilor din depozitele noastre, cât și pentru cele aflate la diferite organizații și instituții. De aceea, precizăm că formularul al cărui proiect îl supunem atenției privește doar fondurile și colecțiile deținute de Direcția Arhivelor Centrale și filialele teritoriale.

La capitolul „Identificarea fondului” considerăm oportună păstrarea actualelor rubricații, completate însă cu noi date care să cuprindă și cantitatea (în m.l. și u.a.) pentru fiecare denumire pe care a avut-o creatorul fondului de-a lungul timpului. Acest lucru socotim a fi necesar de menționat pentru a avea o imagine cât mai precisă asupra volumului de documente deținut, pentru fiecare etapă din evoluția instituției.

În continuarea parcurgerii rubricației capitolului vizând datele necesare identificării fondului, preconizăm ca, la rubrica referitoare la „limba în care sunt scrise documentele”, să adăugăm și o nouă secțiune în care să se specifice și paleografia în care sunt scrise respectivele documente. Menționarea paleografiei folosite în redactarea documentelor, în capitolul a) al fișei „Situația fondului” poate servi la aprecierea globală și rapidă a cantității de documente scrise în paleografii diferite, oferind astfel posibilitatea unei mai oportune planificări a forței de muncă specializate, în cazul prelucrării documentelor respective.

Tot pe prima față a fișei de identitate a fondului propunem introducerea unor noi elemente, menite să precizeze mai corect locul pe care-l ocupă fondul în depozitul filialei. În acest scop se vor trece, în subsolul acestei fețe, rubricile noi, și anume cele privind numărul depozitului, al raftului și al polițelor, în succesiunea: DEPOZIT NR. .... RAFT/POLIȚA NR. .... în colțul din dreapta jos.

Deci, această primă față a fișei „Situația fondului”, care cuprinde cele mai importante date privind identificarea și particularitățile unui fond sau ale unei colecții aflate în depozitele noastre urmează să arate conform anexei nr. 1.

Modul de completare a rubricației capitolului a) din prima față a fișei se menține în continuare același ca până în prezent, cu specificarea ca rubrica cuprinzând numărul unităților arhivistice, corespunzătoare cantității fiecărei denumiri a creatorului, să fie completată doar în cazul inventarierii integrale a fondului.

De pe partea a doua a fișei, respectiv capitolul b) privind „Situația documentelor”, considerăm, din practica pe care o avem, că este necesar a fi păstrate în forma actuală primele două coloane, respectiv cele care cuprind anii calendaristici de raportare și existența de documente, deoarece datele respective sunt reprezentative pentru mișcarea documentelor, pe parcursul unui an.

Rubricile care au ridicat semne de întrebare, mai ales în ceea ce privește oportunitatea operațiunilor arhivistice cuprinse în prezent, sunt cele din coloanele 10 și 22. Pe bună dreptate se consideră – practica din ultimii ani dovedind-o – că respectivele rubrici sunt actualmente, în mare măsură, depășite, iar altele trebuie redefinite. S-a ajuns la această concluzie pornindu-se de la faptul că situația în care se găseau fondurile și colecțiile la data apariției fișei a fost în bună parte depășită prin realizarea, la majoritatea fondurilor, a instrumentelor de evidență obligatorie. În plus, și preluarea de noi fonduri sau completarea celor existente se face, cu unele excepții, pe bază de inventare.

Înșuși titlul subcapitolului ce cuprinde rubricile 10–22 este restrictiv, mărginindu-se doar la un segment, ce-i drept important, din paleta de operațiuni ce se întreprind în scopul prelucrării arhivistice a documentelor. Actuala fișă exclude, în rubricația în cauză, o serie întreagă de activități, din care unele, cum ar fi pregătirea pentru microfilmare în scopul constituirii Fondului de asigurare, au o pondere foarte importantă în ansamblul operațiunilor arhivistice, căpătând în ultimul timp chiar calitatea de prioritate deosebită.

Având în vedere toate aceste lucruri, găsim nimerită denumirea subcapitolului, cu titlul generic „Stadiul de prelucrare a documentelor”, care este mai cuprinzător, oferind posibilitatea enumerării unei mai largi game de operațiuni arhivistice, în locul actualei denumiri care rezumă intervenția asupra documentelor doar la activitățile de ordonare, inventariere și selecționare. Astfel denumit, subcapitolul respectiv va cuprinde, în noul formular ce-l propunem, următoarele rubrici:

„Inventariate” (documente), care va cuprinde trei coloane, și anume: anii extremi (coloana 10), metri liniari (coloana 11) și unitățile arhivistice (coloana 12). Această rubricație permite constatarea stadiului de inventariere (totală sau parțială) a documentelor fondului sau colecției. Acest lucru poate fi realizat făcându-se diferența rezultată din compararea cifrelor înregistrate în coloanele 8, 9 și 10, 11. În situația preluării, în anumite condiții, a unor fonduri fără evidență nu se vor completa coloanele 10 și 11. Este considerat un fond în întregime inventariat în momentul în care, din compararea coloanelor 8 cu 10 (anii extremi) și 9 cu 11 (metri liniari) rezultă identitatea perfectă a datelor. Ultima coloană a rubricației (nr. 12), în care se completează numărul unităților arhivistice, este deosebit de importantă, ea devenind un punct de referință pentru rubricile următoare, mai ales cele ce privesc verificarea existenței cu instrumentele de evidență și constituirea Fondului de asigurare.

Asupra următoarelor rubrici, 13–15, opiniile au fost divergente, o parte a colegilor opinând că nu ar mai fi necesare, deoarece majoritatea fondurilor intrate în depozitele Arhivelor Statului au fost deja prelucrate. În ciuda acestui fapt, practica a dovedit, mai ales în ultimii ani, cănd am fost nevoiți să efectuăm, în scop de salvare, preluări masive de documente, indiferent de stadiul de prelucrare, că această operațiune arhivistică trebuie să-și găsească în continuare locul în viitoarea fișă „Situația fondului”.

Rubricile 16–18 privesc o operațiune a cărei importanță a fost, în ultima perioadă, tot mai mult scoasă în evidență. În cazul efectuării verificării cu

instrumentele de evidență, la rubrica 18 se va completa numărul exact al unităților arhivistice efectiv constatate după încheierea operațiunii de confruntare a existentului cu inventarele. Cifra din această rubrică trebuie privită în strânsă legătură cu cea din rubrica 12, în care sunt consemnate unitățile arhivistice rezultate în urma inventarierii. Din confruntarea lor, în cazul existenței unor neconcordanțe, cifra consemnată la rubricația „verificarea existentului“ va deveni de bază în desemnarea numărului unităților arhivistice ale fondului, după efectuarea verificării integrale a materialului documentar.

La rubrica privind constituirea „Fondului de asigurare“, în urma căreia se stabilește definitiv cota tuturor documentelor din fond sau colecție, s-au prevăzut cele două etape ale operațiunii, respectiv pregătirea documentelor și microfilmarea lor. Pentru fiecare etapă se vor avea în vedere anii extremi ai documentelor (coloanele 19 și 21) și metrajul prelucrat. În ceea ce privește coloanele 19 și 21, în care se completează anii extremi ai documentelor, prelucrarea corespunde întru totul fondurilor organizate cronologic structural, unde există posibilitatea urmăririi anului până la care s-a realizat operațiunea respectivă. Acest indicator necorespunzând și pentru fondurile organizate pe serii sau grupe de acte, s-a prevăzut rubricația coloanelor 20 și 22, prin completarea cantității în m.l. Din confruntarea cifrelor ce reflectă metrajul general al fondului (coloana 11) cu cele privind cantitatea pusă în lucru (coloanele 20 și 22) se poate determina stadiul în care s-a efectuat operațiunea de constituire a fondului de asigurare, coloanele 19–22 nu se vor completa.

Pentru reflectarea în fișa „Situația fondului“ a operațiunii de fișare tematică s-au rezervat acestei activități coloanele 23 și 24, în care se completează numărul de unități arhivistice și de fișe tematice întocmite la fondul respectiv. Considerăm, având în vedere specificitatea acestei operațiuni, ca fiind mai oportună menționarea numărului unităților arhivistice cercetate tematic decât cantitatea globală în metri liniari, mai ales că din confruntarea cu cifrele înscrise în coloanele 12 și 18 se poate aprecia exact stadiul de fișare al respectivului fond.

La capitolul b) „Situația documentelor“, ca ultimă rubrică (coloana 25) sunt consemnate numerele inventarelor fondului din registrul inventarelor. Ca un element de noutate considerăm că trebuie delimitate mai pregnant numerele inventarelor aflate pe rol, prin bararea cu cerneală a celor desființate, ca urmare a perfecționării evidenței determinate de selecționarea, comasarea preluărilor succesive sau fondarea documentelor. Ultimul capitol al feței „b“ a fișei, cel referitor la anii pentru care lipsesc documentele, se completează potrivit indicațiilor aflate în vigoare actualmente.

În plus față de formularul din anexa 14 a actualelor „Norme tehnice“, am introdus, în colțul dreapta jos, rubrica „Observații“. S-a simțit nevoia acestei noi rubrici din practica activității arhivistice, pentru a se consemna eventualele inadvertențe între datele înscrise în fișă, la diferite intervale de timp. Astfel de neconcordanțe se ivesc des prin mutarea documentelor de pe un tip de raft pe altul, de exemplu, sau prin introducerea materialelor documentare în mijloace noi de protecție, ceea ce duce, în majoritatea cazurilor, la modificări în cantitatea în metri liniari ai fondurilor, chiar dacă nu s-a preluat sau eliminat nici un document din fond.

În ceea ce privește eventualele desființări din fonduri, determinate de comasări sau transferări către alte filiale sau servicii, aceste activități vor fi menționate cu culoare roșie la rubrica „Observații“, de pe fața b) a fișei.

Prin urmare, luând în considerare cele mai sus arătate, propunem ca fața b) „Situația documentelor“ să aibă rubricația conformă anexei nr. 2.

După cum se observă, noua fișă „Situția fondului”, prezentată aici în proiect, a renunțat la unele rubrici față de formularul din anexa 14 a actualelor „Norme tehnice”. Aceste modificări s-au întreprins ca urmare a evoluției situației arhivelor din depozitele noastre, considerându-se că menținerea vechilor rubrici ar fi depășită de starea actuală a evidenței și prelucrării fondurilor. Astfel, s-a renunțat la rubricile „Ordonate”, care nu coresponde scopului fișei, și „Fișate”, ca fiind operațiune intermediară. Totodată, rubricile „Inventariate fără a fi selecționate” și „Inventariate după selecționare”, care prezentau, de asemenea, stadii evolutive intermediare în desăvârșirea evidenței fondurilor, au fost contopite la rubrica „Inventariate”, col. 10–12.

În afara celor prezentate au mai existat o serie de opinii formulate cu diverse ocazii, care vizau completarea fișei, prin menționarea în prima parte a organizației sau persoanei predătoare a documentelor. Considerăm, însă, că această relație, stabilită în Registrul general de arhivă, nu-și găsește locul în acest instrument de evidență, care trebuie să fie sintetic și să prezinte operativ datele privind fondul respectiv. Propunerea devine cu atât mai greu de aplicat cu cât avem, de exemplu, de completat fișa privind achizițiile de documente, caz în care spațiul ar deveni total insuficient menționării tuturor depunătorilor.

De asemenea, a mai existat propunerea mutării rubricii 25, privind „numărul inventarului”, de pe fața b) pe prima parte a fișei, ca element de identificare. Considerăm totuși că locul acestei rubrici este la capitolul b), alături de celelalte elemente vizând stadiul de prelucrare a documentelor. Alte opinii ce au vizat o reîmpărțire a subcapitolului b) în mai multe rubrici, prezentând, însă, în ultimă instanță, tot operațiunile arhivistice deja cuprinse în proiectul ce face obiectul prezentării noastre, nu duc decât la încărcarea nejustificată a fișei, îngreunând-o și făcând-o, în acest fel, greu de operat.

Proiectul formularului de fișă pe care l-am prezentat va suscita, fără îndoială, multe discuții între specialiștii Arhivelor Statului, lucru care, neîndoios, va duce la perfecționarea acesteia, în scopul găsirii unui tip care să răspundă cel mai bine nevoilor de astăzi și de perspectivă ale muncii arhivistice.

Necesitatea găsirii unui nou formular de fișă, ca instrument operativ de identificare și sinteză a activităților efectuate asupra fondurilor și colecțiilor din Arhivele Statului, a pornit și de la nevoia schimbării, în sensul completării și îmbogățirii sistemului informațional SETFOC, care, în forma actuală, nu mai răspunde nevoilor de informare și documentare a arhiviștilor. De aceea, transpunerea pe calculator, alături de denumirile fondurilor, și a gradului de prelucrare arhivistică a acestora (în gama de operațiuni prezentate în proiectul de mai sus) va da o imagine mai exactă și globală a stadiului în care ne aflăm, cu trimiteri în viitor asupra a ceea ce mai avem de făcut.

O problemă deosebită, care este legată de eventuala acceptare și introducere a formularului prezentat, este aceea vizând costurile materiale și financiare pe care le incumbă. Nu este de neglijat nici timpul material sau forțele umane necesare transpunerii multitudinii de date pe noul formular, în cazul acceptării sale.

Conștient de aceste dificultăți obiective, suntem totuși încrezători în găsirea unor soluții potrivite, mai ales în actualele condiții prin care trece instituția noastră, angrenată cu toată energia pe linia modernizării și perfecționării activității pe care o desfășoară.

b) SITUAȚIA DOCUMENTELOR

2.

ANII CALENDARISTICI			EXISTENTUL						STADIUL DE PRELUCRARE A DOCUMENTELOR											Cercetal tematic	NR. INVENTARULUI (INVENTARELOR) DUPĂ REGISTRUL INV.			
			Existentul la 1 ian.	Preluat până la 31 dec.		Ieșite până la 31 dec.		Existentul la 31 dec.	Inventariate			Selecționate		Verificare existent		Fond de asigurare								
ANII EXTREMI	M.L.		ANII EXTREMI	M.L.	ANII EXTREMI	M.L.	ANII EXTREMI	M.L.	U.A.	ANII EXTREMI	M.L.	U.A.	M.L. DOCUMENTE SELECȚIONATE	M.L. DOCUMENTE ELIMINATE	ANII EXTREMI	M.L.	U.A.	ANII EXTREMI	M.L.	ANII EXTREMI	M.L.	U.A.	FISE	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25

c)

ANII PENTRU CARE LIPSESC
DOCUMENTELE .....
(Se completează când fondul
este definitiv inventariat) .....

OBSERVAȚII:

Școlile rurale din județul Putna în a doua jumătate a secolului al XIX-lea

PETRU OBODARIU

Legea învățământului din 1864 a fost prima încercare de instituționalizare a învățământului primar obligatoriu și gratuit. Din păcate însă, prevederile legii nu au putut fi traduse în fapt în condițiile epocii în care au fost elaborate, decât într-o mică măsură. Cauzele erau lipsa de fonduri, de personal didactic, de localuri școlare, inerția autorităților locale și scepticismul locuitorilor de la sate față de școală.

Toate legile privitoare la învățământ, ulterioare celei din 1864, vor încerca să îmbunătățească prevederile acestei legi, în vederea creării unui învățământ bazat pe principii moderne. La aceste eforturi legislative se vor adăuga, în toată această perioadă cele ale învățătorilor comunali, deveniți adevărați misionari ai culturii la sate. Ei vor încerca, prin activitatea lor din școli și din afara lor, să „lumineze” lumea satelor, iar aspectul cel mai important era obligativitatea învățământului primar. De multe ori însă învățătorii s-au lovit de mentalitatea satului românesc, refractar la inovații, dar și de o inerție a autorităților locale. Corelarea tuturor acestor eforturi de-a lungul unei perioade mari de timp va duce într-un târziu la receptarea în mod pozitiv a școlii în mentalitatea rurală, ca un lucru necesar și obligatoriu.

În județul Putna, eforturile depuse pentru instituționalizarea învățământului primar obligatoriu au fost îndelungate. Participanții la aceste eforturi, deloc ușoare, au fost atât învățătorii, cât și autoritățile locale și centrale. Ei s-au lovit de greutăți materiale (lipsa de fonduri, de localuri școlare, de personal calificat), dar și de opoziția unor factori, uneori cu rol decizional în comunitate.

În 1864 exista în județul Putna doar o singură școală rurală, cu un singur învățător la cei 32 168 capi de familie, câți avea județul la acea dată¹. După 1864 se va înregistra un progres lent în învățământul rural, atât cantitativ, cât și calitativ.

În 1866 s-a înregistrat o ușoară creștere a numărului de comune în care se găseau învățători, mai precis 17². În anul școlar 1895–1896 – se menționează într-un raport al Revizorului școlar al județului Putna – funcționau în acest județ 55 de școli rurale mixte, din care 24 de gradul superior și 31 de gradul inferior și o școală rurală de fete de gradul inferior³. Tot în această perioadă nu existau școli în 3 comune din plasa Biliesți-Gârlele, în 10 comune din plasa Răcăciuni, în 9 comune din plasa Vrancea și într-o comună din plasa Zăbrăuți⁴.

Din punct de vedere calitativ, dacă după 1864 învățătorii proveneau dintre absolvenții de Școală primară ce mai făceau un curs de pregătire didactică la una din școlile primare de la orașe, treptat calitatea de învățător va putea fi obținută doar în urma absolvirii unei școli normale⁵. În județul Putna va apare în această perioadă prima Școală normală, înființată în 1869, dar dispărută în 1873.

¹ *Monografia județului Putna*, Focșani, 1943, p. 177

² Arh. St. Focșani, fond Prefectura județului Putna, dosar 14/1866, f. 23

³ Ibidem, fond Inspectoratul școlar al județului Putna, dosar 1/1896, f. 161

⁴ Ibidem, f. 72

⁵ *Istoria pedagogiei*, București, 1968, p. 203.

Iată deci că județul începe să aibă din ce în ce mai multe școli în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și învățători mai bine pregătiți. Ritmul înființării școlilor este însă încetinit în multe zone ale județului, cu precădere în cele mai izolate, de o serie de greutăți pe care vom încerca să le enumerăm și exemplificăm în rândurile ce urmează.

Unul din factorii de frână în dezvoltarea învățământului rural va fi uneori chiar puterea locală, cea care, potrivit legii, trebuie să asigure aplicarea în fapt a instrucțiunilor legale. Prin urmare, primarul și consiliul comunal trebuiau să controleze aplicarea în fapt a obligativității instrucțiunii⁶, să asiste la examenele generale ale școlilor primare rurale⁷, să urmărească prezența la cursuri a copiilor între 8–12 ani, „pentru că legea globește cu bani pre părinții nepricepuți cari nu-și trimit copiii la școală”⁸. Tot factorii locali trebuiau să se ocupe de obținerea fondurilor (un exemplu este încercarea primarului din Păunești din 1866 de a strânge fonduri pentru construirea școlii)⁹ sau de întreținerea școlilor¹⁰, de supravegherea desfășurării normale a cursurilor și aplicarea tuturor prevederilor legii. Multe din aceste îndatoriri sunt însă eludate în unele zone ale județului Putna.

Astfel, într-un raport al învățătorilor școlilor primare rurale din comuna Soveja adresat Prefecturii se face referire la nerespectarea de către autoritățile locale a îndatoririlor ce le revin conform legii, cea mai importantă fiind obligativitatea frecventării cursurilor. Deși legea prevedea amenzi pentru părinții ai căror copii absentau, acestea erau inaplicabile în Soveja, unde primarul însuși își luase copilul de la școală, „sub cuvântu că dacă n-au toate comunele din plasă școală de ce să fie năpăstuită numai comuna Soveja”¹¹, un exemplu concludent al modului în care era receptată școala la acea dată. În Soveja frecventau atunci școala 11 elevi din 45¹². Iar în 1876 (deci după doar un an de la raportul anterior) revizorul școlar sesizează Prefectura de continuarea practicii absentării de la cursuri¹³.

Iată că se conturează o a doua problemă a școlilor perioadei de care ne ocupăm, absenteismul. El este sesizat și în alte comune ale județului. În 1866 învățătorii școlilor din Vulturul de Sus și Vulturul de Jos se plâng de faptul că locuitorii nu-și trimit copiii la școală¹⁴. Zece ani mai târziu, în 1876, situația se agravase într-atât, încât se ajunsese chiar la desființarea unor școli. Îngrijorarea răzbate dintr-un raport făcut de prefectul județului în urma unei vizite a acestuia la mai multe școli din Putna. Astfel, „la Holbănești școala era desființată de 2 ani și localul său vândut, alte 2 comune din plasa Zăbrăuți erau lipsite de școale și în toată plasa Vrancea era o singură școală primară la Vidra”. Într-o serie de comune prefectul găsește un număr mic de copii la cursuri (în comuna Vulturul ce avea 600 de familii frecventau școala doar 17 copii, iar în comuna Mera, ce avea 700 de familii, frecventau școala doar 3 copii)¹⁵.

⁶ Arh. St. Focșani, fond Prefectura județului Putna, dosar 28/1868, f.132

⁷ Ibidem, dosar 3/1876, f. 58

⁸ Ibidem, dosar 14/1866, f. 33

⁹ Ibidem, f. 149

¹⁰ Ibidem, f. 168

¹¹ Ibidem, f. 90–92

¹² Ibidem

¹³ Ibidem, dosar 30/1867, f. 1

¹⁴ Ibidem, dosar 14/1866, f. 217–218

¹⁵ Ibidem, dosar 3/1876, f. 124

Pentru a face față greutăților amintite mai sus, revizorul școlar va solicita Prefecturii, în 1866, transmiterea unor „ordine energice către primari pentru a-i obliga să vegheze la îndeplinirea obligațiilor lor referitoare la frecventarea cursurilor școlilor primare rurale de către toți copiii între 8–12 ani, precum și asigurarea unui minim de mobilier necesar desfășurării în bune condiții a procesului de învățământ”¹⁶.

Greutățile materiale și de altă natură nu le au însă și școlile rurale evreiești (există în Putna o numeroasă populație evreiască la sate) care, se înmulțesc și atrag chiar și elevi români, nemulțumindu-i pe învățătorii români. Aflăm despre aceste aspecte dintr-un raport al învățătorilor școlii mixte din Străoane de Jos și de Sus, adresat în 1889 revizorului școlar¹⁷.

Ne vom referi în continuare la o altă serie de greutăți întâmpinate de școlile rurale putnene în această perioadă, de data aceasta însă de ordin material. În primul rând, localurile școlare erau insuficiente, activitatea didactică desfășurându-se în condiții improprie, în localuri închiriate (este cazul școlii din comuna Suraia, în 1888) sau chiar în sediul primăriei (este cazul școlilor din comunele Ciușlea, Făurei și Mircești în 1889). Dar existau și excepții de genul localurilor din plasa Biliesți (comunele Mărășești, Tg. Nămolosa, Călieni și Vultur de Sus) ce funcționau în localuri proprii în același an 1888¹⁸. De multe ori, la 1 septembrie, când trebuiau să înceapă cursurile, localurile școlare nu erau reparate, fiind „într-o stare proastă și nemulțumitoare” (cum se întâmpla în 1867 în marea majoritate a comunelor din județ), ceea ce va determina revizorul școlar să se adreseze din nou Prefecturii¹⁹.

O altă problemă era lipsa de materiale didactice și de personal didactic. Există cazuri în epocă, probabil izolate, de neprezentare a învățătorilor la școli, ca în 1866 în comunele Năruja și Tg. Adjud²⁰. De multe ori doar pasiunea îi ținea pe învățători la posturi, întrucât salariile li se plăteau neregulat. În 1866 învățătorii din Mera, Găurile, Colacu, Vizantea, Bolotești solicitau Prefecturii plata salariilor pe intervalul ianuarie–august, rămase restante. De altfel, comunele erau solicitate foarte des să acorde ajutoare pentru școli, din care se plăteau atât salarii, cât și alte necesități ale școlilor.²¹

În epocă au existat însă și atitudini pozitive ale unor oameni bogați, ce au susținut școlile rurale. În 1895 Jacques Elias, proprietarul moșiei și fabricii de zahăr Sascut, sprijină cumpărarea de materiale didactice necesare premierii elevilor școlii rurale din comună. În același an, doctorul N. Elican oferă comunei Tg. Adjud cărți în valoare de 40 lei și stofă pentru confecționarea costumelor a patru elevi săraci²².

Aspectele prezentate până acum sunt doar câteva exemple ale greutăților multiple cu care se confruntau școlile putnene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Satul românesc se deschidea greu către cultură, către școală. Eforturile îndelungate ale factorilor centrali și locali ai puterii, ale învățătorilor vor duce către sfârșitul secolului, odată cu „epoca Spiru Haret” la o dezvoltare calitativă și cantitativă a școlilor rurale din întreaga țară.

¹⁶ Ibidem, dosar 14/1866, f. 198

¹⁷ Ibidem, fond Inspectoratul școlar al județului Putna, dosar 1/1889, f. 75

¹⁸ Ibidem, fond Prefectura județului Putna, dosar 22/1888, f. 38

¹⁹ Ibidem, dosar 30/1867, f. 138

²⁰ Ibidem, dosar 14/1866, f. 15–17

²¹ Ibidem, f. 146; dosar 3/1876, f. 58

²² Ibidem, fond Inspectoratul școlar al județului Putna, dosar 1/1895, f. 118, 128

R É S U M É

Partant de quelques documents des Archives l'auteur remarque les difficultés de l'enseignement en Putna après „la Loi de l'Enseignement de 1864“.

P R É C I S

Based on some Archives documents the author writes about the situation of the rural schools of Putna after the Education Low from 1864.

Un negustor brașovean în Dobrogea înainte de 1877 – Dumitru Ciurcu

TUDOR MATEESCU

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, mai mulți mari negustori români din Brașov au stabilit strânse legături comerciale cu Dobrogea, îndeosebi cu orașul Tulcea, unde și-au deschis filiale ale firmelor.¹

La 12 ianuarie 1849, un brașovean, venit din Dobrogea la carantina Brăila, declara că „am avut trebuință cu niște marfă brașovenie”², adăugând că „am nouă scrisori, recomandate către tată-mieu la Brașov în privința negoțului ce are casa noastră cu marfă de brașovenie(i) din Tulcea”³. Numărul negustorilor brașoveni legați de comerțul cu acest oraș dobrogean a fost, putem spune, impresionant⁴.

Unii s-au stabilit așadar definitiv în această parte a pământului românesc, între ei numărându-se și Dumitru Ciurcu⁵, statornicit la Silistra. I se spunea, în mod curent Dumitrache, iar într-un document din 1851 este numit Dumitrache Gheorghe Ciurcu, menționându-se că era din Brașov⁶. Era deci fiul lui Gheorghe Ciurcu⁷, nume pe care-l întâlnim la mai mulți negustori români brașoveni⁸.

El era stabilit mai demult la Silistra. La 28 iulie 1838, în timpul mării epidemii de ciumă din Dobrogea, carantina Călărași informa în scris că „în cetatea Silistriei, eri, 27 spre 28, noaptea, au murit cu grabnică moarte doi copii ai lui kir Dumitru Ciurcu ce îi are cu țiitoare a sa făcuți, și cu toate că părinții lor propun că au fost răciți încă de la 24 ale următoarii, când s-au scaldat amândoi în Dunăre, dar grabnica lor moarte dă o neplăcută bănuială la cei mai mulți”⁹. Peste câteva zile, la 1 august 1838, aceeași carantină arăta că „aceștia doi copii, fără nici o îndoială, sunt periți de ciumă și au murit în casa unui lăcuitor din Silistra, anume Stan, cu a căruia fiică Dumitru Ciurcu i-au născut”¹⁰. La 12 august se anunță că murise de ciumă, „la 11, eri, un Constandin Dulgherul, fost în casa lui Stan, socru(l) lui Dumitru Ciurcu, a(i) căruia doi copii au murit tot de această boală”¹¹. Numitul negustor brașovean se afla așadar de un număr însemnat de ani așezat în orașul Silistra.

¹ Fr. Killyen, *Brașovul în preajma revoluției de la 1848*, în „Studii și articole de istorie”, I, 1956, p. 174–175.

² Despre mărfurile care intrau în categoria de „brașovenie” vezi Eugen Pavlescu, *Mesteșug și negoț la românii din sudul Transilvaniei (sec. XVII–XIX)*, București 1970, p. 66.

³ Arh. St. Buc., fond Comitetul Carantinilor, dosar 1235/1849, f. 46.

⁴ Constantin A. Stoide, Ioan Caproșu, *Relațiile economice ale Brașovului cu Moldova de la începutul secolului al XVIII-lea până la 1850*, Chișinău, 1992, p. 90, 219–220, 222, 229.

⁵ Nu trebuie confundat cu Dimitrie Ciurcu, zis Dimci, care apare în mai multe documente brașovene din anii 1794–1799. (*Catalogul documentelor grecești din Arhivele Statului de la Brașov*, vol. I, București, 1958, p. 415 – rez. 1324, p. 422 – rez. 1339, p. 445 – rez. 1394, p. 571 – rez. 1793).

⁶ Arh. St. Buc., fond Obștescul Control, dosar 120/1851, f. 145–146.

⁷ La 3 aprilie 1819, într-un document grecesc de la Brașov este menționat răposatul Haği Gheorghe Ciurcul din Galați, supus chezaro-crăiesc. (*Catalogul documentelor grecești...*, vol. I, p. 647 – rez. 2156).

⁸ *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului Brașov*, vol. II (1800–1825), București, 1975, p. 58 (rez. 226, 227); p. 160 (rez. 803); p. 162 (rez. 820); p. 171 (rez. 870); p. 548 (rez. 3136) etc.

⁹ Arh. St. Buc., fond Comitetul Carantinilor, dosar 841/1838, f. 78; fond Ministerul de Război, Departamentul ostășesc, dosar 18/1838, f. 475. Vezi și Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei (1830–1877)*, București, 1975, p. 90.

¹⁰ Arh. St. Buc., fond Comitetul Carantinilor, dosar 841/1838, f. 84, 104.

¹¹ *Ibidem*, f. 162.

Este atestat pentru prima dată în activitățile comerciale în anul 1835 („Dumitrache Ciurcu de la Silistra“), când trecea pe la carantina Călărași, în drum spre Transilvania¹². Tot atunci treceau, prin același loc, Ioniță și Nicolae Ciurcu, neguțatori din Silistra¹³, frații săi, așa cum sunt arătați într-un document de mai târziu¹⁴.

În același an, la 22 octombrie, este înregistrat, la vama Călărași, „Dumitrache Ciurcu ot Silistra“, care exporta în Dobrogea următoarele mărfuri: „2 putini noi, 1 șa de cal, 400 ocale făină, 240 ocale unt de vacă, 20 ocale dulceață, 40 ocale vutcă, 22 ocale arpacaș, 16 bucăți calonfir sticle, 8 perechi cismulițe, 8 coți postav, 10 tuzunuri ceară roșie, 10 pachete cărți de joc, 1 cazan de aramă de 47 ocale“¹⁵. Anul următor, la 26 ianuarie, „Dumitrache Ciurcu ot Silistra“ ducea tot pe acolo, peste Dunăre „3000 ocale slănină, 668 ocale săpun prost, 3 teancuri brașovenie-tranzit“¹⁶, așadar produse originare din Transilvania.

În ianuarie 1837, printre pasagerii intrați în carantina Călărași figurează și Dumitru Ciurcu, „neguțator din Silistra“¹⁷ venit, sigur, cu treburi de negoț. Într-un alt document se precizează că, la 8 ianuarie acel an, „Dumitru Ciurcu, brașoveanul ot Silistra“, aducea în țară 2000 ocale „pânză vechituri“ și 1700 ocale fier, iar la 15 ale lunii 2 ocale clei de morun și 25 ocale ceară galbenă¹⁸.

La începutul lunii iulie 1837 introducea în Țara Românească, pe la aceeași carantină, o oca „afion“ și o cutie cu „dohtorii“¹⁹. Este prezent, tot acolo, în martie 1841²⁰, ca și în decembrie 1842²¹, în februarie 1844²², în cursul anului 1845²³, în 1847, când este înscris ca „brașovean“²⁴ și în iulie 1849 „Dumitrache Ciurcu ot Silistra“, odată cu el trecând la Călărași și mocanul Radu Jalea din Săcele²⁵.

Între cei doi erau, de altfel, strânse relații, fapt constatat anul următor de reputatul agronom Ion Ionescu de la Brad cu prilejul cercetărilor pe care le-a întreprins în Dobrogea. Aflat la „câșla“ (Stâna stabilă de iarnă) a lui Radu Jalea, el îi scria lui Ion Ghica, la 26 aprilie 1850, că acest mocan, împreună cu „un neguțitor din Silistra“, brașoveanul „Ciurcu“, suferiseră, o pagubă de 2500 de galbeni. „Pricina este așa: ei au adunat piei pe care le-au încărcat să le ducă la Brașov. Trecând la vamă, le-au descărcat și le-au lăsat în vamă până se vor căuta pe la Said Pașa de a ști cât se cuvine a plăti vamă, fiindcă i se cerea câte 6 lei vamă de piele mare și mică. Apoi, pe acest preț, găsindu-l din cale afară de mare au mai umblat de a-l mai scădea măcar la 4 1/2 lei. În vremea aceasta au ars pieile în vamă“²⁶. La cererea celor doi asociați, Ion Ionescu de la Brad a intervenit în scris pentru recuperarea pagubei și chiar a apelat la Ion Ghica spre a stăruii în acest sens pe

¹² Ibidem, fond Obștescul Control, dosar 6679/1835, f. 45–46.

¹³ Ibidem, f. 35–36, 44–45.

¹⁴ Ibidem, fond Vistieria Țării Românești, dosar 8/1851, f. 153–154, 726–727.

¹⁵ Ibidem, dosar 10/1836, f. 133, 144.

¹⁶ Ibidem, dosar 77/1834, f. 286–288.

¹⁷ Ibidem, dosar 27/1835, f. 48–49.

¹⁸ Ibidem, fond Obștescul Control, dosar 1620/1837, f. 1–2.

¹⁹ Ibidem, fond Vistieria Țării Românești, dosar 13/1836, f. 580–581.

²⁰ Ibidem, fond Obștescul Control, dosar 330/1841, f. 3–4.

²¹ Ibidem, dosar 326/1842, f. 41–42.

²² Ibidem, dosar 336/1844, f. 3–4.

²³ Ibidem, dosar 400/1845, f. 33–34.

²⁴ Ibidem, dosar 410/1847, f. 24–25.

²⁵ Ibidem, dosar 564/1849, f. 21–22.

²⁶ Victor Slăvescu, *Corespondența între Ion Ionescu de la Brad și Ion Ghica, 1846–1874*. București, 1943, p. 64.

lângă autoritățile centrale de la Constantinopol²⁷. În scrisorile ulterioare nu se mai pomeneste nimic de urmările acestor intervenții, dar este sigur, credem, că rezultatul a fost negativ. Tot în 1850, la 30 octombrie, „frații Ciurcu“ erau înregistrați la vama Brăila cu 344 piei de boi și vaci și 2450 ocale crap, pe care le duceau în Transilvania²⁸.

Pentru anul următor, 1851, știrile sunt de asemenea relevante. La carantina Călărași erau înscrși, venind din Dobrogea, Nicolae Gheorghe Ciurcu, la 5 iulie și Dumitrache Gheorghe Ciurcu, la 10 august, cu mențiunea că ambii erau din Brașov²⁹. Numele comun al tatălui constituie o dovadă în plus că este vorba, neîndoios, de doi frați. Tot pe la Călărași, la 16 august, 1851, Dumitru Ciurcu „ot Silistra“ trecea 56 piei de capră, 220 piei de bivoli și 840 piei de vacă, „tranzit cu teșcherea turcească“, pentru Brașov³⁰. Curând după aceea, la 19 septembrie, „frații Ciurcu“ treceau, cu aceeași destinație, pe la vama Brăila, 1928 ocale morun, 420 ocale crap și 140 ocale untură de pește³¹. La 15 octombrie 1851, tot la Brăila, „frații Ciurcu“ erau înregistrați cu 72 piei de bou și vacă și 231 piei de oaie, pe care le duceau, de asemenea, la Brașov³². În cursul anului 1852, era consemnată, la carantina Călărași, venirea din Dobrogea, de două ori, a lui Dumitrache Ciurcu „ot Brașov“, în februarie și în iulie³³, precum și a lui Nicolae Ciurcu în luna iulie, înscris tot ca brașovean³⁴. Și în anul 1853, la aceeași carantină, figurează Dumitrache Ciurcu din Brașov, mai întâi în ianuarie³⁵, apoi în luna august³⁶.

Există însă știri și despre mărfurile pe care acest neguțător le aducea de la stânga Dunării în Dobrogea. Astfel, la 19 octombrie 1855, Dumitrache Ciurcu exporta pe la Călărași, pentru Silistra, în primirea lui Sali Aga, 13 teancuri cu brașovenie, taxa vamală fiind de 135 lei³⁷. Pe la aceeași vamă, anul următor, la

²⁷ Ibidem, p. 67.

²⁸ Arh. St. Buc., fond Vistieria Țării Românești, dosar 14/1850, f. 343–344.

²⁹ Ibidem, fond Obștescul Control, dosar 120/1851, f. 142–143, 145–146.

³⁰ Ibidem, fond Vistieria Țării Românești, dosar 7/1851, f. 787–788.

³¹ Ibidem, dosar 8/1851, f. 153–154.

³² Ibidem, f. 726–727.

³³ Ibidem, fond Obștescul Control, dosar 928/1852, f. 3–4, 38–39.

³⁴ Ibidem, f. 36–37.

³⁵ Ibidem, dosar 493/1853, f. 56–57.

³⁶ Ibidem, f. 81–82.

³⁷ Ibidem, fond Vistieria Țării Românești, dosar 67/1855, f. 534.

4 mai, trecea, tot pentru Silistra, cantitatea de 650 ocale „pastramă de rând”³⁸. Într-un alt document emis de vama Călărași se arată că, la 21 ianuarie 1858, Dumitrache Ciurcu exporta „pentru Turchia” 5 coleturi brașovenie³⁹. Este însă ultima informație care ne-a parvenit despre acest personaj.

Prezența în Dobrogea, înainte de 1877 a acestui neguțator brașovean, care așa cum am văzut, nu a fost singulară și activitatea sa comercială internă, desfășurată pe mai multe decenii, pentru care nici lanțul Carpaților, nici marele fluviu Dunărea n-au constituit piedici, constituie o dovadă în plus a unității economice și chiar spirituale a marii vetre românești⁴⁰.

RÉSUMÉ

L'auteur nous présente les relations commerciales entre les négociants de Brașov et de Dobroudja avant 1877.

PRÉCIS

Many of the Rumanian merchants from Brașov had commercial relations with the merchants from Dobrudja before 1877. The author presents some documents concerning this problem.

³⁸ Ibidem, dosar 46/1956, f. 271.

³⁹ Ibidem, dosar 10/1858, f. 26.

⁴⁰ Vezi în acest sens rolul pe care l-a jucat în viața economică și spirituală a românilor din Dobrogea, înainte de 1877, mocanul Nicolae Țârcă. (Tudor Mateescu, *Săceleanul Nicolae Țârcă și Dobrogea*, în „Cumidava”, VIII, 1974–1975, Brașov, 1976, p. 145–152).

Tradiții culturale vâlcene.

Din activitatea cercurilor culturale (1900–1914)

DUMITRU ANDRONIE

Independența de Stat, dobândită prin mari jertfe de poporul român în urma războiului din 1877–1878, a determinat ample prefaceri de ordin social, economic și cultural în România. În ansamblul acestor transformări, un loc aparte îl ocupă modernizarea învățământului de toate gradele. Societatea românească, aflată într-un proces continuu de dezvoltare, a impus învățământului o susținută activitate de instrucție pentru pregătirea forței de muncă necesară economiei și ridicării nivelului de cultură al poporului.

În acest cadru se înscrie și dezvoltarea rețelei școlare a județului Vâlcea. Dacă în anul 1857–1858 Vâlcea se înregistra cu 119 școli și 2 762 elevi¹, în 1910–1911, numai în orașele Râmnicu Vâlcea, Drăgășani și Ocele Mari funcționau șapte școli primare cu 1 376 elevi², iar în mediul sătesc își desfășoară activitatea 169 școli cu 18 951 înscriși.³

Școala românească, deși a înregistrat progrese, rezolvă însă numai parțial instrucția și educația tineretului de la orașe și sate. Ca urmare a bazei materiale insuficiente (localuri de școală, mobilier, manuale școlare, combustibil etc.), a numărului redus de cadre didactice calificate și a sărăciei săteanului, în anul de învățământ 1910–1911, la nivelul țării, au rămas în afara școlii 319 560 copii de vârstă școlară.⁴ De asemenea, numărul neștiutorilor de carte a continuat să rămână îngrijorător de mare în toate județele țării.

Numeroși oameni de știință și cultură au propus un ansamblu de măsuri și mijloace care să contribuie la luminarea poporului. Spiru Haret, în 1908, sublinia, pe lângă rolul cuprinderii copiilor în procesul de învățământ, necesitatea „întreținerii culturii căpătate de copil în școală”⁵. La realizarea actului de educație și instrucție a locuitorilor satelor și orașelor, Spiru Haret, preluând, la 31 martie 1897, conducerea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, cheamă întregul corp didactic. Cu sprijinul noului ministru, slujitorii școlii, în anii următori, au înființat societăți și cercuri culturale, biblioteci populare, școli de adulți, case de citire, reviste și șezători literare.

Mihail Sadoveanu afirma, într-un articol din volumul omagial „Lui Spiru Haret”, că aceste forme organizatorice au menirea „să lumineze mințile, să ușureze sufletele de îndoieli, să zguduie conștiințele și să le deschidă perspectiva unor zile mai bune”.⁶ Societățile și cercurile culturale, odată organizate, își desfășurau activitatea sub conducerea și îndrumarea Casei Școalelor (înființată la 9 martie 1896).⁷

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice solicita Prefecturii județului Vâlcea, prin adresa din 17 iulie 1901, ca toate autoritățile administrative să susțină

¹ Nicolae Andrei, Gh. Pârnuță, *Istoria învățământului din Oltenia*, Craiova, 1981, p. 181.

² *Ibidem*, p. 388.

³ *Ibidem*, p. 406.

⁴ *Ibidem*, p. 407.

⁵ *Ibidem*, p. 504.

⁶ Petre Dan, *Asociații, cluburi, ligi, societăți. Dicționar cronologic*, București, 1983, p. 230.

⁷ *Ibidem*.

și să sprijine „mișcarea începută de învățători pentru înființarea de cercuri culturale, de societăți culturale și economice, întrucât sunt de mare folos societății“.⁸

Dacă în județul Vâlcea sunt consemnate numai câteva societăți culturale, cercuri culturale se vor înființa aproape în toate localitățile rurale. Până în 1903 s-au creat cercuri culturale în toate zonele țării (444 unități)⁹. În Oltenia își desfășurau activitatea 88 cercuri culturale, dintre care 15 în județul Vâlcea.¹⁰

Pentru orientarea activității învățătorilor ce lucrau în cercuri, Casa Școalelor formează o comisie compusă din George Coșbuc, Alexandru Vlahuță, Mihail Sadoveanu și St. O. Iosif. Acești literați, cunoscători ai nevoilor țăranului, care vorbeau adevărata limbă a poporului, au contribuit, prin conferințe și recomandări, la creșterea prestigiului cercurilor culturale, la transformarea lor în adevărate focare de cultură în mediul rural.¹¹ Cercurile culturale își desfășurau activitatea în ședințe intime și publice pornind de la tematica stabilită de minister. În ședințele intime se discutau probleme didactice (referate, recenzii, lecții deschise etc.), menite să asigure bunul mers al școlilor, fortificarea dascălului rural și perfecționarea procesului de predare-învățare.

În ședințele publice se prezentau conferințe pe diferite teme, urmate de un program artistic. Cu deosebire în perioada septembrie-mai, ședințele de lucru se desfășurau duminica, o dată pe lună, prin rotație în toate școlile din comuna respectivă. La început, învățătorii erau cei care conferențiau, ulterior fiind atașați la această activitate medici, juriști și alți intelectuali, ajungând cu timpul ca prin „cuvântările lor practice și pline de rod... să ridice cercurile culturale la niște adevărate universități populare“¹².

Cercurile culturale au folosit cele mai adecvate metode și forme pentru a răspândi în rândurile sătenilor cunoștințe de istorie, medicină, geografie, etnografie, agricultură etc.¹³ Întrunirile publice au făcut din sălile școlilor spații neîncăpătoare. Astfel, la ședința publică a cercului cultural „Drăgășani“, care a avut loc în comuna Crețeni în ziua de 9 decembrie 1901, au participat peste 150 de țărani,¹⁴ iar la Bunești, primarul a mobilizat la întâlnirea cu membrii cercului „Govora“, din 20 noiembrie 1911, toți locuitorii. Prezența era numeroasă, consemna N. I. Apostolescu, inspectorul cercurilor culturale și al bibliotecilor populare pentru județul Vâlcea, în raportul înaintat ministerului, deoarece „sătenii aveau nevoie de lumină și de îndemnuri pentru viață pașnică“.¹⁵

Tematica de lucru a celor 27 de cercuri culturale din localitățile județului Vâlcea mobiliza la activitate culturală 140 de școli și 170 de învățători.¹⁶ Numeroase subiecte au generat, la întrunirile publice, un dialog viu între țărani și conferențieri.

Învățătorii arătau că „societățile și cercurile culturale sunt chemate să lumineze țăranul pentru întărirea neamului românesc“ (Vaideeni, în ședința din

⁸ Arh. St. Râmnicu Vâlcea, fond Prefectura județului Vâlcea, dosar 21/1901, f. 144.

⁹ Petre Dan, *op. cit.*, p. 230.

¹⁰ Nicolae Andrei, Gh. Pârnuță, *op. cit.*, p. 519.

¹¹ Petre Dan, *op. cit.*, p. 230.

¹² *Ibidem*.

¹³ Arh. St. Râmnicu Vâlcea, fond Revizoratul școlar Vâlcea, dosar 7/1902, f. 62-65, 95-97, 140-147; dosar 15/1903, f. 335-357; dosar 9/1907, f. 6-19.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 7/1902, f. 1.

¹⁵ Arh. St. Buc., fond Casa Școalelor, dosar 60/1912, f. 32-37.

¹⁶ Arh. St. Râmnicu Vâlcea, fond Revizoratul școlar Vâlcea, dosar 15II/1903, f. 396-397.

29 septembrie 1902), „să ridice moralitatea, iubirea frățească și ajutorarea reciprocă“ (Dăești, în ședința din 2 octombrie 1902)¹⁷.

Cercul cultural, în 1907, cuprindeau în activitatea lor toate cele 156 de școli din județul Vâlcea, cu peste 200 învățători¹⁸. Conferențiarilor, nu o dată, pe lângă subiectele cu rol educativ, recreativ și de răspândire a cunoștințelor științifice, în ședințele publice se „abăteau de la recomandările date de autoritățile superioare“. Învățătorul Mihai Popescu de la Băbeni-Vâlcea le spunea țăranilor care participau la cercul cultural „că trebuie să lupte împotriva proprietarilor și arendașilor“.¹⁹

La rândul său, Emil Obogeanu – inspector silvic, la ședința cercului cultural „Luncavățul“, ținută la școala din Sirineasa în ziua de 11 februarie 1907, cerea autorităților o schimbare în bine a „traului țăranului român“.²⁰ Asemenea intervenții s-au semnalat și în cadrul cercurilor culturale din alte județe.

Conferențiarilor, în mare parte, au transformat întrunirile publice în acțiuni de acuzare a autorităților de stat, stimulând și susținând lupta țăranimii pentru pământ și o viață mai bună. Au fost și situații când, la insistențele autorităților, în zilele fierbinți ale mării răscoale din 1907, unele cercuri culturale și-au schimbat programul ședinței publice. Procesul-verbal din 18 martie 1907 al cercului cultural „Borezu“ consemna: „având în vedere că răscoalele țăărănești bântuiesc cu furie de la un colț la altul al țării – chiar în această comună Măldărești s-au încercat răzvrătiri în preziua întrunirii de azi și că, pentru acest fapt, mulți săteni sunt arestați la reședința Inspectoratului comunal din Borez – subsemnații (membri ai cercului) la cererea autorităților locale am schimbat programul conferinței“.²¹

Discutarea problemei sărăciei în care se zbăteau țăranii a fost, de fapt, principala cauză a suspendării activității cercurilor culturale în 1907 de către autorități, până în a doua jumătate a anului 1908, fiind considerate ca un mijloc de instigare a sătenilor împotriva statului.²²

Obiective importante și-a propus, chiar „în actul constitutiv“ din 26 octombrie 1908, Cercul cultural „Înflorirea“ cu sediul în localul școlii Vaideeni-Vâlcea.²³ Scopul înființării, se menționa în acest document, „este ridicarea stării culturale, morale și economice a locuitorilor acestei comune prin date de reprezentări teatrale cu subiect național popular, prin ținerea de șezători literare între membri, cum și conferințe și serbări populare... așa încât să se dezvolte cât mai mult gustul folositorului și frumosului între locuitorii săteni“. Societatea culturală „Înflorirea“, cum apare în alte documente (inclusiv adresa Revizoratului școlar din județul Vâlcea, care însoțea „actul constitutiv“ aprobat de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice la 19 decembrie 1908)²⁴, dispunea și de

¹⁷ Ibidem, dosar 7/1902, f. 318–320, 334–335.

¹⁸ Arh. St. Buc., fond Casa Scoalelor, dosar 822/1907, f. 126.

¹⁹ Nicolae Andrei, Gh. Pârnuță, *op. cit.*, p. 521.

²⁰ Arh. St. Râmnicu Vâlcea, fond Revizoratul școlar Vâlcea, dosar 9/1907, f. 199.

²¹ Ibidem, f. 280–281.

²² Ibidem, f. 276. Vezi și Traian Rus, *Din activitatea extrașcolară a învățătorilor din Oltenia la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea*, în „Studii vâlcene“, III, Râmnicu Vâlcea, 1977, p. 169–176.

²³ Arh. St. Râmnicu Vâlcea, fond Cercul cultural „Înflorirea“ din Vaideeni, dosar 1/1908, f. 8–11.

²⁴ Ibidem, f. 1.

o bibliotecă populară proprie, care cuprindea „reviste, jurnale, bucăți muzicale, cărți literare, economice și teatrale, toate în spirit național, popular și moral”.²⁵

Un eveniment cu totul deosebit se realizează la Slătioara, unde mai mulți învățători înființau Cercul cultural-regional „Unirea”, denumire cu rezonanță în conștiința românească. Revista „Albina”, în articolul „O societate culturală în Vâlcea”, informa: „În ziua de 24 ianuarie 1913, în comuna Slătioara s-au pus bazele unui cerc cultural-religios cu numele „Unirea”, al cărui scop e de a reuni spre conlucrare toate elementele culte din satele de pe Valea Tărăiei și Oltețului de Sus, pentru ca așa solidaritatea să lucreze fără preget pentru propășirea educației moral-patriotice la pătura țărănească din această regiune. S-au votat statutele, care s-au transmis Ministerului Cultelor spre aprobare și s-a ales comitetul după cum urmează: dl. Carp Greceanu, inițiatorul ideii, președinte, Adrian Bădescu secretar și Gheorghe Popescu-Mateești, casier. S-a luat, totodată, hotărârea unui turneu cultural în toată regiunea cu piesa „Zorile” de Șt. O. Iosif. Comitetul a mai dispus, pentru anul acesta, înființarea a cel puțin două case de citire, în care scop s-au emis listele de donațiuni”.²⁶ Documentele de arhivă, procesul-verbal întocmit de membrii fondatori²⁷, statutul²⁸ și memoriul învățătorului Carp Greceanu (din Slăvești-Vâlcea) înaintat ministrului²⁹ cuprind importante date despre organizarea și scopul acestui așezământ cultural.

Societatea culturală „Unirea”, rezultat al inițiativei învățătorilor – membri ai cercurilor culturale „Tărăia” (menționat în anul 1903)³⁰ și „Vaideeni” (cu activitate din anul 1902)³¹ prinde viață „în ziua de 24 ianuarie”, nu întâmplător – afirma Carp Greceanu – și din dorința fierbinte de a sărbători în acest mod Unirea Moldovei cu Țara Românească³². În raza de activitate a cercului cultural „Unirea” intrau comunele: Slăvești, Turcești, Mateești, Greci, Slătioara, Recea, Racovița, Horez și Zătreni³³.

Proportional cu creșterea mijloacelor, se precizează în articolul 1 din statut, societatea își va extinde „mediul de acțiune” prin „cuprinderea și altor comune, în care cercul are cel puțin trei membri”. Articolele 2–5 prezintă obiectivele urmărite de societate: scopul „va fi absolut cultural”, adică, „educația moral-patriotică a populației” și „cultivarea de sine a membrilor societății”. Întrunirile, serbările populare, manifestările prilejuite de sărbătorile naționale, crearea unei „case naționale”, a „unor săli de teatru sau atenee populare sătești” vor fi mijloace prin care se va împlini scopul acestui așezământ.³⁴ În art. 6–21 din statut se fac referiri la baza materială a cercului, îndatoririle membrilor fondatori și activi, obligațiile membrilor comitetului (președinte, secretar, casier), pregătirea și desfășurarea adunărilor ordinare și generale etc.³⁵

Inspectorul activităților extrașcolare, Gheorghe Dumitrescu-Mugur, din județul Vâlcea, propune modificarea unor articole din statut și apoi solicită Ministerului Instrucțiunii Publice să aprobe înființarea Cercului cultural-regional

²⁵ Ibidem, dosar 3/1908, f. 7.

²⁶ „Albina” 1 martie 1913, p. 1115.

²⁷ Arh. St. Buc., fond Casa Școalelor, dosar 111/1913, f. 52.

²⁸ Ibidem, f. 134–140.

²⁹ Ibidem, f. 50–51.

³⁰ Arh. St. Râmnicu Vâlcea, fond Revizoratul școlar Vâlcea, dosar 15/1903, f. 356.

³¹ Ibidem, dosar 7/1902, f. 332–335.

³² Arh. St. Buc., fond Casa Școalelor, dosar 111/1913, f. 50.

³³ Ibidem, f. 51.

³⁴ Ibidem, f. 135–136.

³⁵ Ibidem, f. 136–140.

„Unirea“ argumentând că o asemenea societate are menirea „de a forma caractere, de a contribui la sănătatea trupească și sufletească a poporului pentru înălțarea lui“.³⁶

Cercul „Unirea“ organizează în zilele de 23 și 24 februarie 1913 primele serbări populare în comunele Stroiști și Slătioara. S-a prezentat pe scenă piesa „Zorile“, iar corul cercului, condus de Adrian Bădescu, a interpretat „Pe-al nostru steag“, „Brădulețul“, „Doina din Bihor“ și „Doina Temișana“. La pregătirea și desfășurarea programului artistic din localitatea Slătioara, cercul „Unirea“ a avut „cel mai mare sprijin“ din partea societății culturale locale „Spre ideal“.³⁷

După aproape doi ani de activitate, Consiliul inspectorilor activităților extrașcolare din cadrul Casei Școlare ia hotărârea, în ședința din 3 noiembrie 1914, să nu aprobe statutul cercului cultural regional „Unirea“. Prezența unei asemenea „asociații culturale“ – se motiva – înlocuiește cercurile culturale deja existente care au activitate „pe o rază mai mică și cheltuieli la deplasări necostisitoare“, iar „învățătorii ar neglija munca la clasă“.³⁸

Cercurile culturale, printr-o riguroasă planificare, organizează ședințe de lucru și publice, atât în localitatea de reședință, cât și în comunele cuprinse în raza de activitate. Astfel, cercul „Boișoara“, în ședințele de lucru din octombrie-noiembrie 1913, a discutat despre „Metodica abecedarului“ și „Predarea desenului“, iar la ședința publică, sătenii din Perișani au ascultat tema medicală „Boalele molipsitoare“ și alta de istorie „Țara și neamul românesc“.³⁹

Pentru a determina o bună frecvență a copiilor la școală, membrii cercului cultural „Budești“, în ședința din 20 octombrie 1913, au discutat cu părinții despre „Importanța școlii“.⁴⁰ Cercul cultural „Corbi“ solicita revizorul școlar al județului Argeș ca ședința din 6 decembrie 1913 să se desfășoare în comuna Bălcești, pentru a comemora pe „Ilustrul istoric Nicolae Bălcescu, în școala care-i poartă numele“.⁴¹

Subiecte deosebit de atractive erau puse în dezbatere de cercurile „Smeură“ (Mihai Viteazul și „Dreptul de vot“, în ședința din 16 decembrie 1913), „Luncavățul“ („Viața și faptele lui Ștefan cel Mare“ – 26 ianuarie 1914), „Călimănești“ („Drepturile constituționale și electorale“, „Școala și biserica“ în ședințele din 8 decembrie 1913 și 12 ianuarie 1914), „Genuneni“ („Alexandru Cuza“ – 19 ianuarie 1914, care s-a încheiat cu un program artistic – coruri, recitări, dialoguri etc.), „Cerna“ („Vălcenii despre național“ – 19 ianuarie 1914), „Zătreni“ („Importanța zilei de 24 Ianuarie“ – 26 ianuarie 1914), „Bistrița“ („Casa de sfat și citire“ – 26 ianuarie 1914) etc.⁴²

Cercul cultural „Genuneni“, întrunit în localul școlii Băbeni-Bistrița la 24 noiembrie 1913, a prelucrat tema „Metodica abecedarului“, iar în ședința publică s-a vorbit despre „Rostul căsătoriilor“. La aceeași școală, cu o săptămână în urmă, Gheorghe Dumitrescu-Mugur, inspectorul activităților extrașcolare din județul Vâlcea, a prezentat o interesantă conferință și a inspectat biblioteca școlii⁴³. El considera biblioteca, în conferința „Biblioteci și case naționale“, ținută și în orașele

³⁶ Ibidem, f. 50–136.

³⁷ „Albina“, 1 martie 1913, p. 1115.

³⁸ Arh. St. Buc., fond Casa Scoalelor, dosar 169/1914, f. 5.

³⁹ Ibidem, dosar 111/1913, f. 260–261.

⁴⁰ Ibidem, f. 252–253.

⁴¹ Ibidem, f. 292–293.

⁴² Arh. St. Râmnicu Vâlcea, fond Revizoratul școlar Vâlcea, dosar 9/1914, f. 2, 29–48, 53.

⁴³ Arh. St. Buc., fond Casa Scoalelor, dosar 111/1913, f. 302.

Craiova, Râmnicu Vâlcea, Pitești, Câmpulung (în luna martie 1914), cu prilejul adunărilor generale ale învățătorilor și institutorilor, ca „unul din cele mai mari avantaje ale vremii”, deoarece asigură „preocuparea cu mare ușurință a cărților de către cititori”. Importanța cărții în viața oamenilor și a unui popor este fără margini. Sunt cărți care „sporesc puterea sufletului și-l umplu de bucurie”, sunt cărți „ce fericesc omenirea prin comorile de frumusețe morală pe care le lasă în sufletele oamenilor” și „mii de cărți care au păstrat aprinsă conștiința de neam pe întreg teritoriul românesc”. Întrucât „câmpul cetirei este vast, trebuie să alegem cărțile cele mai potrivite (publicarea unui buletin bibliografic „Buletin social”) cu care pot fi sporite bibliotecile pentru popor”, aprecia Gh. Dumitrescu-Mugur. Îndemnurile inspectorului prindeau viață în anii următori, când s-au întemeiat noi biblioteci școlare, sătești, ambulante, care „dezvoltau dragostea la oameni pentru carte”.⁴⁴

Cercurile și societățile culturale erau organizatoare de echipe de dansuri, formații de teatru și coruri la care participau învățători, profesori, țărani, tineri și bătrâni. Teatrul era considerat ca una „din ocupațiile extrașcolare, de mare folos pentru ridicarea săteanului român din punct de vedere moral, intelectual și chiar economic, că ele sunt prin excelență școala poporului”.⁴⁵ În județul Vâlcea se remarcă printr-o intensă activitate, în anul școlar 1913–1914, 36 cercuri culturale (vezi anexa 2)⁴⁶.

Intelectualitatea progresistă vâlceană, cu dragoste de popor, a reușit să facă din cercurile culturale adevărate școli de instrucție și educație. Acestea au devenit cadrul organizatoric propice îmbunătățirii activității școlare în general, și perfecționării pregătirii cadrelor didactice, în special, atragerii în procesul instructiv-educativ a absolvenților școlilor „lăsați multă vreme în părăsire”⁴⁷. Și după anul 1918 cercurile culturale din județul Vâlcea s-au înscris cu importante realizări în peisajul cultural al țării.

ANEXE

1904. Râmnicu Vâlcea

LISTA CERCURILOR CULTURALE DIN JUDEȚUL VÂLCEA CU ACTIVITATE ÎN ANUL 1904

1. Cercul „Lotrului”

1. Căineni	– cu 1 învățător
2. Robești	– 1
3. Călinești	– 1
4. Malaia reșed.	– 1
5. Malaia-Voineasa	– 1
6. Malaia-Ciunget	– 1
7. Brezoi	– 1
7 școli cu 7 învățători	

2. Cercul „Călimănești”

8. Călimănești reșed.	– cu 3 învățători
9. Gura-Văii	– 1
10. Mucreasca de Sus	– 2
11. Bogdănești	1
12. Bujoreni	– 1
5 școli cu 8 învățători	

⁴⁴ Ibidem, dosar 171/1914, f. 8.

⁴⁵ Arh. St. Râmnicu Vâlcea, fond Revizorul școlar Vâlcea, dosar 9/1907, f. 223–224.

⁴⁶ Arh. St. Buc., fond Casa Scoalelor, dosar 216/1913, f. 214–217, 253–259, 289, 292, 327, dosar 169/1914, f. 3–4.

⁴⁷ Ibidem, dosar 157/1914, f. 10–12.

3. Cercul „Olănești“

13. Olănești	- cu 2 învățători
14. Cheia	- 1 „
15. Sărăcinești	- 1 „
16. Păușești-Maglași	- 1 „
17. Vlădești	- 2 „
18. Cacova	- 1 „
<hr/>	
6 școli cu 8 învățători	

4. Cercul „Mihăești“

19. Căzănești	- cu 1 învățător
20. Bârsești	- 1 „
21. Mihăești	- 2 „
22. Băbeni	- 2 „
23. Ocnîța	- 1 „
<hr/>	
5 școli cu 7 învățători	

5. Cercul „Ionești“

24. Marcea	- cu 1 învățător
25. Ionești	- 2 „
26. Fișcălia	- 1 „
27. Orlești	- 2 „
28. Scundu	- 1 „
<hr/>	
5 școli cu 7 învățători	

Președ. V. Giorgescu – Ionești

6. Cercul „Prundeni“

29. Prundeni	- cu 2 învățători
30. Zăvideni	- 1 „
31. Călina	- 1 „
32. Mitrofani	- 1 „
<hr/>	
4 școli cu 5 învățători	

Președ. Gh. Popescu – Prundeni

7. Cercul „Ștefănești“

33. Ștefănești	- cu 1 învățător
34. Voicești	- 1 „
35. Zlătărei	- 1 „
36. Stănești	- 1 „
37. Lungești	- 1 „
38. Fumureni	- 1 „
<hr/>	
6 școli cu 6 învățători	

Președ. I. Didicoscu – Voicești

8. Cercul „Beica“

39. Sușanii de Sus	- cu 1 învățător
40. Sușanii de Jos	- 1 „
41. Râmești de Olt	- 1 „
42. Mădulari	- 2 „
<hr/>	
4 școli cu 5 învățători	

Președ. D. Sușanu – Sușanii de Sus

9. Cercul „Isvorului“

43. Sutești	- cu 2 învățători
44. Gușoeni	- 1 „
45. Crețeni	- 1 „
46. Isvorul	- 1 „
47. Nemoiul	- 2 „
<hr/>	
5 școli cu 7 învățători	

Președ. N. Besnea – Isvorul

10. Cercul „Pesceana“

48. Amărăști	- cu 2 învățători
49. Glăvile reșed.	- 2 „
50. Pescaana-Cueni	- 1 „
51. Glăvile-Olteanca	- 1 „
<hr/>	
4 școli cu 6 învățători	

Președ. C. D. Costeanu – Amărăști

11. Cercul „Govora“

52. Govora	- cu 2 învățători
53. Titireciu reșed.	- 1 „
54. Titireciu Teiușu	- 1 „
55. Bunești	- 1 „
56. Stoenști	- 1 „
57. Dobriceni	- 1 „
<hr/>	
6 școli cu 7 învățători	

Președ. Gh. Mateescu – Cacova

12. Cercul „Otăsăului“

58. Bărbătești	- cu 2 învățători
59. Bădești	- 1 „
60. Pietrari de Sus	- 1 „
61. Pietrari de Jos	- 1 „
62. Păușești-Otăsău	- 2 „
63. Șerbănești	- 1 „
<hr/>	
6 școli cu 8 învățători	

Președ. Gh. Ionescu – Șerbănești Cozia

13. Cercul „Genuneni“

64. Mănăstireni	- cu 1 învățător
65. Surupatele	- 1 „
66. Frâncești	- 1 „
67. Genuneni	- 1 „
68. Folești de Sus	- 1 „
69. Folești de Jos	- 1 „
<hr/>	
6 școli cu 6 învățători	

Președ. D. I. Gioroc – Genuneni

14. Cercul „Bistrița“

70. Costești	- cu 3 învățători
71. Romani	- 1 „
72. Tomșani	- 1 „
<hr/>	
3 școli cu 5 învățători	

Președ. V. Mihăescu – Costești

15. Cercul „Horezu“

73. Horezu	- cu 2 învățători
74. Slătioarele	- 1 „
75. Măldărești de Horez	- 1 „
76. Oteșani	- 1 „
77. Râmești-Horezu	- 1 „
<hr/>	
5 școli cu 6 învățători	

Președ. I. Dezescu – Horez

16. Cercul „Vaideeni“

78. Vaideeni	-	cu 3 învățători
79. Recea	-	1 „
80. Racoviță	-	1 „
81. Fometești	-	1 „
<hr/>		
4 școli cu 6 învățători		

Președ. Gr. Adamescu – Vaideeni

17. Cercul „Luncavățului“

82. Sirineasa-reșed.	-	cu 1 învățător
83. „ -Ciorăști	-	1 „
84. Dăești	-	1 „
85. Popești	-	1 „
86. Urși	-	1 „
87. Cârștănești	-	1 „
<hr/>		
6 școli cu 6 învățători		

Președ. I. Bărbulescu – Dăești

18. Cercul „Pojogi“

88. Stroești	-	cu 1 învățător
89. Cireșul	-	1 „
90. Pojogi	-	1 „
91. Ulmetul	-	1 „
92. Brășteni	-	1 „
93. Mădulari de Horez	-	1 „
<hr/>		
6 școli cu 6 învățători		

Președ. C. Preotescu – Pojogi

19. Cercul „Cerna“

94. Modoia	-	cu 1 învățător
95. Lăpușata	-	1 „
96. Măldărești-Cerna	-	1 „
97. Cermegești	-	2 „
98. Găgeni	-	1 „
99. Stănești	-	1 „
<hr/>		
6 școli cu 7 învățători		

Președ. D. Rădulescu – Stănești

20. Cercul „Nisipi“

100. Nisipi	-	cu 2 învățători
101. Dozești	-	2 „
102. Giulești	-	1 „
103. Rusănești	-	1 „
<hr/>		
4 școli cu 6 învățători		

Președ. I. Godeanu – Nisipi

21. Cercul „Măciuca“

104. Vorleni	-	cu 1 învățător
105. Zăvoeni	-	1 „
106. Măciuca	-	1 „
107. Drăganu	-	1 „
108. Bătășani	-	1 „
<hr/>		
5 școli cu 5 învățători		

Președ. I. Diaconescu – Bătășani

22. Cercul „Oltețu“

109. Petroasa	-	cu 1 învățător
110. Diculești	-	1 „
111. Făurești	-	2 „
112. Laloșu	-	1 „

113. Otetelișu	-	1 „
<hr/>		
5 școli cu 6 învățători		

Președ. M. Popescu – Făurești

23. Cercul „Bălcești“

114. Gorunești	-	cu 1 învățător
115. Bălcești	-	1 „
116. Frățila	-	1 „
117. Stirbești	-	1 „
118. Ghioroiu	-	1 „
119. Poenari	-	1 „
<hr/>		
6 școli cu 6 învățători		

Președ. D. Mateescu – Gorunești

24. Cercul „Roșiile“

120. Roșiile	-	cu 2 învățători
121. Crăpăturile	-	1 „
122. Șerbănești de Olteț	-	1 „
123. Tetoiu	-	1 „
124. Săscioara	-	1 „
<hr/>		
5 școli cu 6 învățători		

Președ. R. Dumitrescu – Săscioara

25. Cercul „Zătreni“

125. Zătreni	-	cu 2 învățători
126. Gănești	-	1 „
127. Vasilați	-	1 „
128. Lăcusteni	-	1 „
129. Ciortești	-	1 „
<hr/>		
5 școli cu 6 învățători		

Președ. N. Diaconescu – Gănești

26. Cercul „Grădiștea“

130. Tulia	-	cu 1 învățător
131. Grădiștea	-	1 „
132. Băești	-	1 „
133. Sinești	-	1 „
134. Slăvești	-	1 „
<hr/>		
5 școli cu 5 învățători		

Președ. M. Ștefănescu – Slăvești

27. Cercul „Tărăia“

135. Alunu	-	cu 1 învățător
136. Coltești	-	1 „
137. Berbești	-	1 „
138. Turcești	-	1 „
139. Mateești	-	1 „
140. Greci	-	1 „
<hr/>		
6 școli cu 6 învățători		

Președ. G. Popescu – Mateești

TOTAL – 27 cercuri culturale cu 140 școli și 170 învățători.

Arh. St. Râmnicu Vâlcea, fond Revizoratul școlar Vâlcea, dosar 15. II/1903, f. 396–397.

1914. Râmnicu Vâlcea

CERCURILE CULTURALE DIN JUDEȚUL VÂLCEA CU ACTIVITATE ÎN ANUL ȘCOLAR 1913-1914

Nr. crt.	Denumirea cercului	Reședința
1.	Bălcești	Bălcești
2.	Bătășani	Bătășani
3.	Beica	Sușanii de Sus
4.	Bistrița	Costești
5.	Broșteni	Pojogi
6.	Călimănești	Călimănești
7.	Cerna	Stănești
8.	Cerțișoara	Cermegești
9.	Crețeni	Crețeni
10.	Fumureni	Voicești
11.	Genuneni	Frânțești
12.	Govora	Govora
13.	Horezu	Horezu
14.	Laloșu	Laloșu
15.	Lotru	Călinești
16.	Luncavățul	Dăești
17.	Nisipi	Nisipi (Fârtățești)
18.	Olănești	Olănești
19.	Otăsăul	Bărbătești
20.	Oltul	Ionești
21.	Oltețul	Părăieni
22.	Pesceana	Nemoiu
23.	Roșiile	Șerbănești
24.	Smeurățul	Smeurăț
25.	Ștefănești	Ștefănești
26.	Tărăea	Mateești
27.	Vaideeni	Vaideeni
28.	Voicești	Voicești
29.	Zătreni	Zătreni
30.	Berislăvești	Jiblea
31.	Bratia	Crementari
32.	Budești	Budești
33.	Bălcești	Bălcești (N. Bălcescu)
34.	Corbi	Milcoiu
35.	Stoilești	Urși
36.	Titești	Boișoara

Total 36 cercuri culturale (ultimele șapte din fosta zonă argeșeană).

Arh. St. Buc., fond Casa Școalelor, dosar 216/1913, f. 214-217; 253-259, 289, 292, 327; dosar 169/1914, f. 3-4.

RÉSUMÉ

L'auteur, en étudiant les documents des Archives, écrit sur l'activité des cercles culturels de Vâlcea pendant les années 1900-1914.

PRÉCIS

The author writes about the activity of the cultural circles in Vâlcea during 1900-1914.

Contribuții documentare referitoare la monumentele de for public din orașul Iași

VIRGILIU Z. TEODORESCU

Istoria umanității conservată în fondurile și colecțiile arhivelor evidențiază multiple preocupări, relevând de la gând și până la faptă contribuțiile la realizarea unor mesaje pentru viitorime. Ne referim la preocuparea de a da cinstire faptelor înaintașilor prin ridicarea în for public a unor pilduitoare monumente. Evocăm, succint, secvențe referitoare atât la monumente pe care le regăsim și în prezent în for public, cât și la monumente care au avut un destin vitreg, plătind tributul vicisitudinilor istorice ale ultimelor decenii.

Un scurt popas în fața Teatrului Național din Iași ne reține atenția prezența monumentului dedicat celui care onorează, ca patron spiritual, această prestigioasă instituție de cultură. Personalitatea lui Vasile Alecsandri, apreciată și revendicată ca o prezență benefică, s-a dorit a fi perpetuată prin realizarea unui monument edificator. Ca preambul al acestei realizări au fost întreprinse o serie de acțiuni ce au constat din realizări ca medalioane, statui, medalii, care au fost supuse atenției publicului, recepției acestora în calitate de contribuabili. Toate acestea s-au bucurat de o atenție deosebită, manifestată prin reacții benefice care au contribuit la exprimarea preocupării pentru calitatea lucrării, cât și pentru strângerea de fonduri în vederea realizării acestuia.

Inițiativa¹ primarului junimist Vasile Pogor a fost însușită la 27 august 1890 de Consiliul comunal al municipiului Iași, trecându-se la acțiunea de popularizare a ideii de strângere a fondurilor necesare realizării monumentului Vasile Alecsandri. Pentru realizarea acestor obiective au fost constituite două comitete: unul al doamnelor, altul pus sub conducerea mitropolitului Iosif Naniescu. Menționăm², printre momentele premergătoare, realizarea lui Celeste Fabio a unui medalion cu efigia lui Vasile Alecsandri privind spre dreapta, având în stânga o ramură de laur, precum și macheta unei statui realizată de sculptorul Villa din Milano. În ultimă instanță, la 29 august 1903, comitetul adresa invitația către sculptorul Wladimir C. Hegel de a prelua comanda executării monumentului. La 5 septembrie 1903 a fost încheiat contractul prin care se preconiza realizarea și amplasarea în fața Teatrului Național din Iași a monumentului Vasile Alecsandri, pe locul unde se afla în acei ani monumentul dedicat lui Gheorghe Asachi. Sculptorul Wladimir C. Hegel a avut la această lucrare participarea și contribuția maestrului sculptor Gheorghe Boboc. La finalizarea monumentului, în partea superioară a postamentului, s-a plasat actul comemorativ.

Documentele de arhivă evidențiază³ varietatea formelor prin care contribuția tuturor românilor a dus la realizarea acestui monument. La această subscripție publică au contribuit și elevii școlilor civile și militare, primăriile, prefecturile, guvernul. Considerăm demn a fi reluată în atenție procedura baterii unor

¹ Vasile Alecsandri, Iași, 1906, p. 32.

² Ștefan Goraș, *Istoricul statuei Vasile Alecsandri*, Iași, 1906.

³ Arh. St. Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, dosar 57/1904, f. 46; Arh. St. Târgu-Jiu, fond Liceul „Tudor Vladimirescu”, dosar 40/1899–1911, f. 34–36; Arh. St. Râmnicu Vâlcea, dosar 29/1905, f. 4; 27/1903, f. 412.

medalii, în metale diferite și la valori diferite, care s-au bucurat de o mare atenție și interes, fiind repede difuzate de inițiatori, beneficiile fiind destinate completării fondurilor pentru monument. Au fost lansate asemenea medalii de către librăria F. Saraga din Iași, care, din proprie inițiativă sau ca răspuns la apelurile unor societăți, a conceput, modelat, bătut și difuzat variate forme de medalii cu și fără toartă⁴.

*

La dispariția lui Gheorghe G. Mârzescu, un comitet de cetățeni din Iași a inițiat ridicarea în această urbe a unui bust evocator. În luna martie 1926, acest comitet solicita primăriei municipiului Iași finanțarea sumei votată pentru subvenționarea realizării bustului preconizat. În acest sens, primăria confirma că a fost luată măsura pentru creditarea extraordinară cu suma de 60 000 lei pentru realizarea busturilor lui Dumitru Grecean și Gheorghe Mârzescu. Ulterior, acest comitet și-a lărgit aria preocupărilor reușind ca prin diverse acțiuni să strângă o sumă care i-a permis să comande un monument de amploare, pe care l-au realizat sculptorii Ernest Dubois și Aimé Octobre.

Monumentul se compunea dintr-o statuie turnată în bronz, redându-l pe Gheorghe Mârzescu în postura de orator. Pe pedestalul cu trei trepte se afla un soclu ce avea în partea de jos o compoziție. Era o femeie și un copil ce ținea un ziar. Aveau privirile îndreptate spre personajul de pe soclu, respectiv omul politic și edilul Gheorghe Mârzescu.

La 27 septembrie 1936, la împlinirea a 10 ani de la moartea aceluia care fusese și primar al Iașilor, a avut loc solemnitatea dezvelirii în piața Cuza Vodă a monumentului lui Gheorghe G. Mârzescu, amplasat lângă Banca de Credit Român, sucursala Iași⁵. Solemnitatea a reunit reprezentanți ai guvernului, ai oficialităților locale și ai localnicilor. A fost o lucrare impunătoare care, însă, a rămas în for public timp de numai câțiva ani, întrucât, în toamna anului 1940, regimul legionar l-a îndepărtat cu mare operativitate pentru a-l da la topit împreună cu statuia lui Gheorghe Duca. Din metalul acestor statui se solicita primăriei în anul 1943 cantitatea de 3 500 kg bronz necesară pentru turnarea busturilor unor iluștri cărturari care au înnobilit, începând din acel an, aleile parcului Copou⁶.

Tot la Iași avem și mențiunea realizărilor lui Richard P. Hette, autorul unui bust și al unui basorelief dedicat lui Gheorghe Mârzescu⁷.

*

Clădirea Fundației Regale Ferdinand I, elevată⁸ după proiectul arhitectului C. Iotzu din anul 1929, a implicat, pe lângă realizarea medalioanelor ce au fost amplasate în partea superioară a fațadelor, și amplasarea la atic a unor statui

⁴ I. Massoff, *Strădania a cinci generații. Monografia familiei Saraga*, București, 1941, p. 62.

⁵ Arh. St. Iași, inv. 505, fond Primăria municipiului Iași, dosar 270/1926, f. 33 v.; Combinatul poligrafic București, Fototeca, clișeu 11293: „Universul”, an LIII, nr. 267, 27 septembrie 1936, p. 7; nr. 269, 29 septembrie 1936, p. 5.

⁶ Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Artelor, dosar 98/1843, f. 27.

⁷ *Calendarul Universul*, 1937, p. 278.

⁸ Arh. St. Iași, fond Fundațiile Regale Ferdinand I, dosar 9/1933-1934, f. 4: *Primul anuar ghid al municipiului Iași*, Iași, 1935, p. 195; „Boabe de grâu”, IV, 1933, nr. 9, p. 569-570.

perechi menite a constitui personalități ale trecutului istoric. Revenind la problema medalioanelor, precizăm că ele au fost sculptate în piatră de Vrața. Lui Richard P. Hette i-au fost încredințate spre realizare portretele lui Miron Costin, Mihai Eminescu, Ion Creangă și A.D. Xenopol. În legătură cu aticul clădirii, precizăm că se preconiza ca, în jurul rotondei, opt statui să împodobească brăul de sus. Au fost lansate comenzi pentru executarea următoarelor cupluri: Vasile Lupu cu Dimitrie Cantemir, Ștefan cel Mare cu Carol I, Ferdinand I cu Mihai Viteazul și Dragoș Vodă cu Alexandru cel Bun. Inaugurarea localului a fost preconizată pentru luna octombrie 1933. Amplasamentul a reclamat realizatorilor o atenție sporită în privința proporțiilor care să înlăture efecte optice care ar fi putut oferi privitorului o impresie deformată. Ca atare, s-a procedat la expunerea unor machete, la proporțiile proiectate, urmând ca, după reacția publică, să se treacă la transpunerea în materialul definitiv.

Au intervenit dificultăți care au întârziat transpunerea în materialul definitiv a creațiilor lui Ion Iordănescu, Ion Jalea, Mihai Onofrei și Ioan Dimitriu-Bârlad. Ulterior, după cutremurul din 1940, s-a luat măsura de prevedere de a nu mai fi amplasate pe locul inițial. Repetăm, ele au fost realizate cu corecția cuvenită pentru amplasamentul la mare înălțime. Ca atare, soluția ulterioară provoacă celor neinițiați semne de întrebare și chiar reproșuri la adresa artiștilor plastici realizatori ai acestor statui. După 1947 a mai intervenit la aceste cupluri și înlăturarea lucrărilor care evocau pe regii Carol I și Ferdinand I. S-a ajuns astfel la noile cupluri⁹: Ștefan cel Mare-Mihai Viteazul și Ioan Vodă cel Viteaz cu Petru Rareș. Actualul amplasament¹⁰ în grădina de la poalele Copoului poate fi considerată ca o soluție provizorie care a conferit un cadru de expunere, dar nu și de rezolvare a raportului privitor – grup sculptural.

*

Grădina Copoului după dotarea¹¹ din 1932, prin preocuparea lui Constantin Meissner, cu bustul lui Ion Creangă, realizare a sculptorului Ioan C. Dimitriu-Bârlad și în anul 1934 cu bustul lui Mihai Eminescu, realizat de sculptorul Ion Mateescu¹², revenea la începutul următorului deceniu în atenția oamenilor de cultură și a edililor pentru a materializa¹³ o salutară inițiativă menită a cinsti pe reprezentanții Junimii prin amplasarea unor busturi realizate de valoroși sculptori care se impuseseră în atenția contemporanilor. Ideea a intrat pe făgașul realizării în anul 1943. În luna martie se încredințau spre realizare șase busturi pentru a cinsti pe următorii junimiști: Costache Negruzzi în viziunea lui Ion Mateescu¹⁴, Vasile

⁹ I. Constantinescu, *România A-Z*, București, 1970, p. 202; V. I. Lupescu, *Monumentele Unirii*, București, 1985, p. 150–151 (consemnând și contribuția sculptorilor Eftimie Bârleanu și Ion Dămăceanu).

¹⁰ Combinatul poligrafic București, Fototeca, Complex statuar 260727 color; 135651–80; 854742; 854744; 854748; 854749; Dumitru Almaș, Ioan Scurtu, *Turism cu manualul de istorie*, București, 1973, p. 177.

¹¹ Arh. St. Buc., fond Muzeul Saint Georges, dosar 57/1932, f. 55.

¹² Bust de bronz semnat dreapta jos: „I. Mateescu”. Turnătoria V. V. Rășcanu, București, iar pe soclu fiind făcută mențiunea: „1 iunie 1934, profesor sculptor I. Mateescu”.

¹³ Arh. St. Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 79/1943, f. 23–30; Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Artelor, dosar 98/1943, f. 2, 10, 35, 40.

¹⁴ Arh. St. Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 79/1943, f. 27.

Pogor în a lui Mihai Onofrei¹⁵, Petre P. Carp în a lui Constantin Baraschi¹⁶, Constantin Meissner în a lui Richard P. Hette¹⁷, Nicolae Gane în a lui Vasile Vasiliu Falti¹⁸ și Veronica Micle în a lui Ion Irimescu¹⁹. După modelare și avizare, busturile au fost turnate²⁰ în bronzul obținut, după cum aminteam anterior, din topirea în anii precedenți a statuilor lui Gheorghe Duca și Gheorghe D. Mârzescu. La puțin timp după această comandă a mai fost încredințată²¹ o lucrare pentru a-l evoca pe Iacob Negruzzi în modelajul sculptorului George Savu Savargin. Pe parcursul lunilor următoare, comanda²² încredințată lui Vasile Vasiliu Falti a fost retrasă, fiind încredințată lui Richard P. Hette. Precizăm că realizarea soclurilor în piatră de Câmpulung Muscel a fost încredințată²³ lui Constantin Baraschi. Dezvelirea²⁴ busturilor a avut loc la 12 septembrie 1943, în prezența ministrului Educației Naționale, Cultelor și Artelor și a reprezentantului Direcției Artelor. Cu acest prilej s-a decis²⁵ completarea acestei suite cu două noi busturi, fiind în acest sens date dispozițiile către Direcția generală a C.F.R.-ului pentru a se asigura un vagon necesar transportului materialelor. În ansamblu, acțiunea de la Iași a cunoscut un răsunet deosebit. Ea s-a alăturat celei de la București din grădina Cișmigiu, unde a fost amenajat Rondul roman, dotat cu busturile ilustrațiilor reprezentanți ai culturii românești.

*

Cele enunțate referitor la câteva monumente ieșene sperăm că relevă necesitatea ca informații disparate să fie reunite și puse la dispoziția celor care au preocuparea de a păstra, conserva și transmite, către viitorime, aceste valori moștenite de la generațiile anterioare. Totodată, este necesar să fie oferite informațiile convenite și publicului interesat, înlăturându-se astfel erorile sau lacunele din lucrările de referință ale ultimelor decenii. Interesul pentru alte multe monumente ieșene, și nu numai, ne obligă să depistăm noi informații care vor permite atât întocmirea fișei „biografice” a monumentului, cât și completarea datelor referitoare la artiștii realizatori. Exemplificăm prin interesul pe care-l acordăm în prezent fostului monument al Unirii din Iași, încredințat pentru mesajul la unitate și înlăturat samavolnic. Interesul se referă și la realizatoarea acestei compoziții, sculptorița Olga Sturdza. O semnificativă și voită ignorare a îndepărtat-o din studiile de specialitate. Avem speranța că în viitorul apropiat vom întreprinde cele convenite în arhive, inclusiv în cele deținute de diverși moștenitori ai celor care, într-un mod sau altul, au fost implicați, și le vom oferi spre cunoaștere. Posteritatea ne va blama dacă nu vom acorda acestor mărturii convenite atenție.

¹⁵ Ibidem, f. 29.

¹⁶ Ibidem, f. 30.

¹⁷ Ibidem, f. 25.

¹⁸ Ibidem, f. 28.

¹⁹ Ibidem, f. 26.

²⁰ Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Artelor, dosar 98/1943, f. 27–30.

²¹ Arh. St. Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 79/1943, f. 23.

²² Arh. St. Buc., fond Ministerul Educației Naționale, Cultelor și Artelor, Direcția Artelor, dosar 49/1944, f. 1–3.

²³ Ibidem, fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Artelor, dosar 98/1943, f. 21; Arh. St. Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 79/1943, f. 30.

²⁴ Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Artelor, dosar 98/1943, f. 35, 40; „Timpul”, nr. 2279, 14 septembrie 1943.

²⁵ Arh. St. Buc., fond Muzeul Saint Georges, dosar 57/1932, f. 56.

R É S U M É

L'auteur nous fait remarquer quelques monuments de la ville de Jassy dédiés aux personnalités de la culture et de la vie politique roumaine.

P R É C I S

The author remarks some of the monuments of Iași dedicated to the personalities of our cultural and political life.

O problemă de mare actualitate: noile steme de județe și orașe. Opinii și precizări

MARIA DOGARU

Fenomenul heraldic, fenomen uman permanent, a determinat instituirea în țara noastră, ca și pretutindeni, a numeroase simboluri atestând, în coduri plastice, atributele posesorilor.¹ Născute din nevoia comunităților sociale de a-și exprima sintetic aspirațiile, simbolurile relevă ceea ce este de esență și de durată în derularea proceselor sociale, ele evidențiază preocupările cotidiene ale oamenilor ca și aspirațiile majore ale generației din timpul căreia ele au fost instituite.²

Deși își are izvorul în zorile evului mediu, heraldica s-a dezvoltat continuu, determinând instituirea de reprezentări heraldice care se însumează, ca parte distinctă, în tezaurul universal al fiecărui popor.³

Stemele, sigiliile au constituit, pentru persoane ca și pentru comunitățile sociale, expresia demnității și a libertății. Cercetând mărturiile documentare ce s-au păstrat, constatăm că beneficiau de dreptul de sigiliu (ceea ce presupunea și dreptul de a avea un însemn) cei care fiind liberi puteau participa, ca parte angajată sau martori, la încheierea unor tranzacții, atestarea unor drepturi juridice.⁴

Cât privește unitățile teritorial-administrative și comunitățile sociale (în special așezările urbane), stema și prin extensie și sigiliul au dat expresie preocupărilor localnicilor de a se organiza și acționa în vederea rezolvării problemelor impuse de propria dezvoltare. Conform informațiilor istorice, buna administrație a unei așezări presupunea, în evul mediu, dotarea acesteia cu trei elemente: 1. clădirea unde organul administrativ să-și poată desfășura activitatea; 2. clopotul prin intermediul căruia obștea era înștiințată despre evenimentele importante; 3. în fine, tiparul sigilar (având în câmp stema proprie), cu care se autentificau actele emise.⁵

Instituite prin propria voință a posesorului sau rezultat al unor definiri de ansamblu, simbolurile heraldice înregistrează, etapă de etapă, mutațiile ce survin în conștiința oamenilor. Pe pământul românesc, instituirea de însemne heraldice a fost în strânsă legătură cu preocupările vizând ornamentarea documentelor⁶, dotarea cu simboluri a monumentelor arhitecturale⁷, gravarea în câmpul sigiliilor a

¹ Michel Pastoureau, *Traité d'heraldique*, Paris, 1879, p.20 – 86.

² *Ibidem*.

³ Epen D. G. van, *Grand armorial précédé d'un vocabulaire du blason*, La Haye, 1897, p. 15 – 80.

⁴ Emil Vărtosu, *Dreptul de sigiliu*, în „Studii și cercetări de numismatică”, III, 1960, p. 333 – 346.

⁵ Maria Dogaru, *Sigilii orașenești din epoca modernă și contemporană*, București, 1978, p. 5 – 30.

⁶ *Vezi România - istorie în documente. Album*, București, 1992, p. 16 – 180.

⁷ Sunt reprezentative mănăstirile din Moldova (Putna, Dragomirna etc.), care sunt dotate cu stema secundară a acestui principat, capul de bour cu gât cu tot.

elementelor care să-l individualizeze pe posesor⁸, împodobirea flamurei drapelului⁹, realizarea de țesături cu tematică ce se încadra științei și artei heraldice¹⁰, încrustarea unor astfel de reprezentări pe monede¹¹, medalii ori insigne.¹² Ilustrând plastic faptele înscrise în curgerea vremii în anele poporului nostru, izvoarele heraldice românești, cu nimic inferioare celor instituite în apusul Europei, probează adevărul conform căruia momentele de confruntări sociale au determinat o mai mare frecvență în ceea ce privește utilizarea simbolurilor.¹³

Purtând atributele izvorului autentic, aceste mărturii plastice permit astăzi recuperarea mesajului înaintașilor, aprofundarea cercetărilor istorice. Departe de a-și împlini rolul și a dispărea ca preocupare socială, heraldica se manifestă cu o mai mare vigoare și în epoca pe care o străbatem. Instituțiile de diferite categorii, asociațiile profesionale, științifice, economice, culturale, sportive etc. își alcătuiesc compoziții menite a le individualiza în ochii contemporanilor și ai urmașilor.¹⁴

Desigur și în ceea ce privește stemele județene și orășenești fenomenul heraldic reflectă sinteza a doi factori aparent contradictorii: conservarea tradiției și înregistrarea fenomenelor noi ce se derulează în viața societății. Departe de a fi o combinație de figuri alese fără nici un criteriu și reunite la întâmplare, stemele ce se elaborează în prezent trebuie să răspundă mai multor cerințe, respectiv: a. să reflecte, desigur concentrat, istoria localității sau zonei; b. să facă aluzie la tradiția însemnului folosit anterior; c. să fie conforme legilor heraldicii;¹⁵ d. să aibe înfățișare artistică; e. să aibe puterea de a individualiza posesorul.¹⁶

Menționăm că expresivitatea unei steme este determinată de grafica, de capacitatea de a ilustra, în coduri heraldice, aspirațiile și idealurile unei instituții sau persoane.

Ne exprimăm, în continuare, unele opinii bazate, pe de o parte, pe cunoașterea izvoarelor heraldice românești¹⁷, pe de alta, pe experiența dobândită în ultimii doi ani de când autoritățile administrative orășenești și județene au început a se preocupa de instituirea însemnelor care să le desemneze.¹⁸

FORMA ȘI DIMENSIUNILE SCUTULUI

Noile compoziții heraldice vor fi plasate în scut. Acesta va avea o formă și dimensiune unice¹⁹, respectiv scut triunghiular ce se subscie în dimensiunile unui

⁸ Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 378 – 428.

⁹ Maria Dogaru, *Tricolorul românesc - o istorie glorioasă*, în „Anale de istorie”, XXXIV, 1988, nr. 1, p. 133– 148.

¹⁰ Menționăm printre acestea broderia de epocă purtând stema familiei Mavrocordat, conservată la Muzeul Militar Național. Vezi Maria Dogaru, *Aspirația poporului român spre unitate și independență reflectată în simbol. Album heraldic*, București, 1981, p. 51.

¹¹ Octavian Luchian, George Buzdugan, Constantin Opreșcu, *Monede și bancnote românești*, București, 1997, p. 42 – 248.

¹² Maria Dogaru, Cristache Gheorghe, *Revoluția română din 1848 reflectată în documente de metal*, București, 1988, p. 5 – 173.

¹³ Maria Dogaru, *Aspirația poporului român...*, p. 77 – 188

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Michel Pastourau, *op. cit.*, p. 108 –180.

¹⁶ Este prima condiție pe care trebuie s-o îndeplinească un blazon.

¹⁷ Cunoaștere care s-a bazat la rândul-i pe activitatea de cercetare desfășurată în cadrul Arhivelor Statului și s-a concretizat în cărțile și studiile publicate în reviste de specialitate. Vezi *Din bibliografia sigilografiei românești*, în „Revista Arhivelor”, anul LXVI (1989), vol. LI nr. 4, p. 410 – 421.

¹⁸ Prima instituție care s-a interesat de elaborarea noului însemn a fost Consiliul județean Alba.

¹⁹ Corespunde cu scutul folosit de Comisia consultativă heraldică ce a funcționat în perioada 1921 – 1939. Vezi Arh. St. Buc., fond Comisia consultativă heraldică, dosarele 1 – 86.

număr de mm. Deosebirea dintre stemele orășenești și cele județene se va marca prin coroana murală prezentă doar în blazoanele centrelor urbane.²⁰ Menționăm faptul că această coroană este specifică centrelor orășenești și amintește recompensa care se acorda odinioară celor care cucereau ori apărau cetăți întărite. Prin numărul turnurilor se specifică gradul de organizare administrativă al așezării: centrele urbane simple au coroană cu trei turnuri; reședințele de județ poartă coroană cu cinci turnuri, iar municipiile își vor împodobi stemele cu coroane având șapte turnuri. Localitățile care în epoca feudală au fost capitale vor avea în creștet²¹, ieșind din coroana murală, stema țării respective (pentru cele din Țara Românească²² și Alba Iulia acvila cruciată, pentru fostele reședințe de scaun din Moldova capul de bour cu gât cu tot)²³. Elementul respectiv va fi redat cromatic negru. În toate reprezentările, coroana murală va fi de argint.

MODALITATE DE ELABORARE

Este recomandabil, pentru a se stimula interesul față de simbol și a se da posibilitatea confruntării de idei, să se organizeze concurs public. Celor interesați să participe li se vor comunica cerințele la care trebuie să răspundă. Ei vor fi totodată informați asupra evoluției însemnului urbei sau județului pentru care se organizează acțiunea. Se vor fixa modalitățile și data de depunere. Proiectele compuse de cei înscriși vor fi apoi expuse văzului locuitorilor care vor fi invitați să-și exprime opiniile în presă ori în scrisori adresate instituției organizatoare.²⁴

Pentru a alege compozițiile celor mai reprezentative se va proceda la jurizarea proiectelor. În acest sens Comisia locală, formată din cunoscători ai istoriei și ai heraldicii²⁵, va analiza cu multă atenție creațiile respective, urmărindu-se atât puterea de expresivitate, execuția tehnică, cât și originalitatea fiecărei figuri incluse. Dacă printre variantele realizate se vor afla unele corespunzătoare, se vor reține trei proiecte. Dacă acest lucru nu este posibil, se pot alege imagini parțiale care să fie recompuse (invitându-se autorii să colaboreze la alcătuirea unei steme reprezentative din toate punctele de vedere). După definitivare, se vor reține trei variante care vor fi prezentate Consiliului orășenesc sau județean respectiv, apoi se vor supune dezbaterii Comisiei special instituite pe lângă Prefectură. Aici se va verifica documentația prevăzută în actele normative²⁶: nota de fundamentare (va cuprinde succinte date istorice, descrierea stemei, explicația figurilor incluse), procesul-verbal al organului local, dovada faptului că s-a organizat concurs public²⁷ și că proiectele depuse de participanți au fost expuse pentru ca locuitorii să-și poată

²⁰ Vezi stemele capitalelor și municipiilor reproduse în *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1938.

²¹ Termen care definește elementul cel mai de sus al unei compoziții, figura heraldică însumată timbrului. Vezi *Dicționar al științelor auxiliare ale istoriei*, București, 1981.

²² Menționăm orașele București, Argeș, Târgoviște.

²³ Printre acestea remarcăm orașele Iași, Suceava, Baia.

²⁴ Expozițiile organizate cu proiectele de steme vor fi însoțite de un caiet, unde vizitatorii să-și poată exprima gândurile în legătură cu compozițiile respective; o astfel de expoziție poate, de asemenea, să fie dotată cu o cutie unde vizitatorii să depună scrisorile cu propuneri.

²⁵ De regulă, din aceasta fac parte reprezentanții beneficiarului ca și delegații instituțiilor culturale: Inspectoratul pentru cultură, Arhivele Statului, Muzeul județean de istorie, Uniunea Arhitecților, istorici cunoscuți, arhitecți, artiști plastici, specialiști în domeniul heraldicii, numismaticii ș.a.

²⁶ Legea nr. 102, publicată în „Monitorul oficial” nr. 236, din 24 sept. 1992; Hotărâre privind metodologia de elaborare, reproducere și folosire a stemelor județelor, municipiilor, orașelor și comunelor, înserată în „Monitorul oficial” nr. 46, din 2 martie 1993; Adresa Departamentului pentru administrația publică locală, nr. D2, 1134 din 27 dec. 1993.

²⁷ Eventual ziarul în care s-a anunțat acest lucru.

exprima opiniile²⁸. Toate acestea, plus adresa Prefecturii, vor fi înaintate spre avizare Comisiei de heraldică și genealogie de pe lângă Academia Română. După selectarea de către aceasta a proiectului adecvat din toate punctele de vedere, se va realiza proiectul de hotărâre ca și două planșe alb-negru (una cuprinzând doar conturul compoziției, alta fiind transpunerea sa cromatică în semne convenționale științei și artei heraldice). Toate acestea vor fi trimise la Administrația Domeniului Public pentru aprobare și publicare în „Monitorul oficial”.

PRINCIPIILE CARE STAU LA BAZA ELABORĂRII COMPOZIȚIILOR

Noile steme nu pot fi, în general, doar copii ale vechilor reprezentări; a copia înseamnă însă a scădea valoarea respectivului blazon. În noile reprezentări nu se pot cuprinde stema de stat ori herburile utilizate în epoca feudală și modernă de Principatele Române (Țara Românească, Moldova și Transilvania)²⁹. De asemenea, nu se admite însumarea, în stema propusă, a tricolorului, simbol național. Este necesar a se evita folosirea în noile compoziții a simbolurilor valabile pe tot cuprinsul țării (crucea, lupoaica capitolină, biserica etc.).

Figurile heraldice cuprinse în steme trebuie să fie clare, bine conturate, pentru a nu da naștere la confuzii ori interpretări ambigue. Elementele heraldice folosite nu pot avea înfățișarea unor caricaturi. La dispunerea figurilor trebuie să se respecte proporționalitatea, să se urmărească armonizarea diferitelor componente. Se va avea în vedere faptul că imaginea va fi redată uneori la mici dimensiuni și fiecare element trebuie să fie vizibil.

Câmpul scutului va fi folosit judicios, respectiv mobilele heraldice să acopere marea majoritate a suprafeței sale, astfel încât spațiul rămas liber să fie cât mai redus. Orice figură inclusă în compoziție trebuie motivată de evoluția istorică ori de tradiția heraldică. Stemele municipiilor trebuie să se deosebească de cele ale județelor din care fac parte (atunci când, ca urmare a unei istorii comune, se dorește a se sublinia aceleași procese istorice, se vor folosi simboluri care, deși se referă la aceași idee, sunt apropiate ca semnificație, dar diferă ca formă).³⁰

La reprezentarea figurilor heraldice trebuie să avem în vedere necesitatea de a se evidenția pentru fiecare a. opoziția conformă cu normele heraldice; b. atributele caracteristice; c. cromatică adecvată. Blazoanele nu vor fi însoțite de scrierea denumirii posesorului, desemnarea acestuia se va face doar prin puterea codurilor specifice științei și artei blazonului. Se pot însă folosi devize, texte concise care să completeze și îmbogățească compoziția, facilitând înțelegerea mesajului ei.³¹

FOLOSIREA NOILOR STEME

O dată aprobate, compozițiile ce se vor elabora urmează a fi folosite în activitatea curentă a instituției și în zilele de sărbătoare ale urbei ori județului.

²⁸ În legătură cu expunerea proiectelor, publicul va fi înștiințat tot prin intermediul presei.

²⁹ Aceste simboluri pot fi totuși cuprinse în unele steme județene ori orașenești dacă istoric se justifică acest lucru (au avut și în perioada anterioară un astfel de blazon, au fost reședința unor instituții ale Principatelor Unite, cum este cazul orașului Focșani, pe teritoriul lor s-au petrecut evenimente cruciale pentru desăvârșirea statutului unitar român, exemplu Alba Iulia).

³⁰ Ideea unității naționale poate fi exprimată heraldic prin reunirea herburilor Principatelor Unite sau a simbolurilor oficiale ale celor trei țări românești, două personaje ținând steagurile Moldovei și Țării Românești; două brațe care se strâng, lupoaică capitolină, un soldat roman purtând deviza „Virtus Romana Rediviva” etc.

³¹ În legătură cu semnificația și folosirea devizelor vezi Maria Dogaru, *Devizele în heraldica românească*, în „Revista Arhivelor”, anul LXIX (1992), vol. LIX, nr. 2, p. 195 - 217.

O modalitate de utilizare „oficială“ a stemei va presupune gravarea ei în câmpul tiparelor sigilare proprii. Desigur, ecusonul respectiv va fi totodată imprimat pe hârtiile (corespondența) instituției pe care o desemnează. Noua stemă va fi încrustată pe medalii și insigne. Compoziția respectivă va fi înălțată în drapelul unității teritorial-administrative ori orașul pe care îl individualizează.

Istorie concentrată, noua stemă va fi folosită la realizarea unor emisiuni filatelice, ea va împodobi diplomele de onoare prin care colectivitățile sociale își exprimă stima față de cei meritorii. Neîndoielnic, compoziția respectivă va fi reprezentată pe obiecte de protocol, ea va fi difuzată în țară și în lume prin intermediul cărților poștale ilustrate. Însumate apoi în albume și lucrări, stemele vor deveni treptat, odată cu trecerea vremii, izvor istoric, mesaj peste timp, ambasador peste hotare.

Documente referitoare la profesorul Ștefan Micle

Între dascălii transilvăneni care „au onorat învățământul nostru secundar și superior“¹, un loc aparte ocupă Ștefan Micle. Născut în anul 1820, la Feleac² (lângă Cluj), fiul unui țaran român³ neștiutor de carte, lipsit de mijloace materiale⁴, începe să învețe, contra voinței părinților săi⁵, la Cluj, întreținându-se singur. A lucrat mai întâi, timp de 4 ani, ca ucenic de fierar⁶, iar apoi ca scriitor la un funcționar public⁷, reușind, după multă străduință⁸, să termine, cu „eminent“, cursurile primelor 6 clase liceale⁹. Clasa următoare, a VII-a, o urmează la Bistrița Năsăudului¹⁰, după care, până în anul 1839, audiază cursul de filosofie predat de Simion Bărnuțiu la Blaj¹¹.

În următorii 4 ani (1840–1843) studiază dreptul la „Facultatea juridică“ din Sibiu¹². Neobținând serviciu, este obligat să practice mai multe meserii, precum: strungăria, lăcătușeria, mecanica, ceasornicăria sau chiar „văsătorăria“ la o fabrică de arme¹³.

În timpul revoluției române de la 1848, Ștefan Micle conduce o ceată de moți în bătălia cu unghurii dintre localitățile Cluj și Someșeni¹⁴, sau acționează în cetele dinspre munții Hațegului¹⁵. După revoluție se refugiază în Țara Românească, prin Râmnicu Vâlcea, spre Craiova, unde este arestat¹⁶. Eliberat, la puțin timp după reținere, de către un ofițer rus a cărui sabie o reparase Micle în timpul campaniei rușilor în Transilvania¹⁷, revine în Transilvania unde obține o bursă de studii, pe a cărei bază se înscrie (și urmează cursurile ținute) la Politehnica din Viena¹⁸.

¹ Constantin C. Giurescu, *Amintiri*, vol. I. București, 1976, p. 40.

² A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățământului superior în Moldova. Cu ocazia aniversării a 50 de ani a înființării acestui învățământ. 16 iunie 1885. Iași, 1885*, p. 153; C. Istrati, *Ștefan Micle (1820–1879)*, în „Revista nouă“, XII (1895), nr. 5, p. 167; Dim. R. Rosetti, *Dicționarul contimporanilor*, București, 1897, p. 129; Lucian Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea“*, București, 1940, p. 544; E. Pop, *Ardelenii în știință*, Sibiu, 1942, p. 2; Augustin Z. N. Pop, *Pe urmele Veronicăi Micle*, București, 1981, p. 14.

³ Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 14.

⁴ Dim. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 129; E. Pop, *op. cit.*, p. 2.

⁵ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 153.

⁶ Dim. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 129; Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 544.

⁷ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 153.

⁸ Dim. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 129; E. Pop, *op. cit.*, p. 2.

⁹ Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 14.

¹⁰ *Ibidem*: C. Istrati, *op. cit.*, p. 168; Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 544.

¹¹ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 153; C. Istrati, *op. cit.*, p. 168.

¹² A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 153; C. Istrati, *op. cit.*, p. 168; Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 544; E. Pop, *op. cit.*, p. 2; Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 15.

¹³ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 153.

¹⁴ Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 544; E. Pop, *op. cit.*, p. 2; Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 15.

¹⁵ C. Istrati, *op. cit.*, p. 169.

¹⁶ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 153; Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 15.

¹⁷ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 153.

¹⁸ *Ibidem*; Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 544; E. Pop, *op. cit.*, p. 2; Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 15.

În anul 1855, obținând diploma, este chemat de August Treboniu Laurian, Inspectorul general al școlilor din Moldova, la Iași, ca profesor de fizică¹⁹, la recomandarea altor doi profesori ardeleni: Simion Bărnuțiu și Petru Suciuc²⁰. Pe lângă fizică, profesorul Micle va mai predă, după caz, chimia, istoria naturală, mineralogia etc.²¹

Cu toate că fusese recomandat încă din 28 februarie 1855²², abia după un an, la 14 februarie 1856, inspectorul Laurian informa că Ștefan Micle acceptase catedra de științe fizice la clasele gimnaziale superioare, cu leaful hotărât prin buget de 10 000 lei anual, rămânând doar să i se trimită „denumirea formală” și banii de drum („40 sau 50 de galbeni”)²³. La 1 iunie 1856, profesorul Ștefan Micle sosise deja de la Viena și „de azi înainte poate să intre în funcție”, inspectorul rugând autoritățile școlare să dispună „punerea la cale a celor necesare” pentru a-și putea primi leaful²⁴.

La propunerea ce i se face pentru a predă și științele naturale în clasa a II-a a Școlii reale din Iași, profesorul Micle răspunde că este de acord dacă orele de curs nu corespund cu cele pe care le are la Academie și numai până se va numi profesor „onorariu și specialu”, el fiind destul de ocupat cu „profesura” de la gimnaziu²⁵.

Din informațiile bibliografice rezultă că, în anul 1858, profesorul Ștefan Micle ținea lecții și la școala militară din Iași²⁶, ca și cursuri populare (conferințe) duminicale de fizică, însoțite de experimentări publice²⁷, la care participa multă lume²⁸ și care e păcat că nu s-au putut publica²⁹. În anul 1859, Ștefan Micle făcea observații meteorologice și astronomice³⁰, fiind considerat, la vremea aceea, un „bun astronom”³¹.

Începând cu anul 1860, Ștefan Micle va funcționa ca profesor de fizică și chimie la Facultatea de filosofie și științe a Universității din Iași³². Din același an el a îndeplinit și funcția de decan³³.

La 11 noiembrie, profesorul Ștefan Micle a fost ales rector al Universității din Iași, la început pentru anii 1867–1870 și apoi pentru 1871–1875³⁴.

¹⁹ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 153; Dim. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 129; Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 544; Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 15.

²⁰ Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 15.

²¹ Dim. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 129.

²² Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Moldova, dosar 736/1856, f. 150.

²³ *Ibidem*, f. 379.

²⁴ *Ibidem*, f. 415.

²⁵ *Ibidem*, dosar 462/1859, f. 533.

²⁶ Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 544; Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 16.

²⁷ C. Istrati, *op. cit.*, p. 172; Augustin Z. N. Pop, p. 16. Vezi și *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași (1860–1960)*, vol. II, București, 1960, p. 47.

²⁸ C. Istrati, *op. cit.*, p. 172.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași...*, vol. I, București, 1960, p. 166.

³¹ C. Istrati, *op. cit.*, p. 172.

³² A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 154; Gh. Adamescu, *Dicționar enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, București, 1931, p. 1 754; Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 544; E. Pop, *op. cit.*, p. 3; *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași...*, vol. II, p. 47, 68; *Istoria învățământului din România. Compendiu*, București, 1971, p. 144; Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 16; *Istoria Universității din Iași, 1855, p. 88.*

³³ Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 17.

³⁴ „Anuarul Universității din Iași”, 1930–1935, Iași, 1936, p. 126.

Moare la 4 august 1879³⁵, după o scurtă suferință³⁶, discursul funebru fiind rostit de prietenul său, rectorul Petru Suciu, două zile mai târziu, adică la 6 august 1879³⁷.

În amintirea urmașilor, Ștefan Micle a rămas ca „o natură aleasă și o inimă nobilă”, fiind un model de om, de bărbat, de părinte și de român, „cel mai bun om”, „incapabil de a face vreun rău”, sau chiar „bunătatea întruchipată”³⁸.

Ca profesor, Ștefan Micle „era extrem de conștiincios”, prin activitatea sa didactică răspunzând „cu cinste misiunii sale”³⁹, cursurile lui putând constitui „adevărate exemple de organizare rațională a materiei și de expunere sistematică a acesteia”⁴⁰.

Profesorului de fizică Ștefan Micle îi datorăm și portretul lui Simion Bărnuțiu, pe care-l cunoaștem cu toții astăzi. Pentru executarea acestuia, Ștefan Micle „a învățat el însuși, exclusiv spre acest scop, tehnica fotografiei”⁴¹.

Una dintre cele mai importante preocupări ale profesorului Ștefan Micle era constituirea, dotarea și întreținerea în bună stare de funcționare a unui cabinet de fizică și a laboratorului de chimie. Așa se explică înaintarea, la 25 aprilie 1860, a unor liste (A, B și C) cu cheltuielile făcute „pe seama cabinetului de fizică și chimie în anul trecut” din suma de 2 000 lei care era prevăzută în bugetul școlilor pe anul 1858, precum și cu instrumentele cele mai „necesare la predarea științelor fizice, astronomie și meteorologie, dintre care cele mai multe lipsesc cu totul, earu altele se găsesc într-o stare cu totul ruinate încâtu nu se mai pot repara”⁴².

Lista B cuprindea „Instrumentele cele mai necesare pentru completarea cabinetului de fizică cu prețurile lor după cum se găsesc de vândere pe locu în Atelia Opticului Stanger et Comp. în Viena seau la M. Tauber în Lipsca”⁴³, iar C se referea la următoarele instrumente necesare la experimentațiunile astronomice și meteorologice: „1. Pentru a se repara Telescopulu (refraptore) dăruitu Cabinetulu de fibică de către Escelenția Sua Socia Princip. N. Conachi-Wogoridi. 2. Unu oriolu cu pendulu (oscilatoriu pe secundă). 3. Unu theodolitu astronomicu. 4. Unu pendulu pentru a observa cutremurulu și alte miș(ări). 5. Unu oriolu solariu univ ersalu. 6. Unu instrumentu de passage. 7. Unu aequatorialu. 8. Unu globu astronomicu și unulu terestru din cele mai mari și mai noue. 9. Un închisatoriu și deschisatoriu magneticu. 10. Unu magnetometru după Faus, seu după Etingshausen. 11. Doue esemplare de barometri normali. 12. Unu barometru metalicu dupa Bourdon. 13. Unu ombrometru (udometru). 14. Unu anemometru. 15. Unu galvanometru cu cele necesare pentru elepticitatea atmosferică”⁴⁴.

³⁵ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 154; Dim. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 129; C. Istrati, *op. cit.*, 167; Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 1754; Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 544.

³⁶ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 154.

³⁷ C. Istrati, *op. cit.*, p. 167.

³⁸ *Ibidem*, p. 171.

³⁹ *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași...*, vol. II, p. 69.

⁴⁰ *Istoria învățământului din România...*, p. 151.

⁴¹ Coriolan Suciu, *Corespondența lui Ioan Maniu cu Simion Bărnuțiu, 1851-1864*, Blaj, 1929, p. 171.

⁴² Arh. St. Buc., fond Ministrul Instrucțiunii Moldova, dosar 211/1860, f. 25.

⁴³ *Ibidem*, f. 26.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 27.

La 14 decembrie 1860, Ștefan Micle revine asupra problemei înaintând o altă listă cu aparatele necesare Cabinetului de fizică și Laboratorului de chimie⁴⁵, și roagă ministerul să ordone sameșului competent pentru a slobozi suma asigurată în buget pentru cheltuielile curente necesare⁴⁶. Iată conținutul rezoluției ministerului: „La 25 april 1859 conținut cu 2 000 lei prevăzuți în bugetul anului 1859 s-au plătit mai puțin 49 lei 9 parale d. Micle cheltuielile cabinetului pentru anul 1859/60 duple prezentate, duple care i s-au mai slobozit și colecta de 69 1/2 # seu lei 2 571/1/2 pentru cumpărarea de instrumente pe care înse duple rap. de facie nu le au cumpărat încât d-lui dispune de 2 522 11/40 lei. Aceștia se pot lăsa d-ale pentru cheltuielile curente ale cabinetului pe anul 1860/1 și atunci pentru cumpărarea instrumentelor duple lista alăturată și aceste sub. b. și c. de la 25 aprilii, care toate la un loc se pot calcula de 15 000 lei aproximativ. Minist. poate dispune de 5 000 lei duple bugetul anului curent și 10 000 din anul viitor 1861. Pentru a se pute înse comanda, aceste trebuesc prezentate liste cu nomenclatura latină sau germană și încă subscrisul socoate ca aceasta se se facă numai prin mijlocirea libreriei care poate remenea respunzătoare la caz când de la Viena instrumentele nu ar sosi în regulă și în stare mulțumitoare”⁴⁷.

Peste aproape zece ani, în martie 1870, același profesor Micle cere ministrului instrucțiunii publice și cultelor să aprobe construirea unui laborator separat de chimie, în ograda Universității, pentru „înlesnirea cursului de chimie de la Facultatea de știința de aici din Iasi, care din lipsa unui atare localu dotatu cu cele necesarii pe lângă Universitate, se ține în laboratorul ce se afla la Lyceu, și fiindcă prin aceasta se aduce mare struncinare înviețieturei”, „din suma de 1 702 lei 36 bani remasă și încă necheltuiți din subvențiunea cabinetului de fizică și laboratorul de chimie de aice pe anul 1869 și care sumă, ne espirând încă termenulu, se mai poate manda pentru mai sus menționatului scopu”⁴⁸. Iar mai apoi preciza că își permite să facă el propunerea „considerând și aceea că facerea unui furnalu într-un laboratoriu cu ducturile necesarii, de care avem noi necesitate, precum nici mobilele, cu aparatele și preparatele necesarii pentru ca o sală să se prifacă într-un laboratoriu chimicu, nu cade întru atâta în competiție unui arhitectu care poate nici că o studiatu chimia, ci mai mult în competiția profesorului care are a se folosi cu acele aparate și preparate”⁴⁹.

Faptul că nu a primit nici un răspuns la raportul de mai sus îl face pe Ștefan Micle, în 26 mai 1870, să repete rugăminta pentru a se da „cât mai de timpuriu” autorisațiunea cerută, aceasta „în interesulu instrucțiunii publice”⁵⁰.

Drept justificare a cheltuielilor făcute, directorul Cabinetului de fizică și laboratorului de chimie, Ștefan Micle, înaintează trei „piese justificative legalisate, dintre care una conține suma de lei 750 cheltuiți pe seama Cabinetului de fizică, eară alte doue compun asemenea suma de lei 750 cheltuiți pe seama Laboratorului de chimie, pentru aparate de preparate chemicali”⁵¹.

⁴⁵ Ibidem, f. 47.

⁴⁶ Ibidem, f. 46, 50.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 122/1869, f. 199.

⁴⁹ Ibidem, f. 200.

⁵⁰ Ibidem, f. 383.

⁵¹ Ibidem, dosar 846/1871(I), f. 88.

Pentru a răspunde circularei ministerului nr. 622, din 8 ianuarie 1865 privind afectarea în buget a sumelor „de 4 800 lei pe seama unui conservatore și preparatore la cursul fizic și tot asemenea 4 800 lei pentru un preparatore la cursul de chimie – două persoane întru adevăr foarte necesarii la prosperitatea unui institut de învățământ ca acesta“, profesorul Ștefan Micle recomandă „pentru conservatore sau preparatore mașinistru pe d-lui Hand, care au făcut cele mai multe reparațiuni de instrumente în Cabinetul de fizică și până acum cu bun succes; și eară pentru preparatore la chimie pe d-lui Constantin Ionescu, profesore la Școala centrală de fete de aici și studente la Universitate, Facultatea filosofică, secțiunea științelor esapte“⁵².

Din același an, 1865, s-a păstrat și un raport al profesorului Ștefan Micle, privind retribuirea anuală a servitorului de la Cabinetul de fizică, Filipu Georgiu⁵³. Cancelaria Universității din Iași, emitea, la 24 iunie 1869, sub semnătura rectorului Ștefan Micle, un răspuns la adresa ministrului nr. 6835 privind ocuparea postului de subbibliotecar⁵⁴.

Lipsa spațiului necesar Bibliotecii centrale din Iași prilejuiește o intensă corespondență între Universitatea din Iași și minister. Astfel, la ordinul ministrului privind propunerile bibliotecarului „de a schimba salele în care se află aşiedată astăzi biblioteca, cu careva sale în care se propun cursurile unicersitare“, rectorul Ștefan Micle raporta – la 28 septembrie 1871 – că a consultat consiliul special de universitate, care, în ședința din 25 ale curenteii, pe mai multe motive, expuse printr-un proces-verbal pe care-l alătură raportului său, a decis că: „atâtu în interesul bibliotecii cât și a Universiteii, schimbarea de sale propuse de d-lu bibliotecariu nu se poate face; apoi fiindu că locul celu mai favorabile pentru bibliotecă ar fi numai în etagiulu alu doilea de la edificiulu Universiteii, care astăzi se ocupă întregu de către Școala de belle-arte, propune ca domnia voastre se binevoiți a regula mutarea Școalei de belle-arte într-unu altu localu și atunci numai, Biblioteca și Universiteea vor putea dispune de salele necesarii din lipsa carora astăzi se simt mari deficultăți“.

„Subsemnatulu, în vederea motiveloru propuse de consiliulu speciale, pe deoparte respectuosu vene a ve încunoscința că schimbarea de sale, propuse de d-lu bibliotecariu nu se poate face, ear pe de alta, ve roagă se binevoiți a lua în deaproape considerațiune motivele consiliulu, și se regulați mutarea Școalei de belle-arte, care ocupă întregu etagiulu alu doilea de la edificiulu Universiteii, într-un altu localu, și atunci biblioteca, mutându-se în etagiulu de sus, ar putea fi arangiată într-un modu regulatu și ar potea să se mărească ori câtu de multu“⁵⁵.

Pe raportul respectiv, ministrul Christian Tell punea următoarea rezoluție: „Mijloacele budgetare nepermițând a se închiria altu localu pentru Școala de belle-arte, se va avea în vedere când se va acorda anume credit, totodată se vor întreba directorulu Școalei de belle-arte dacă prin mutarea școalei de la Universitate nu ar suferi învetemântul“⁵⁶.

⁵² Ibidem, dosar 603/1863, f. 197.

⁵³ Ibidem, f. 182.

⁵⁴ Ibidem, dosar 130/1869, f. 152.

⁵⁵ Ibidem, dosar 850/1871, f. 137.

⁵⁶ Ibidem.

Două luni mai târziu, la 23 noiembrie 1871, Ștefan Micle adresa un nou raport ministrului. El cuprinde următoarele: „Comitetul aceştii bibliotecă, întrunindu-se conform art. 21 din Regulamentul bibliotecii, ceea ce amu avut onoare a reporta domniei-voastre, prin adresa nr. 88, cercetând și luând în considerație înmulțirea dotii bibliotecii și valoarea ei, care rădică această instituțiune la primul ei rang, a găsit că acuma localul bibliotecii nu mai este nici încăpătoriu și nici potrivit acestei instituțiuni, pentru care este de neapărată necesitate nisce încăperi spațioase și arangiate astfeliu pentru a se putea mării neconținut; apoi, pe lângă aceste, trebuie să fiă un local stabil, fiind-că biblioteca nu se poate muta din loc în loc; această mutare ar fi foarte cu anevoie și chiar ar putea aduce răsipă. Și cu atâta mai mult acum, mărirea și îmbunătățirea localului este mai neapărat simțită, fiindă s-a ivit și o donațiune din cele mai prețioase, donațiunea E. Hurmuzachi, care se compune din 7416 volume și se oferă prin fratele acestuia, d-l G. Hurmuzachi, sub condițiune ca biblioteca se dispună până în timp de jumătate de an (adecă până la Sf. Gheorghe viitor) de localul necesariu, până atunci, această donațiune s-a lasat numai ca depozit în bibliotecă, fiind totodată împachetată în 23 de lăzi. Subsemnatul, aducând la cunoscința domniei-voastre cele ce preced, conform deciziei Comitetului, am onoare a vă ruga, domnule ministru, ca se binevoiți a dispune de un local potrivit pentru bibliotecă, pentru că astfeliu și această instituțiune se poată corespunde cu deplinătate la destinația ei”⁵⁷.

Pe ultimul raport depistat de noi în privința bibliotecii, datat 22 decembrie 1871, este scrisă următoarea rezoluție: „Pentru biblioteca din Iași, putându-se pune la dispoziție încăperile din curtea bisericii Golia, foste egumenești, se va face cunoscut bibliotecarului, ca, împreună cu arhitectul Cugler, să meargă să vadă dacă acele încăperi vor fi apte pentru bibliotecă, și ce îmbunătățiri li se vor mai putea face; comunicând ministerului rezultatul. Chr. Tell”⁵⁸.

Alte câteva documente rămase de la profesorul Ștefan Micle se referă la împământinirea sa. Astfel, la 5 octombrie 1864, profesorul de „științele fizice în Colegiul național și în Universitatea din Iași”, Ștefan Micle, cerea, prin următorul memoriu adresat domnitorului Alexandru Ioan Cuza, împământinirea.

„Eu, subscrisul de origine român din Transilvania, fiind chemat de guvernul fostului principe Grigorie Ghica de pia memorie în anul 1856 la postul de profesore pentru catedra de științele fizice în clasele superioare din Colegiul național din Iași, și de la anul 1860 ocupând și catedra de fizică la Facultatea de științe în Universitatea din Iași ca profesore definitiv, nu simțeam nevoie de a cere indigenatul, fiind că de frații români de aici am fost îmbrățișat cu toată căldura și am avut toate binefacerile și drepturile legate de profesorat, întogmai ca dâșii; dară după actul glorios și patriotic al Înălțimei Voastre de la 2 maiu, prin care chemați pe toți românii și în special pe profesori la participarea drepturilor politice pentru consolidarea și regenerarea naționalității române, voind a contribui și eu încat puterile me vor ierta la acest act măreț, viu și declar înaintea măriei voastre, că eu mă lapd de protecțiunea austriacă, și vă rog plecat, ca conform votului Adunării Legislative din anii trecuți pentru împământinirea românilor transilvăneni, cât și în puterea prerogativelor cu care vă investește plebiscitul aprobat de națiunea întregă, să binevoiți grațios a decreta împământinirea mea”⁵⁹. Rezoluția domnitorului prevedea ca ministrul de interne să dea „legiuitul curs” cererii respective.

⁵⁷ Ibidem, f. 186.

⁵⁸ Ibidem, dosar 1584/1872, f. 6.

⁵⁹ Ibidem, fond Parlamentul, dosar 339/1865-1866, f. 104.

Cu aceeași ocazie, Micle răspundea și ministrului justiției, cultelor și instrucțiunii publice din ce motive nu a considerat necesar să renunțe și formal la „sudeția” străină: „1. Că eu n-am fostu împiedicatu de nici o considerațiune politică de a me lapeda în România liberă de protecțiunea unei potenția străine, ci cauza ne cererei împământenirei mele până acumu au fost numai aceea că eu amu fostu îmbrățioșatu de frați<i> români de aici cu toată amoarea și că până acumu me foloseamu de toate beneficiile și de toate drepturile acordate de legile în vigoare tuturoru profesorilor de origine română; 2. Că eu nu numai la anulu 1863 prin adresa ministerului sub No 8 942 ci nici odată n-amu fostu provocatu a me indigena; dacă acumu după actulu gloriosu din 2 maiu înălțimei sale domnitorului româniloru, prin care se chiamă toți români<i> și în special profesori<i> la participarea tuturoru drepturiloru politice, vă declaru, domnule ministru, precumu amu declarat u aceasta prin una suplică adresată măriei sale domnitorului Alesandru Ioan I și prin una alta domnului ministru alu afaceriloru esterne că eu me lapădu de protecțiunea austriacă și vă rogu, cu totu respectulu, ca în poterea servițiilor mele în timpu de mai mulți ani și în calitate de profesore definitivu atât u în Colegiulu naționale cât u și în Universitatea de aici din Iași, se binevoiți a protege împământenirea mea prin decretu domnescu.”⁶⁰

Rezoluția ministrului prevedea următoarele trei puncte: „a) Se primescu cu mulțumiri tardivă aceasta declarare de lepadare de sudeția austriacă; se va mijloci la Minist. de Externe pentru lucrările de împământenire. b) Se va publica prin monitoriu lepadarea <de> sudeție a d-lor profesori transilvăneni cari au trecutu asemenea declarare. c) Se observă că nu este d. Micle cu titlu definitiv profesorele la doue catedre, căci acestea nu este în spiritulu legei, ci d-lu este definitiv numai la una catedră”⁶¹.

Demersurile respective se pare că nu au avut rezultatul dorit, deoarece, la 14 ianuarie 1866, profesorul Ștefan Micle adresa ministrului o nouă cerere să intervină pentru împământenirea sa: „În anul 1864 în luna octombrie, cu toată supunerea, m-am fostu adresatu cătră onorabilulu Ministeriu alu Cultelor și alu Instrucțiunii Publice din România, se bene voească a mediloci împământenirea mea aici în statul României, declarându, totu odată, ca me lapedu de protecțiunea la care amu fostu supusu credindu că atare declarațiune aru fi suficientă pentru unu român născutu din părinți români și din străbuni moldoveni dupa decisiunile luate, în privința indigenarei româniloru, de către Divanul Ad-hoc, de la anulu 1857. Până acumu înse suntu totu în asceptare, domnule ministru și fără se fi privitu vre unu respunsu de la onorab. Ministeriu, din care se me pot u lămuri, dacă pot u fi împemintenitu seau nu, dupa declarațiunea dată, pe care o mai repetu acumu, seu poate că se asceptă de la mene și mai multe sacrifice și dovezi despre patriotismulu meu ca românu în sânge și în toate acțiunile mele ca profesore în școală și afara de școală. Suntu acum 10 ani, d-le ministru, de cându me aflu în servitiulu acestei patrie, pe care cu dreptu cuvântu o numescu patria mea, fără se fi datu cea mai mică ocașiune de bănuială pentru portările mele, atât u în servițiulu ce-lu ocupu cât u și ca cetățeanu afară de servitiu, despre care a mea portare vă poteți convinge din arhiva școaleloru de la 1856 și până la 1866. Deci, firmu în propozițiunea mea de mai înainte și cedendu dorinței animei mele de a deveni cetățianu în România, vă rogu, domnule ministru, cu toată supunerea, se bene voiți

⁶⁰ Ibidem, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 516/1864, f. 28.

⁶¹ Ibidem.

a interveni la Înălțimea sa domnitoriu Principatelor Române, pentru decretarea împămbăntenirii mele, invocându în favoarea mea micile servicii ce amu potutu aduce și eu pe altariulu patriei în templu de diece ani“⁶².

Între documentele referitoare la activitatea profesorului Ștefan Micle mai pomenim aici protestul unor profesori din Iași (A. I. Gheorghiu, Petru Suciu, Șt. Emilian și Ștefan Micle) în legătură cu modul defectuos în care s-a făcut alegerea rectorului din 28 martie 1866⁶³, cererea de a i se elibera „unu certificatu pentru anii mei de serviciu ca profesore, precum și pentru onorariulu din anulu espiratu, spre a-lu presente unde se cuvine, ca se mi se limiteze dreptulu la pensiune“ din 23 ianuarie 1869⁶⁴, precum și lista obiectelor necesare Universității din Iași, cu prețul fiecăruia din anul 1875⁶⁵.

Nu putem încheia această scurtă prezentare a activității profesorului Ștefan Micle fără a cita pe unul din puținii săi biografi, care scria: „Cariera lui este o adevărată performanță athletică însuflețită de greutate, întărită de piedici. N-aș crede să mai găsim în istoria învățământului nostru un model biografic mai potrivit pentru tineret“⁶⁶, pentru ca apoi să precizeze că profesorul Ștefan Micle era unul „din cei mai mari și mai luminați eroi ai școlii românești. Viața și opera lui va trebui reluată și cercetată serios, amănunțit, cu pietate, așa cum se cuvine aleșilor națiunii“⁶⁷.

VIORIEL GROZAV

⁶² Ibidem, dosar 439/1866, f. 294, 307.

⁶³ Ibidem, f. 298, 303.

⁶⁴ Ibidem, dosar 679/1868, f. 139.

⁶⁵ Ibidem, dosar 2 296/1873, f. 262.

⁶⁶ Emil Pop, *Ioan Popp și Ștefan Micle. Doi cititori ai învățământului științific din România*, extras din „Transilvania“, LXXV, Sibiu, 1944, nr. 3, p. 9.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 14.

1

1860 aprilie 9. Iași. Extras din Condicta de cheltuieli pentru Cabinetul de fizică și laboratorul de chimie pe anul 1859/1860.

A

Extrasu din Condicta cheltueleuru pentru Cabinetulu de fizica și laboratorulu de chimia pe anulu 1859/60

Numeru curente		Lei	Para.
1	Cheltueele de pe anulu 1858/9...	211	8
2	Patru ocele și 3/4 cotu de pele de gumi-elasticu...	89	30
3	Pravu de curățitu alamariele...	3	-
4	Chartia de strecuratu...	-	30
5	Alcoholu pentru Lampe de chimia...	2	10
6	Acidu sulfuricu (acrima de sulfura)...	1	30
7	Acidu nitricu...	1	20
8	Cărbune de lemnu...	2	20
9	Oleu de ripsu...	3	-
10	Cărbune de lemnu...	2	10
11	Pele lucrata de diferite scopuri necesaria...	7	-
12	Un aparatu de stecia pentru a comprima în apa acidu carb.	111	-
13	Cărbune de lemnu...	1	-
14	Unu stereoscopu cu 3 imagine fotografice (vedi conto d)...	94	-
15	Optu table de stecia la dulapurile din Cabinetul de fizică...	28	-
16	Doa blide mari de lutu pentru laboratorulu de chimia...	7	-
17	Pentru 15 ocale carbune de lemnu...	5	-
18	6 coți lanțușioru de alama p<en>tru mashina eleptică...	7	20
19	1/2 oca alcoholu...	2	20
20	Doa farfurii mari de porcelanu p<en>tru fotografie...	12	-
21	Doa table de sticla de Salin...	7	-
22	Alcoholu absolutu...	-	20
23	Doa shipusioare negre...	3	5
24	Unu cotu de catifea negra la fotografie...	2	20
25	Mai multe chemicali p<en>tru fotografie (vedi coto sub c)...	107	25
26	Pentru 6 cavanoase de lutu la pila lui Wolestonu...	7	20
27	Doa ocale de acidu sulfuricu...	16	-
28	Dopuri de pluta...	-	24
29	Doa lumânări de ceara...	-	24
30	Câteva nuci, mere și un ou...	-	16
31	Aprindiori (chibrituri)...	-	6
32	Soponu...	1	5
33	Giacia pentru laboratoriu de chimie...	2	10
34	Sare comuna...	-	28
35	Alcoholu...	-	30
36	Oleu de ripsu și fitilu...	1	15
37	Reparațiune la lada cea de plumb p<en>tru mashina idraulica...	1	20
38	O pertica de ocielu...	4	20
39	Doa aratatoare la Syrena...	1	20
40	Unu flueru de lemnu...	1	10
41	Pentru reparațiunea mashinei pneumatice...	180	-
42	Reparațiunea și reînnoirea foiloru de suflatu sticla...	111	-
43	Pentru unu globu de alama la expansiunea corpuriloru...	74	-
44	Pentru o scara dupla (la nota sub litera b)...	74	-
45	Mai multe lucruri necesarie din negatitoria lui Bachoter (conto f)...	30	-

Numeru curente		Lei	Para.
46	Alcoholu pentru lampe și ația alba	1	25
47	Aprindioare...	-	4
48	Salamoniacu (clor-amoniacu) și agaricu mineralu...	17	14
49	Giacie și sare pentru laboratoriu de chimia...	3	2
50	Giacie și sare pentru laboratoriu de chimia...	1	20
51	Reparațiunea Caleidoscopului...	2	20
52	Alcoholu...	2	10
53	Unu tubu acusticu pentru Cabinetulu de fisica...	37	-
54	Unu pendelu pentru a demonstra rotațiunea pământului... } nota	18	20
55	Tredieci. Elemente eleptice după sistema lui Danielu... } e	300	-
56	Pentru spredeice Cevanoase dupe de lutu p&en;tru elementele lui Dan&ielu>...	28	-
57	Doe ladi lungi p&en;tru și alte necesarie în cab. de fisică (nota g)...	125	-
58	Doe încuetoare p&en;tru ushile de la cabinet. de fisică et chimi&e> s&ub nota> h...	74	-
59	Oleu de ripsu p&en;tru lampe...	1	10
60	Aether sulfuricu...	8	-
61	Doi loti nitratu de argintu fusu și cristaliseatu...	28	-
62	Cadmiu metalu nativu...	10	-
63	Iodamoniu și Iodcedmiu...	14	-
64	O mashina de gazu idrogenu...	65	-
65	Alcohol absolutu, reptificatu, acidu glaciale și tripolu...	7	20
66	Acidu pynogalicu și gumiarabicu...	9	20
67	Doe shipuri cu dopuri de sticla...	4	-
68	Acidu aceticu glaciale...	2	-
69	Nitratu de argintu fusu...	14	-
70	Doe table de Salin și soponu...	5	30
71	Acidu sulfuricu concentratu și nitricu fumante...	10	20
72	Doe vesici (beșici) de vaca...	1	20
73	50 depuri bumbacu...	1	20
74	Acidu aceti&cu> glaciale...	2	20
75	Iposulfatu de natronu...	7	32
76	Aether sulfuricu...	8	-
77	Acidu aceticu glaciale...	3	20
78	Unu Shipu cu dopulu de vitru...	2	-
79	Telu de feru la mosorulu de induptiune	2	-
80	Aprindioare...	-	8
Summa totala...		2 049	9

Eși în 9 Aprilu 1860 C.

Ștefanu Micle
Profesore de fisica et chimia

2

1860 aprilie 25. Iași. Tabel cu instrumentele cele mai necesare Cabinetului de fizică (aflute de vânzare la Viena și Lipsca).

B

Instrumentele cele mai necesare pentru completarea Cabinetului de fizică cu prețurile lor după cum se găsesc de vândere pe loc în Atelia Opticului Sratinger et Comp. în Viena sau la M. Tauber în Lipsca.

Numeru curente		Lei	Para.
1	Sestatul lui Brandegger	37	–
2	Unu Thermometrografu: unu termometru masim și minim	92	–
3	Unu Thermometru pentru a se pone la fenetro afară	105	–
4	O figura balancietoare	45	–
5	Aparatu pentru apa prin sether sau prin acide	19	–
6	Unu aerostatu de colliodiu și unulu de membrana	130	–
7	Unu pendulie de reversiune	180	20
8	Table de stecla pentru a demonstra adesiunea între lichide	30	–
9	Unu ochiu opticu pentru a esplica vederea și efseptul ocular	90	–
10	O urechia artificială de ipososu	75	–
11	Aparatu pentru a demonstra frângerea luminei în apă	75	–
12	O prizma pentru frângerea lichideloru	68	–
13	Unu Optometru dupe Stampfer	45	–
14	Diseurile scroboscopice	60	–
15	Clesce de turmalin	60	–
16	Aparatu pentru producerea ineloru lui Newtonu	60	–
17	O lentilă de a lui Leyda pentru a topi telu prin elepticitate	90	–
18	Eleptroscopulu lui Fechner	225	–
19	Aprindietoare eleptrice pentru spargerea sticeloru	4	20
20	Roata lui Barbon cu eleptromagnetu	64	20
21	Unu reglatoare eleptricu	337	20
22	Pentru telegrafie eleptrica Aparatul lui Morse cu testaturi și Railea	600	–
23	Unu Thermoigrometru dupa August	150	–
	Summa:	1 646	–
	Care suma e mai mare decât acea primită	1 571	20
	Numai cu	74	20

Eși în 25 aprilu 1860

Ștefan Micle

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Moldova, dosar 211/1860, f. 26. Orig.

3

1864 octombrie 5. Iași. Ștefan Micle, profesor la Colegiul național și la Universitatea din Iași, cere domnitorului Alexandru Ioan Cuza să decreteze împământarea sa.

Măria Ta prea Înălțate Doamne!

Eu subscrisul de origine român din Transilvania fiind chemat de guvernul fostului principe Grigorie Ghica de pia memorie în anul 1856 la postul de profesore pentru catedra de științele fizice în

clasele superioare din Colegiul național din Iași, și de la anul 1860, ocupând și catedra de fizică la facultatea de științe în Universitatea din Iași ca profesore definitiv, nu simțeam nevoie de a cere indigenatul, fiind că de frații români de aici am fost îmbrățișat cu toată căldura și am avut toate binefacerile și drepturile legate de profesorat întotdeauna ca și dâșii; dară după actul glorios și patriotic al Înălțimei Voastre de la 2 Maiu, prin care chemați pe toți românii și în special pe profesori la participarea drepturilor politice pentru consolidarea și regenerarea naționalității române, voind a contribui și eu încât puterile me vor ierta la acest act mareț, viu și declar înaintea Măriei Voastre, că eu mă lapdă de protecțiunea austriacă, și Vă rog plecat, ca ca. form votului adunării legislative din anii trecuți pentru împământenirea românilor transilvăneni, cât și în puterea prerogativelor cu care Vă investește plebiscitul aprobat de Națiunea întreagă să binevoiți grațios a decreta împământenirea mea.

Al Înălțimei Voastre prea plecat și supus

Ștefan Micle

Profesore la Științele fizice în Colegiul național și în Universitatea din Iași.

Iași 1864 octombrie în 5

<Rezoluție>: Domnul ministru de interne va da lagiuitul curs acestei cereri.

L.S. / sigiliul domnitorului Cuza în tuș rușu./

Nr. 7 078. 8 vrie 13.

Arh. St. Buc., fond Parlamentul, dosar 339/1865–1866, f. 104. Orig.

4

1866 ianuarie 14, Iași. Ștefan Micle, profesor de fizică la Universitatea din Iași, cere ministrului justiției, cultelor și instrucțiunii publice din România să intervină pentru decretarea împământenirii sale

Domnule Ministru

În anul 1864 în luna octombrie, cu toată supunerea m-am fostu adresatu cătră Onorabilulu Ministreriu alu Cultelor și alu Instrucțiunii publice din România, se bene voească a mediloc împământenirea mea aici în Statul Românici, declarându totu odată, ca me lapedu de protecțiunea la care amu fostu supusu creditu că atare declarațiune aru fi suficienta pentru unu român nascutu din părinți români și din străbuni moldoveni dupa decisiunile luate, în privinția indigenarei romaniloror, de către Divanul Ad-hoc, de la anulu 1857.

Până acumu înse suntu totu în acceptare Domnule Ministru și fara sa fi primitu ver unu răspunsu de la Onorab. Ministeriu, din care se me potu lamuri, daca potu fi împemintenu seau nu dupa declarațiunea data, pe care o mai repetu acumu, seu poate că se asceaptă de la mene și mai multe sacrificie și dovezi despre patriotismulu meu ca romanu în sange și în toate acțiunile mele ca profesore în școala și afara de școala.

Suntu acum 10 ani D-le Ministru de candu me aflu în serviciulu acestei Patrie, pe care cu dreptu cuvântu o numescu, Patria mea, fără se fi datu cea mai mica ocașiune de bănuială pentru portarile mele, atâtu în serviciulu celu ocupu cătu și ca cetățeanu afara de serviciu despre care a mea portare Va poteți convinge din arhiva școaleloru de la 1856 și până la 1866.

Deci, firmu în proporțiunea mea de mai înainte și cedendu dorinței animei mele de a deveni cetățeanu în România, Va rogu Domnule Ministru cu toată supunerea se bene voiți a interveni la Înălțimea Sa Domnitorulu Principatelor Române, pentru decretarea împământenirii mele, invocându în favoarea mea micile servii ce amu potutu aduce și eu pe altariulu patriei în tempu de diece ani.

Cu această ocașiune venu supusu a Va roga Domnule Ministru, se bene voiți a redica masura luată în contra mea prin care suntu opritu, de a participa la sesiunile Consiliulu universitaței prin

consiliu și faptu, unu dreptu pe care l-amu avutu în consiliulu academicu de cându servescu ca profesore. lu amu și acumu în Consiliulu Lyceului, dupe Decretul D-Voastre, eara la Universitate suntu privatu de acestu dreptu din anulu trecut.

Primiți, Domnule, Ministru, încredințările prea distinsei mele considerațiuni.

Ștefan Micle

Profesore de fisica la Universitatea
și la Lyceulu din Iași

Iași în 14 ianuarie 1866

Domniei Sale

Domnului Ministru alu Instituției. Cultelor și Instrucțiunei publice din România.

<Rezoluție>:

Urmează respunsulu
D-lui Ministru C. A. Rosetti
ss. indescifrabil

Arh. St. Buc., fond Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 439/1866, f. 294, 307. Orig.

5

1866 martie 25. Iași. Protestul unor profesori în legătură cu modul defectuos în care s-a făcut alegerea rectorului Univesității din Iași

Iași 25 Martu 1866

Domnule Ministru

La 23 ale curent. Martiu noi subscriși fiindu chiamați prin circulariu de Domnulu Maiorescu în ședința Consiliului universitariu spre a alege unu rectore. după cetirea adresei Domniei Voastre amu cerutu amenarea alegerii pentru ca din cauza vacanțelor lipseau patru profesori și amu observatu ca suplenții deși convocați nu potu lua parte la alegere. Neluându-se însă în considerațiune cererea și observațiunea noastră ne amu retrasu protestandu în contra oricărei lucrări ulterioari, ca unei lucrări nelegali.

Prin depesia noastră din aceeași di am avutu onoare a Ve comunica acestu protestu, protestandu totu de odată și la Domnia Voastră în contra alegerii rectorului provisoriu din aceeași di din considerentele urmatoria:

- a) pentru ca e nelegală.
- b) pentru că au fostu chiamați a lua parte la alegeri și supleanții, și
- c) pentru că, fiindu în vacanția, au lipsitu de la ședința patru profesori.

1. Permiteți-ne, Domnule Ministru, a ne da cuvintele noastre pentru ce amu disu ca e nelegală. Ea e nelegală pentru ca în adresa Domniei Voastre pentru alegerea unui rectore provisoriu se dice ca neputându-se împlini postulatele legii, adeca ale articolului 290 din Legea Instrucțiunei publice în privința etatei și a servitiului sa se aleaga unu rectore în contra acestui articlu, și în contra articolului 292, pene ce legea instrucțiunei se va modifica la punctulu acesta de catre corpurile legiuitoare. Noi credemu, ba chiaru scim, Domnule Ministru, ca Domnia Voastră ați fostu și sunteți plecatu a primi toate informațiunile necesare spre a afla adevurul. Dați-ne voie dara a Ve declara cu toata sinceritatea ca în privința aceasta ați fostu reu informatu, nu scimu din ce cauza și de cine, pentru ca noi în Universitatea noastră avemu profesori cu toate calitățile cerute de articolulu 293. Ar fi tristulu lucru, Domnule Ministru, daca legile la noi s-ar schimba precumu se se facea de Trebonianu în tempulu lui Justinianu în favoarea persoaneloru pretine Cesarului. Pentru guvernulu Cadiutu însă o atare schimbare nu era lucru mare, caci subu densalu și de instrumentele lui s-au mai schimbatu anche legea și anche înainte de a se pune în lucrare; la noi însă nice pene acumu nu se aplecata acea lege și chiaru cându se încearcă a se apleca, trebuie oare a se face prin abrogarea ei de către Onorabilele Ministeriu sub pretețele cari nu esista?

2. Legea instrucțiunei publice nu prevede nicăieri supleniti fără concursu, ci numai profesori definitivi și provizorii în urmarea concursului art. 364 și 365. Fiindu însă numiți supleniți de profesori în contra articlilor citați, în contra cărei numiri nu aveau nemicu, nu potu avea dreptulu de profesori și asia nu potu participa la ședințele Consiliului universitarii cu votu deliberativu.

3. Alegerea de rectore s-a făcutu într-un modu cu totul surprinedietoriu. căci convocarea membrilor Consiliului a fostu pornită abia pe la 11 oare dimineața și seara la 5 oare era a se face alegerea, și asia unii din profesori ce se aflu în Iași nece au pututu vedea circulariu. Asemenea surprinderi s-au mai făcutu de multe ori ca cea de la 23 ale curenteii Martiu. Asia la 1864 luna lui Octombre dupa ce s-a mizlocitu a se eschide în contra statutelor universitari atunci în vigoare. de la Consiliulu academicu patru dintre profesorii Universiteii sub cuventu ca deși suntu români născuți însă nu suntu români naturalisați și un al cincea s-a suspensu. la care absentu și au trimisu voturile lor la București, cu toate aceste în raportulu rectorelui alesa s-a disu ca au fostu *scapte* alegatori de facia deși de facia au fostu numai cinci împreună cu alesulu. Atunci fiindu alesu rectore tot de acești 5 profesori carii au ales în modu nelegale și acumu alegerea s-a protestatu și atunci: însă rectorele neîntaritu de Domnitoriu, cu toate aceste a usurpatu dreptulu de rectore, precum astadi. Asemine surprindere s-a mai făcutu și în luna lui Septembr. 1865 cu alegerea delegatulu la Consiliulu generale alu instructiunei, care alegele asemenea a fostu protestata, din cause ca ea s-a făcutu totu numai de aceștia 5 și în absentia a 7 profesori. În contra tuturoru acestoru usurpațiuni și abususii amu cerutu de la Onor. Ministeriu mai de multe ori ancheta: însă totu de una în vanu, pentru ca cererile noastreși ale altoru colegi asupriți n-au avutu nece unu rezultat.

Și acumu vedintu ca suntemu în vacanția, ca lipsecu patru profesori cari au desaprobatu totdeauna abuserile și usurpațiunile ce se făceau, se grăbi alegerea de rectore în absentia celoru patru cu o minoritate de 5 profesori și de trei supleniți în contra unui maiorități de șapte profesori vechi cu serviciile îndelungate.

Domnule Ministru, noi scimu ca totdeauna ați fostu în contra usurpațiunilor, a abuserilor și a nelegalitatilor, totdeauna le ați desaprobatu, ați reclamatu în contra lor. Amu credintu data a împlini una dintre datoriile cele mai sante a le noastre a Ve descoperi în toata sinneritate unele dintre abuserile, usurpațiunile și nelegalitățile, ce s-au făcutu la școala noastră superioară de doui ani de dile încoace, pentru ca ele să înceteze odată. În interesul ordinei, a legalității și a progresulu insistam pre lănga protestulu nostru telegraficu de la 23 Martiu și Ve rugam cu totu respectulu ca se bene voiți a nu întâri o alegele surprinditoare, abusiva și nelegală, pentru ca o asemenea întărire nu ar fi nece mai multu nece mai pucinu decâtu santionarea tuturoru abuserilor și a nelegalităților de sub guberniulu trecutu opiniunea publica, a protege nemoralitatea, ar fi a lucrea în contra așteptarei publice, precumu se esprima corespondențele Romanului de la 14 Martiu în Romanulu publicatu la 17 Martiu. Ve rugam în fine și pe Domnia Voastră pentru ordinarea unei anchete severe și nepartială.

Primiți Ve rugam Domnule Ministru ascurarea înaltei noastre stime.

A. I. Gheorghiu
prof. Ecn.Plt.

Petru Suciu
prof. de drept romanu

Ștefan Emilian
prof. de Geometria discript.

Subsemnatulu, de și n-au fostu presente la actulu alegerei rectorelui se unesc în totulu cu protestulu datu de cătră colegi cei prin depesia și prin acestu înscrisu.

Ștefan Mikle
prof. de fisica

Domniei Sale
Domnului ministru de Culte și de Instrucțiunea Publica

<Rezoluție>:

31 martie
D. Scoale

A se punc cu toate lucrările atenției D-lui Ministru
ss. indescifrabil

6

<1870 martie 6, Iași>. Ștefan Micle, directorul Cabinetului de fizică și al laboratorului de chimie din Iași cere să se aprobe construirea unui nou laborator în încăperile din ograda Universității.

Romanța
Cabinetul de Fizica
și
Laboratorul de Chimie
din Iași
Nr.185

Domnule Ministru

Subsemnatul, vedendu, că este mare indigență de unu laboratoriu chimicu, pentru înlesnirea cursului de chimie de la facultatea de știința de aici din Iași, care din lipsa unui atare localu dotatu cu cele necesarii pe lângă Universitate, se ține în laboratorulu ce se afla la Lyceu, și fiindcă prin aceasta se aduce mare struncinare înviețieturei: venu respectuosu a Ve ruga, Domnule Ministru, că se bine voiți a-i da permisiunea pentru a se construi unu laboratoriu în încăperile din ograda Universității și din suma de 1 702 lei 36 bani remasă și încă necheltuiți din subvențiunea cabinetului de fizica și laboratoriu de chimie de aici pe anulu 1869, și care sumă ne espirând încă termenulu, se mai poate manda pentru mai sus menționatulu scopu.

Această sumă de 1 702 lei remase încă în dispozițiunea laboratorulu, din împreună cu ce care va mai fi afectată în budgetulu Statulu pentru întreținerea acestui Stabilimentu pe anulu 1870, vom fi de ajunsu pentru a îmtâmpina cele mai mari necesități, adecă pentru construirea unei vetre în laboratoriu cu mobilierulu necesariu ei, cu celelalte aprovisionări de aperate și preparate și apoi:

Considerându și aceea că facerea unui furnalu într-un laboratoriu cu dupturile necesarii, de care avemu noi necesitate, precumu nici mobilele, cu aparatele și preparatele necesarii pentru ca o sală să se prifacă într-un laboratoriu chimicu, nu cade întru atâta în competiție unui arhitectu care poate nici că a studiatu chimia, ci mai multu în competiția profesorulu care are a se folosi cu acele aparate și preparate, causa pentru care-mi am luat permisiunea Domnule Ministru, de a Ve ruga cu totu respectulu ca se bine voiți a me autorisa de a îngriji și fără de unu altu planu arhitectonicu afară de justificarea cheltuieliloru la tempulu seu prin actele cerute de legea contabilităței.

Speru, Domnule Ministru, ca Veți binevoi a ne aprecia rugamintea ce ve facu în interesulu investiăturui, și mai cu seamă când nu vremu a Ve cere mari fonduri pentru speșele trebuitoare, afară de cele cari sunt și n-au decât a fi aplecate la destinațiunea loru.

Binevoiți Ve rogu Domnule Ministru, a primi asigurarea prea distinsei mele considerațiuni

Directore Ștefan Micle

Donici Sale

Domnului Ministru Instrucțiunei Publice și Culteloru

<Rezoluție>:

6 martie 1870. Scoli

Se va supune d-lui ministru
ss. indescifrabil

1870 Nov. 20

La dosarulu findu supusă la cunoștință domnului ministru.
ss. indescifrabil

7

1871 septembrie 28. <Iași>. Raportul rectorului Universității din Iași. Ștefan Micle, în legătură cu problema mutării Școalei de belle-arte din clădirea Universității

România

Universitatea din Iași
 Recroratulu
 Nr. 35

1871 septembrie 28 dile

Domnule Ministru

Asupra ordinului Domniei Voastre nr. 8 409, pre lângă care s-a primitu în copie raportului D-lui Bibliotecariu al bibliotecii centrale din Iassi, relativu la propunerea facuta, de a se schimba salele în care se află asiedată astăzi biblioteca, cu careva sale în care se propun cursurile universitare, am consultatu pre consiliulu speciale de universitate, care în ședinția din 25 ale curentei, pe mai multe motive espuse prin alăturatul în copie procese verbele, a decisu că: atâtu în interesulu bibliotecii câtu și a Universitatei, schimbarea de sale propuse de Dlu Bibliotecariu nu se poate face; apoi fiindu că loculu celu mai favorabile pentru bibliotecă ar fi numai în etagiulu alu doilea de la edificiulu Universitate, care astăzi se ocupă întregu de către Școala de Belle-Arte, propune ca Domnia Voastre, se binevoiați regula mutarea Școalei de Belle-Arte într-unu altu localu și atunci numai, Biblioteca și Universitatea vor putea dispune de salele necesarii din lipsa carora astăzi se simte mari deficultăți.

Subsemnatulu, în vederea motiveloru propuse de cosiliulu speciale, pe deoparte respectuosu vene a Ve încunosiiția că schimbarea de sale, propuse de Dlu Bibliotecariu nu se poate face, ear pe de alta, Ve roagă se binevoiați a lua în deaproatoe considerațiune, motivele consiliului, se regulați mutarea Școalei de Belle-Arte, care ocupă întregu etagiulu alu doilea de la edificiulu Universitatei, într-unu altu localu, și atunci biblioteca mutându-se în etagiulu de sus, ar putea fi arangiată într-un modu regulatu și ar potea să se mărească ori catu de multu.

Binevoiați Ve rogu, Domnule Ministru, a primi asecurarea prea destinsei mele considerațiuni.

Rectore

Ștefan Micle

Secretar Șumulcanu

Domniei Sale

Domnului Ministru Instrucțiunei publice și Cultelor

<Rezoluție>:

P. act. Școale

Mijloacele budgetare nepermițând a se închiria altu localu pentru Școala de belle arte, se va avea în veder când se va acorda anume credit; totodată se vor întreba Directorulu Școalei de belle-arte dacă prin mutarea Școalei de la Universitate, nu ar suferi învetemântul

Chr. Tell

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 850/1871, f. 137. Orig.

8

1871 noiembrie 23, <Iași>. Ștefan Micle, rectorul Universității din Iași, prezintă Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor situația Bibliotecii centrale din Iași în momentul primirii donației E. Hurmuzachi, solicitând un nou local.

Ministerul Instrucțiunii Publice
Biblioteca Centrală
din
Iași
No. 93

1871 Noembre 23

Domnule Ministru!

Comitetul acestei Bibliotecii, întrunindu-se conform art. 21 din Regulamentul Bibliotecii, ceea ce amu avut onoare a raporta Domniei Voastre, prin adresa No.88, cercetând și luând în considerație înmulțirea dotii Bibliotecii și valoarea ei, care rădică această Instituțiune la primul ei rang, a găsit că acuma localul Bibliotecii nu mai este nici încăpătoriu și nici potrivit acestei instituțiuni, pentru care este de neapărată necesitate nisce încăperi spațioase și arangiate asfelu pentru a se putea mări necontenit; apoi pe lângă aceste, trebuie să fiă un local stabil, fiind-că Biblioteca nu se poate muta din loc în loc; această mutare ar fi foarte cu anevoie și chiar ar putea aduce răsipă.

Și cu atâta mai mult acuma, mărirea și îmbunătățirea localului este mai neapărat simțită, fiindcă s-a ivit și o donațiune din cele mai prețioasă, Donațiunea E. Hurmuzachi, care se compune din 7 416 volume și se oferă prin fratele acestuia Dl G. Hurmuzachi, sub condițiuni ca Biblioteca se dispună până în timp de jumătate de an (dacă până la Sf. Gheorghe viitor) de localul necesariu, până atunci, această donațiune, s-a lasat numai ca depozit în Bibliotecă fiind totodată împachetată în 23 de ladi.

Subsemnatul, aducând la cunoștința Domniei Voastre cele ce preced, conform decisiunii Comitetului, am onoare a Vă ruga Domnule Ministru, ca să binevoiți a dispune de un local potrivit pentru Bibliotecă, pentru ca astfel și această instituțiune se poată corespunde cu deplinătate la destinația ei.

Binevoiți Domnule Ministru a primi asigurarea prea distinsei mele considerațiuni.

Rector, Ștefan Micle
Secretariulu Comitetului Bibliotecii
Dl. S. Bodnarescu

Domniei Sale
D-lui Ministru Instrucțiunii publice și Culte.

<Rezoluție>:

2 Decembre Școale

Urmează rezoluțiile puse pe alte asemenea raporturi în privința localului,
ss. indescifrabil

9

<1873>. Tabel cu obiectele necesare Universității din Iași. Semnează ca rector Ștefan Micle

Obiectele necesarii Universității din Iassi:

Nr. obiectelor	Obieptulu	Lei	Bani
30	Scaune de ulm solide fețile îmbracate cu pele verde a 12 lei unulu	360	
30	Foteluri essistente a se repara în felul cum a fostu din nou și a se îmbrăca cu pele verde a 20 lei unulu	600	
1	Unu dulapu de teiu pentru arhiva facultăților	54	
20	Mesuțe de teiu lustruite lungi de 1 cot și 3 țiol. late de 3/4 cot., necesarii la essamenile de Bacalaureat, a 9 lei una	180	
20	Perechi calamari necesarii la esamenele de Bacalaureat, a 3 lei una	60	
1	Masa de bradu neagra	5	
	Buiroulu esistentu sa se repareze, îmbrace cu postavu verde pune încuietorie noue	35	
1	Una masa mare pentru consiliu generale de Universitate, a se repara, lustrui și îmbrăca cu postavu verde	30	
45	Patruzeci și cinci coti mușama groasa pentru cancelarie	90	
Totalu		1414	

Rectore Univ. Iași
Ștefan Micle

Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 2 296/1873, f. 262, orig.

Mărturii documentare privind istoria unor zile însângerate la Jilava (26, 27 noiembrie 1940)

Printre cele 65 de victime ucise în noaptea de 26/27 noiembrie 1940 la Închisoarea Jilava se afla și colonelul magistrat Vasile Zeciu, fost primprocuror al Tribunalului militar București, împușcat de membrii comandoului legionar în celula nr. 5 a amintitei închisori.

Colonelul Zeciu fusese arestat la 25 septembrie 1940, încarcerat la Jilava și anchetat de Comisia specială de anchetă criminală de pe lângă Înalta Curte de Casație în legătură cu participarea sa la uciderea lui Corneliu Zelea Codreanu și a altor 13 fruntași legionari în luna noiembrie a anului 1938.

În cadrul operațiunilor efectuate asupra unor fonduri deținute de Filiala Arhivelor Statului județul Dâmbovița au fost depistate trei petiții adresate de colonelul Zeciu președintelui Comisiei de anchetă criminală, ministerul justiției și chestorului de poliție (Eremia) Socariciu, șef al poliției legionare, prin care face cunoscute împrejurările uciderii celor 14 fruntași legionari în noaptea de 29/30 noiembrie 1938 și rolul său în aceste evenimente. Publicăm mai jos cele trei documente cu speranța că vom aduce o modestă contribuție la elucidarea acestor evenimente însângerate din istoria țării¹.

PĂRVAN DOBRIN

1

1940 octombrie 7. Jilava. Petiție a colonelului magistrat Vasile Zeciu către președintele Comisiei de anchetă de pe lângă Înalta Curte de Casație, prin care, descriind împrejurările morții celor 14 legionari uciși în noiembrie 1938, solicită punerea în libertate pe motive de nevinovăție și boală.

7.X.1940

Închisoarea Jilava

Domnule președinte

La cele declarate azi 7 octombrie 1940, d^{umnea}v<oastră> și Comisiunii de cercetări, respectuos vă rog a-mi permite a adăuga:

Primul act încheiat a fost procesul-verbal al doctorului Popovici și imediat al 2-lea proces-verbal încheiat de d^{omnu}l Radu Pascu cu mine, în asistența d^{omnu}lui colonel Brusescu și <în> prezența căpitanului Munteanu care sosise între timp. Jandarmii toți rămăseseră, în cap cu cei 2 maiori, Dinulescu și Macoveanu, afară, la câteva sute de metri, la groapă, lângă cadavrele celor 14.

Olițerii de jandarmi declară azi că împușcarea a avut loc Jilava din ordinul meu, reiese deci că procesul-verbal al doctorului Popovic este fals și ne-a indus pe noi în eroare de cele consemnate în procesul-verbal.

Dacă doctorul a făcut așa, înseamnă că așa i s-a dat ordin de către cei ce aranjează toată crima, cu toate amănuntele, de la început până la sfârșit: denumirea escortei de a duce la R<âmnicu> Sărat.

¹ Pentru documentare am folosit următoarele lucrări: *Asasinatele de la Jilava. Snagov și Strejnicu, 26-27 noiembrie 1940, București, 1940*; Pe marginea prăpastiei, vol. I, București, 1992; Ioan Scurtu, *Contribuții privind viața politică din România, 1920-1947*, București, 1988.

² Arh. St. Târgoviște, colecția Documente, XVI/145.

³ Gheorghe Argeșeanu, general, fost prim-ministru, împușcat în celula nr. 7 a închisorii Jilava.

ridicarea celor 14, și care anume 14, spre a fi duși în închisorile din Giurgiu și T<urnu> Măgurele, de ce la două închisori și de ce se dăduse acest ordin de transferare, sugrumarea lor în drum și completarea prin împușcare, ca să concorde cu încheierea doctorului Popovici (tot jandarm) care a fost consemnată în primul act încheiat și dat nouă (Radu Pascu și mie).

Dacă împușcarea a avut loc la Jilava, ea s-a făcut pe când noi ne aflam în închisoare proc<eselor> – verbale de la cancelarie.

A doua oară, când am fost la groapă, a fost cu noi și căpit<i><anul> Munteanu și cadavrele erau deja băgate în groapa de jandarmi, în lipsa noastră, și așezate cu fața în jos.

Cum puteam eu da ordine de împușcare unor cadavre, câtă vreme doctorul ne certificase verbal și scris că sunt morți și împușcați. Ca să acopăr crima cui? Eu la acel moment nici nu știam altceva decât că sunt morți prin împușcare, după constatarea doctorului, în fața tuturor și prin încheierea pr<ocelului>-verbal încheiat.

Probabil că jandarmii aveau ordin să-i împuște în drum, cum au făcut și cu ceilalți, în februarie 1939, și dacă nu au făcut-o în drum, au făcut-o la Jilava, conform ordinului pe care îl avea<u> pentru toată operația și să fie în concordanță cu constatarea falsă a doctorului, care și el făcea parte din cei care au primit ordinul în același sens. Ordinul trebuie să fi fost dat așa, de împușcare și de teama unei eventuale deshumări. De aceea și teama permanentă după aceea ca să nu fie furat nici un cadavru, până s-a hotărât ce a urmat cu ocazia pietrei betonate ce se zicea că o așează, după cum am declarat d<umnea>v<oastră>.

În orice caz, eu nu am primit de la d<omnu>l general Bengliu "" nici un ordin și nici nu am dat nici un ordin relativ la crimă.

Eu am găsit pe domnul Radu Pascu în noaptea de 29 noiemb<rie> 1938 și pe d<octo>rul Popovici la Insp<ectoratul> de jandarmi.

Nu mai adaog că eu atunci la inspectorat cunoscusem și pe d<omnu>l R<adu> Pascu și pe doctorul Popovici, așa că nu văd cum aș fi putut eu da ordinul pe care jandarmii îl declară azi.

Dacă declară că eu am dat acest ordin, au făcut-o încredințați că dosarul tot a fost distrus, după ce a fost predat din ordinul M<inisterului> A<părării> Naționale, defunctul Călinescu "" . Da, dosarul a fost predat, dar a mai rămas un dosar supliment, n<umărul> 7861/1938, ce se află la Tribunalul militar în care se găseș procese-verbale, a<lt> doctorului, al meu încheiat cu R<adu> Pascu și colonelul Brusescu și al 3-lea proces-verbal încheiat de căpit<anul> Munteanu de înhumarea cadavrelor și facerea cercetării de către căpit<anul> Munteanu.

Toate declarațiunile au fost luate de căpitanul Munteanu la Jilava, după plecarea noastră, așa că toți au fost liberi să declare ceea ce știu, sau ce vor. Erau 2 ofițeri și restul reangajați, ofițeri de poliție judiciară.

Că poate n-au vrut să dea declarațiunea, se poate. Se poate că așa li se spusese: că nu vor da nici o declarație, atunci când au început operația din seara lui 29 noiembrie 1938, de cei ce i-au denumit în escortă, dar noi nu puteam că nu facem cercetare.

Această bănuială a mea că jandarmilor li s-a promis că nu vor da nici o declarație, explică chemarea mea la d<omnu>l general Bengliu, să-mi ceară declarațiile de la dosar, ceea ce nu am acceptat și apoi, l-au avut totuși, cu ordin în scris superior, care se găsește la dos<arul> supliment n<umărul> 7861/1938.

Dacă eu ași fi fost băgat în această combinație a lor, ași mai fi făcut cercetarea, și mai fi chemat eu după mine să vie un substitut al meu, căruia i-am dat delegație de cercetare, sau făceam eu tot așa cum voiau acei care aranjaseră și hotărâseră crima?

Respectuos, vă rog domnule președinte a da ordin să se aducă de la Tribunalul militar dos<arul> n<umărul> 7861/1938 precum și tot ce se găsește la tribunal după cum mă refer în declarația ce mi-ați luat d<umnea>v<oastră> în ziua de 7 octombrie 1940 la Curte.

Eu nu am luat contact direct nici indirect cu nici o persoană de care vorbesc mai sus.

Annex. conf<orm> ord<inului> d<umne>v<oastră>, o cerere către d<omnul> ministru al Justiției.

Am onoare să vă salut,

Colonel Zeciu

Arh. St. Târgoviște, colecția Documente, XVI/143, Orig.

* Prim președinte al Curții de Apel București, împușcat în celula nr. 19 a închisorii Jilava.

** Iosif Dinulescu și Aristide Macoveanu, ofițeri de jandarmi, uciși la Jilava în celulele 6 și 8.

*** Ion Bengliu, general, fost inspector general al jandarmerii împușcat la Jilava în celula nr. 9

**** Armand Călinescu, om politic, fost prim-ministru, asasinat de legionari.

2

1940 octombrie 7. Jilava. Petiție a colonelului magistrat Vasile Zeciu către ministrul <justiției>, prin care solicită eliberarea din detenție și punerea sa în domiciliu forțat, fiind și suferind.

7 octombrie 1940
Închisoarea Jilava

Domnule ministru.

Subsemnatul colonel Vasile Zeciu de la Curtea Marțială a Comandamentului militar al capitalei, deținut din ziua de 25 septembrie 1940, la Închisoarea Jilava, am fost azi audiat de Comisiunea de cercetări ce funcționează la Înalta Curte de Casație, căreia, raportându-i situațiunea mea de arestat, mi-a comunicat că nu sunt deținut din ordinul comisiunii de cercetări și că comisiunea mă consideră liber la domiciliu.

Rugând pe d-voastră președinte al comisiunii să-mi primească plângerea mea, mi-a spus că să petiționez d-voastră, petițiune ce o înaintez prin comisiune.

Am solicitat prin trei rapoarte înscris de a fi primit în audiență, fără a avea nici un rezultat, mi s-a adus la cunoștință numai că după ce voi fi interogat de către comisiune se va hotărâ asupra deținerii mele.

Adaog, la toate acestea și faptul că sunt bolnav, suferind de sciatică, mă găseam chiar în tratament la domiciliu, în concediu medical, când am fost arestat.

Aici în celula Închisorii Jilava, fiind ciment, boala mi s-a aravat și sufăr îngrozitor.

Respectuos, vă rog, d-omnule ministru, a-mi aproba punerea în libertate sau lăsarea mea la domiciliu forțat, dând declarațiune înscrisă că nu voi lua contact și nu voi comunica, nici direct nici indirect, cu nimeni în chestiunea cercetărilor ce se fac.

Vă implor aveți milă de un nenorocit care mai avea încă câteva luni să iasă la pensie și care în tot timpul și-a făcut datoria cu cinste și frica lui Dumnezeu.

D-omnule ministru, ce am fost eu decât un subaltern al d-ului general comandant care este șeful justiției din circumscripția Comandamentului?

Nu am comis nici o crimă și nici nu am asistat la comiterea nici unei crime.

Am onoarea să vă salut,
Colonelul-magistrat,
Zeciu

Arh. St. Târgoviște, colecția Documente. XVI/144. Orig.

3

1940 octombrie 8. Jilava. Petiție a colonelului magistrat Vasile Zeciu către chestorul legionar de poliție <Erechia> Socariciu prin care solicită eliberarea din detenție pe motive de nevinovăție și boală.

8 octombrie 1940.

Mult stimat domnule Socariciu,

Spre a sulbera nemernicia acelor care au săvârșit crima din noaptea de 29-30 noiembrie 1938 și care aud că eu le-aș fi dat ordin să împuste cadavrele celor 14, în cap cu xăpitanul, cu voia d-voastră și scriu următoarele cu rugăminte a le face cunoscut și mai departe.

Chemat d-acasă în preajma orei 12 noaptea, în noaptea amintită, m-am dus la Inspectoratul de jandarmi. Am rămas acolo până după ora 5, când am plecat, eu și acești 2 din urmă, la Jilava unde, după câteva minute, au fost și cei 2 maiori de jandarmi Dinulescu și Macoveanu, într-o mașină, și după ei o camionetă închisă. Noi, cu d-ocolonel> Brusescu, ne aflam pe șosea în fața cancelarii, când s-au prezentat cei 2 maiori și au raportat cele ce s-au întâmpinat, adică că, încercând să fugă, au fost împușcați cei 14.

Cum în fața cancelarii nu era loc, a tras mașina pe micul platou de lângă groapa care era făcută de către c<oman>d<an>tu l închisorii, din ordinul d<omnu>lui general comandant, spre a constata doctorul moartea și felul ei. Când am ajuns și noi pe jos la acel loc, cei 14 erau depuși pe pământ și, la invitația d<omnu>lui Radu Pascu și a mea, doctorul a constatat moartea prin împușcare, pe la spate. Am lăsat pe jandarmi, iar noi trei, cu d<omnu>l colonel Bresescu, ne-am înapoiat la cancelarie spre a încheia pr<ocesesele>-verbale și între timp a sosit și magistratul de serviciu, căpitanul Munteanu, pe care l-am chemat eu de la tribunal.

Primul act și imediat scris și predat nouă a fost a<l> doctorului de constatarea morții și felul ei, după aceea, imediat a fost scris al 12-lea proces-verbal de Radu Pascu de mine și asistent și iscălit și de col<onelul> Brusescu și căp<i>itanul Munteanu după care c<ă>p<i>t<anul> Munteanu ne luă declarații scrise la toți, iar noi cei 3 care am venit, am plecat tot împreună, eu deocamdată la d<omnu>l general la comandament să raportez, așa cum am avut ordin în ajun, iar d<omnu>l R<adu> Pascu a spus că se duce să raporteze d<omnu>lui procuror general Titu Pană.

Ofițerii de jandarmi și d<omnu>l Radu Pascu aud că declară azi că eu aș fi dat ordin să fie împușcați cei 14 aici la Jilava, după ce în prealabil jandarmii ofițeri recunosc că i-a<u> sugrumat în drum pe cei 14.

În acest caz, procesul doctorului a fost fals și ne-a indus în eroare și pe noi.

Cum ași fi putut da eu ordin să fie împușcate niște cadavre, cu ce interes, ca să acopăr crima lor?

Cu siguranță că jandarmii aveau ordinul dat ca cei 14 să fie împușcați în drum, cum au făcut singur și cu cei 7 din februarie 1939 și dacă nu au executat împușcarea în drum au făcut-o la Jilava și doctorul, care știa pobabil ordinul că vor fi împușcați pe la spate.

Cine a pus la cale această crimă a aranjat totul: denumirea escortei, să ridice de la R<âmnicu> Sărat pe cei 14 (și care anume 14), spre a fi duși la închisorile Giurgiu și T<urnu> Măgureșe, de ce să-i transfere de la <Râmnicu> Sărat și mai ales la două închisori (de ce?), sugrumarea lor în drum și împușcarea lor. Va să zică totul a fost aranjat și bine hotărât de la început și mă bagă pe mine, că aș fi dat ordin să se împuște (cine?) 14 cadavre. Dar de ce?

Eu și R<adu> Pascu aveam actul doctorului de constatarea morții și felul ei, ce interes mai aveam noi? Interes aveau ei și cred că împușcarea, care era hotărâtă odată cu tot ordinul de ansamblu, dacă nu s-a făcut în drum, a fost făcută cât eram noi la cancelarie. Dacă azi ei declară altfel, declară întrucât, bănuiesc eu, cu credință că nu mai este nici o urmă din dosarul cu cercetările ce s-au făcut, când mi s-a cerut să-i dau declarațiile reangajaților de la dosar, ceea ce eu nu am acceptat și, înapoiindu-mă la d<omnu>l general Argeșeanu să-i raportez de ce am fost chemat de d<omnu>l general Bengliu, mi-a răspuns d<omnu>l g<enera>l Argeșeanu că bine au făcut că nu le-am dat. Și atunci am aflat și eu motivul, atunci deabia am aflat și ei că cei 14 fuseseră sugumați.

Dosarul, în urmă, se știe, a fost dat din ordinul d<omnu>lui m<inistru> al apărării naționale Ministerului de Interne, dar se găsește la tribunalul dos<arul> supliment n/unărul/7861/1938, care lămurește totul și mai ales declarațiile de azi a acelor ce susțin că eu ași fi dat ordin de împușcare a cadavrelor.

Dacă eu ași fi fost băgat în această odioasă combinație, cu scopul a comite crima, n-ași mai fi chemat după mine pe căpit<anul>Munteanu care era de serviciu și ași fi făcut eu singur cercetarea așa cum ar fi vrut-o acei care hotărâseră crima.

Aș mai fi continuat poate, dar trebuie să o închei.

Vă rog, d<omnu>-le Socariciu, aceeași rugămintă vă adresez, că nenorocit aici sufăr îngrozitor și sciatica tot așa de mare durere îmi cauzează. Vă rog, lăsați-mă acasă.

Vă salută col<onelul> Zeciu

Colecția Peceți II

MELENTINA BĂZGAN

Colecția Peceți II a fost preluată de la Biblioteca Academiei, cu acordul Academiei Române, în anul 1978. Ea cuprinde un număr de 610 unități arhivistice din anii 1263–1876. Cele 610 unități arhivistice conțin 680 documente, dintre care 70 sunt transumturi și 10 fragmente de pergamente și peceți.

Majoritatea documentelor (587) sunt scrise pe pergament, care a fost suportul folosit curent în cancelariile Țărilor Române. Pergamentul a conservat în condiții bune conținutul documentelor, colecția cuprinzând 372 documente scrise în limba slavă, 225 în limba latină, 34 în limba greacă, 17 în limba germană, 9 în limba franceză medievală, 3 în limba cehă, câte unul în limbile polonă, italiană și rusă și 2 documente bilingve.

Documentele provin în marea majoritate din cancelariile celor trei Țări Române: 361 din Moldova (dintre care 66 documente sunt din cancelaria domnului Ștefan cel Mare), 32 din Țara Românească și 30 din Transilvania. Există de asemenea documente emise în cancelaria Imperiului austriac (38), a Regatului ungar (27), cele mai multe provenind de la Matei Corvin, a Rusiei (2), a Poloniei (2), a Statului papal (4) și a Patriarhiei ortodoxe din Constantinopol (33).

Importanța documentelor din această colecție este binecunoscută, ele oferind informații care contribuie la studiul, uneori până la amănunt, evoluției vieții economice, politice, sociale și culturale a statelor feudale românești, a organizării teritorial administrative, militare, a normelor juridice proprii.

Având în vedere faptul că pământul era în perioada feudalismului baza existenței umane și că domnia era instanța supremă în statele românești, nu e de mirare că majoritatea documentelor colecției cuprind informații despre vânzări, cumpărări și schimburi de sate, moșii, munți, vii, prisăci, locuiri de fânaț, păduri, animale etc., confirmate și reconfirmate de domnie. Deosebite prin formă și conținut sunt documentele prin care domnii au acordat proprietăți, privilegiile noi sau au confirmat vechi privilegiile mitropoliilor, episcopiiilor, bisericilor și mănăstirilor.

Preocuparea domniei de a-și asigura sprijinul instituțiilor ecleziastice este dovedită prin marea frecvență a documentelor de danie către acestea pe tot parcursul perioadei feudale. Daniile domnești, mai ales cele din Moldova și Țara Românească, s-au extins și asupra instituțiilor ecleziastice de la sud de Dunăre, cărora domnii și marii feudali le-au închinat mănăstiri, sate, le-au stabilit venituri anuale și daruri bănești. Astfel, la 1615 mai 19, Radu Mihnea, domnul Țării Românești¹, închina mănăstirea Stănești metoh Patriarhiei din Alexandria, iar la

1 Arh. St. Buc., colecția Peceți II, nr. 184.

1785 Mihai Suțu, domnul Țării Românești ², asigura aplicarea dispozițiilor testamentale ale lui Dimitrie Papazoglu, care stabilise o sumă de bani anual școlii și Mănăstirii Sf. Ioan Teologul din insula Patmos.

Informații privind activitățile meșteșugărești, comerciale și organizarea în bresle pot fi urmărite cu preponderență în documentele transilvănene. Important în studiul schimburilor comerciale dinte Moldova și Transilvania este hrisovul lui Alexandru, domnul Moldovei, din 1452 august 12, prin care aceasta confirmă „tuturor brașovenilor, tuturor negustorilor pentru aceea ca să aibă de la noi acea lege și acel drept pe care l-au avut de la bunicul nostru, Alexandru voievod. Când vor veni cu marfă în țara noastră să vină cu bună voie cu marfa lor ce vor avea...” ³.

Pentru a-și asigura sprijinul maselor largi în favoarea consolidării puterii centrale și în lupta pentru apărarea independenței țării, domnii au acordat boierilor și țăranilor dăni pentru „slujbă dreaptă și credincioasă” și au sprijinit întemeierea de sate în „pustie”. La 1559 aprilie 14, Alexandru Lăpușeanu, domnul Moldovei, dăruia unor frați un loc din pustie „iar hotarul acestui loc să fie cât poate «să trăiască» un sat îndestul și cu 40 de case” ⁴.

Documentele colecției oferă posibilitatea studierii dărilor în perioada feudală, a cuantumului acestora, a scutiților de dări față de feudali sau față de stat ⁵, a evoluției circulației monetare pe teritoriul statelor românești, precum și a unor aspecte ale vieții sociale. Importante pentru ultima problemă sunt documentele care arată lupta țăranilor pentru răscumpărarea din rumânia impusă de Mihai Viteazul, domnul Țării Românești. La 1608 mai 19, se spune că unii săteni din Făurești „s-au ridicat toți sătenii de un venit la pără înaintea lui Mihail vodă la Belgrad când era crai” ⁶, iar la 1615 februarie 2 Radu Mihnea, domnul Țării românești, elibera din rumânie pe sătenii din Caraula, care atunci „când a fost în zilele domniei răposatului Mihail voievod însuși a cotropit acest sat cu multe năpăști de biruri, pe care le-a pus în spinarea lor de le-a luat ocina lor toată și i-a vecinit fără voia lor” ⁷.

Viața politică caracteristică societății feudale românești este punctată în diferitele ei aspecte. Date privind înființarea statelor feudale românești găsim în documentul din 1353 mai 14, care amintește de „pământurile sau moșiile voievodului Bogdan” ⁸ de la Cuhnea (Maramureș). La 1365 februarie 2, regele Ungariei Ludovic I de Anjou ⁹ dăruia voievodului Balc și fraților lui moșiile Cuhnea „trecută în mâinile noastre regești de la voievodul Bogdan ¹⁰ și fiii săi, necredincioși învederați ai noștri pentru blestemata lor vină de necredință din aceea că acel Bogdan și fiii săi.... plecând pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în sus pomenita noastră țară moldovenească, uneltesc să o păstreze spre paguba maiestății noastre”, iar la 26 septembrie 1365 același rege ungar amintea de pecetea regelui Carol Robert „pierdută printr-o întâmplare ¹¹ în Țara Românească” ¹².

² Ibidem, nr. 367.

³ Ibidem, nr. 8.

⁴ Ibidem, nr. 281.

⁵ Ibidem, nr. 238.

⁶ Ibidem, nr. 75.

⁷ Ibidem, nr. 373.

⁸ Ibidem, nr. 539.

⁹ Ibidem, nr. 317.

¹⁰ Este vorba de Bogdan I, domn al Moldovei între anii 1359–1365.

¹¹ Se referă la bătălia zisă, în mod total eronat, de la „Posada” din 9–12 noiembrie 1330.

¹² Arh. St. Buc., colecția Peceti II, nr. 539.

Colecția cuprinde și documente care arată atitudinea domnilor față de acțiunile îndreptate împotriva lor de boieri sau de unii pretendenți la tron. La 1493 martie 15, Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, dăruia lui Petrica comis un sat pierdut de Avram vistier „pentru hiclenie, când a fugit de la noi în țara Lituaniei”¹³, la 1532 martie 26, Petru Rareș, domnul Moldovei, dăruia lui Dragotă șetrar o parte de sat „pe care a pierdut-o în hiclenie Birtalan”¹⁴, la 1546 (mai-iunie) același domn dăruia Mănăstirea Voroneț un sat care „a fost al lui Sacuianul fost ceașnic și l-a pierdut în hiclenie, când a ridicat și cu alți lotri pe un lotru asupra capului nepotului de frate al domniei mele Ștefan voievod cel Tânăr”¹⁵. La 1547 aprilie 15, Iliăș, domnul Moldovei, dăruia lui Nicoară, paharnicul doamnei, un sat care „a fost al lui Ieremia fost humelnic și al nepoților lui, și l-au pierdut acest sat în hiclenie”¹⁶, iar în 1623 februarie 28 Ștefan Tomșa, domnul Moldovei, întărea lui Sacotă medelnicer un sat care a fost „al lui Ionașco Bolea, vornic de gloată, și l-a pierdut în hiclenie când s-a ridicat cu Constantin voievod¹⁷ și cu alți pribegi ca și el și cu mulțime de leși și cazaci asupra domniei mele și asupra țării domniei mele și mare război au făcut cu domnia mea la râul Jijia”¹⁸.

Informații privind atacurile și jafurile turcești și tătărești pot fi găsite și în documentele acestei colecții. La 1546 iunie 22, Petru Rareș domnul Moldovei, întărea Teclei o proprietate deoarece „acest privilegiu ea l-a pierdut când însuși împăratul turcesc¹⁹ și cu puterile lui și cu tătării au prădat țara noastră până la Suceava”²⁰; la 1569 iulie 9 Bogdan domnul Moldovei întărea fiilor lui Ștefan un privilegiu „care a pierdut atunci când s-a închis Dispot în cetatea Sucevei²¹ și când a venit Laski²² a doua oară până la Cernăuți”²³; la 1579 mai 23 Petru Șchiopul domnul Moldovei întărea o proprietate deoarece „acest uric l-a pierdut, de tătari, în zilele lui Ion voievod²⁴, când însuși Ion voievod a pierit”²⁵. La 1583 aprilie 12 același domn întărea mănăstirii Socola un privilegiu pe care acesta l-a „pierdut în zilele lui Ion voievod când au prădat turcii și tătării toată țara noastră”²⁶; la 1598 aprilie 15 Ieremia Movilă domnul Moldovei întărea un privilegiu deoarece „acest uric s-a stricat și a putrezit în pământ atunci când s-a ridicat hanul cu toată puterea sa asupra țării Moldovei și voia să pună pașă în țara Moldovei”²⁷, iar în

¹³ Ibidem, nr. 147.

¹⁴ Ibidem, nr. 178.

¹⁵ Ibidem, nr. 37.

¹⁶ Ibidem, nr. 218.

¹⁷ Constantin Movilă, domn al Moldovei între 1607–1611, încearcă, cu ajutorul polonilor și al marilor boieri moldoveni, să reocupe tronul în vara anului 1612. Sunt învinși de armata lui Ștefan Tomșa al II-lea la Cornu lui Sas, în data de 23 iulie 1612.

¹⁸ Arh. St. Buc., colecția Peceți II, nr. 66.

¹⁹ Este vorba de sultanul otoman Soliman I Magnificul care, însoțit de o armată numeroasă și de tătari, a întreprins marea sa expediție în Moldova în august–septembrie 1538.

²⁰ Arh. St. Buc., colecția Peceți II, nr. 81.

²¹ În toamna anului 1563, domnul Moldovei Despot Vodă se închide în cetatea Sucevei în fața complotului boierilor care-l sprijineau pe hatmanul Ștefan Tomșa.

²² Dimitrie Wiszniewiecki, descendent al lui Ștefan cel Mare, a încercat în 1563, de două ori să preia tronul Moldovei.

²³ Arh. St. Buc., colecția Peceți II, nr. 219.

²⁴ Este vorba de expediția turco-tătară din vara anului 1574 împotriva domnului Moldovei Ioan Vodă cel Cumplit (sau cel Viteaz), care a fost omorât după bătălia de la Roșcani, din 14 iunie 1574.

²⁵ Arh. St. Buc., colecția Peceți II, nr. 222.

²⁶ Ibidem, nr. 233.

²⁷ Ibidem, nr. 60.

1618 martie 30 Radu Mihnea domnul Moldovei întărea o proprietate care „a rămas acest sat pustiu și a stat pustiu 25 ani pentru că este la marginea țării și este în drumul păgânilor tătari“²⁸.

Important în studiul acțiunilor antigrecești din prima jumătate a secolului al XVII-lea este hrisovul din 1631 iulie 15, prin care Leon Tomșa, domnul Țării Românești, „pentru niște lucrure și obiceiuri rele ce au fost adaos de oameni striinți în țara domniei mele care obiceiure nimenile nu le-au mai putut obicni căci văzând că suntu de mare pagubă țerei... socotit domnia mea, dempreună cu tot sfatul țerei... și am scos acei greci striini de în afară ca pe niște neprieteni țerei fiind“²⁹. În cadrul aceluiași măsuri antigrecești, la 6 martie 1628, Alexandru Ilieș, domnul Țării Românești, lasă Mănăstirea Snagov după „obiceiul ei“ și nu o închina vicăieri, „căci este de ajuns cât au săturat cei de mai înainte domni Muntele Sfânt și ...te locuri cu metohuri din mănăstirile țării“³⁰.

Majoritatea documentelor emise în cancerariile domnilor din Țara Românească și Moldova cuprinde, la martori, sfatul domnesc. Studiul acestora oferă posibilitatea cunoașterii componenței acestei instituții, pe ani, și sesizarea schimbărilor intervenite din diferite motive.

Colecția Peceți II cuprinde și un număr de 8 documente false. Documentul din 1479 martie 9, atribuit cancerariei lui Ștefan cel Mare domnul Moldovei³¹, și documentul din 1574 aprilie 15 atribuit cancerariei lui Petru Rareș, domnul Moldovei³², la acea dată mort, au un scris mai mare și mai masiv decât cel caracteristic perioadei atribuite, fiind evident create mult mai târziu.

Importante pentru modul în care au fost confecționate, sub aspectul formei și conținutului³³, sunt 4 documente false din care 3 sunt atribuite cancelariei lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, toate din anul 1470³⁴, și unul cancelariei lui Radu Mihnea, domnul Moldovei, din 1617 august 3³⁵. Documentul din 1554 aprilie 20³⁶, atribuit cancelariei lui Alexandru Lăpușeanu, domnul Moldovei, este un palimpsest, iar documentul din 1610 decembrie 7³⁷, atribuit cancelariei lui Constantin Movilă, domnul Moldovei, este un fals evident după limbă, grafie, formular diplomatic, iar o însemnare de pe verso artă că la o judecată în divan a fost constatat falsul și a fost „spart“.

Documentele colecției pot fi cercetate și din punct de vedere al elementelor constitutive propriu actelor³⁸, caractere externe – pergament, hârtie, format, dimensiune, plicatură, cerneală, vopsea, grafie, cât și al caracterelor interne – limbă, ortografie, formular, diplomatic, subscriere autografă și neautografă, peceti etc.

Colecția cuprinde și documente ornate, mai ales cele din Țara Românească și Transilvania, din care unele doar în chinovar și aur, altele în culori variate. Majoritatea documentelor au ornat numai inițiala, invocația simbolică și monograma domnească, dar și documente cu miniaturi bogate și frumoase și cu reprezentări de steme nobiliare, blazoane etc.

²⁸ Ibidem, nr. 377.

²⁹ Ibidem, nr. 185.

³⁰ Ibidem, nr. 76.

³¹ Ibidem, nr. 194.

³² Ibidem, nr. 38.

³³ *Documenta Romaniae Historica*, A. Moldova, vol. II, București, 1976, p. 425–426 (În continuare se va cita D.R.H.).

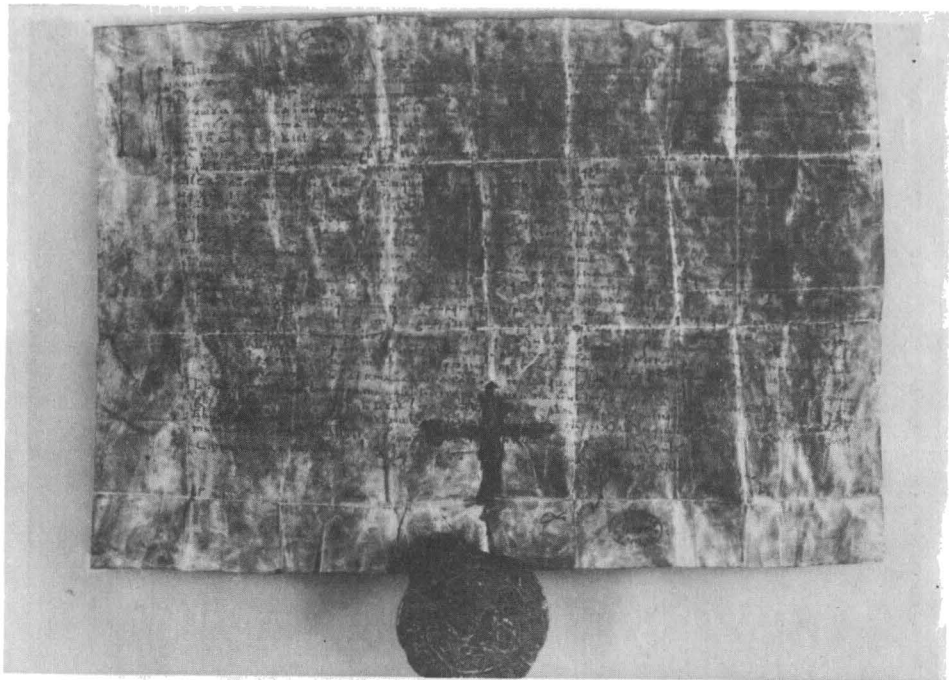
³⁴ Arh. St. Buc., colecția Peceți II, nr. 244, 245, 290.

³⁵ Ibidem, nr. 534.

³⁶ Ibidem, nr. 42.

³⁷ Ibidem, nr. 62.

³⁸ *Vezi Documente privind istoria României*, Introducere, vol. II, București, 1956, p. 47–160.

Cartea lui Ștefan cel Mare, vv. Moldovei, din 1470 (6978)

Deosebit de importante sunt și pecețile documentelor atârinate în partea de jos a acestora prin șnururi din mătase sau din fire metalice (aur sau argint). Există documente cu mai multe peceți (cosigilate) dintre care 5 aparțin cancelariei lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei³⁹, 2 cancelariei lui Iancu de Hunedoara, în calitate de guvernator al Ungariei⁴⁰, iar restul unor cancelarii străine⁴¹.

Colecția cuprinde și un document pe care, pe același suport, Petru Șchiopul, domnul Moldovei, la 1590 ianuarie 28, și Ieremia Movilă domnul Moldovei, la 1597 iunie 6, întăresc o proprietate pivnicierului Toader Bașotă. Documentul este sigilat o singură dată, în cancelaria celui de al doilea domn, la 1597⁴².

După materialul folosit la confecționarea peceților, deosebim sigilii imprimate în ceară protejate în capsule (căuș) de ceară, sigilii în ceară în capsule de lemn sau metalice și sigilii în metal – bule din plumb. Acestea din urmă au fost atârinate la documentele emise de Patriarhia ortodoxă din Constantinopol. Capsulele metalice sunt frumos ornate, dar există și un document emis în cancelaria lui Radu Leon, domnul Țării Românești, care are sigiliul imprimat într-o capsulă de ceară frumos ornată⁴³.

După mărimea sigiliilor imprimate întâlnim, în Moldova, și Țara Românească, sigilii mici cum sunt cel al lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, din

³⁹ Arh. St. Buc., colecția Peceți II, nr. 127, 204, 216, 243, 545.

⁴⁰ Ibidem, nr. 433, 445.

⁴¹ Ibidem, nr. 524, 525, 550, 554.

⁴² Ibidem, nr. 286.

⁴³ Ibidem, nr. 189.

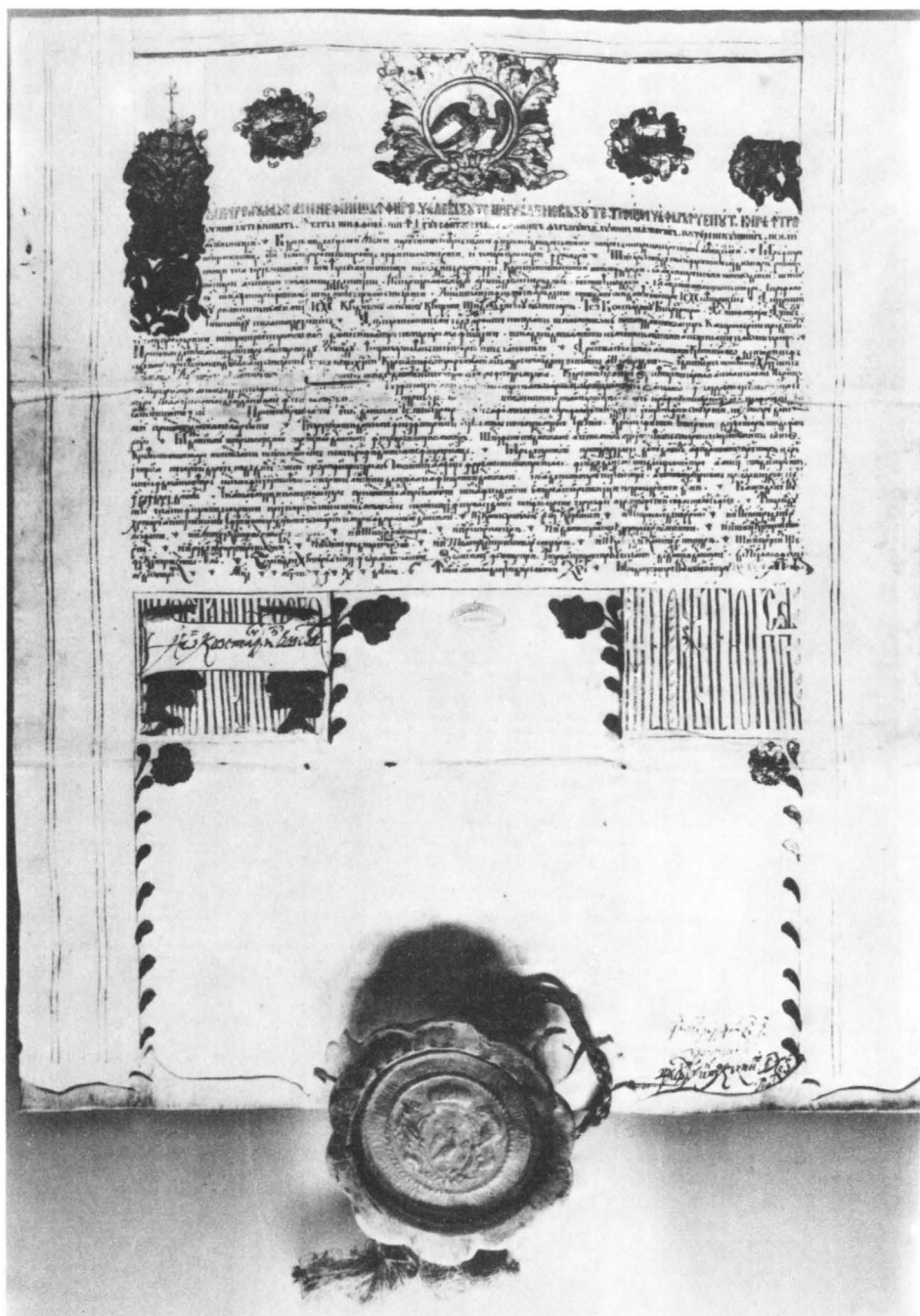

Cartea lui Radu Mihnea. vv. Țării Românești. din 1614 (7122) ianuarie 27

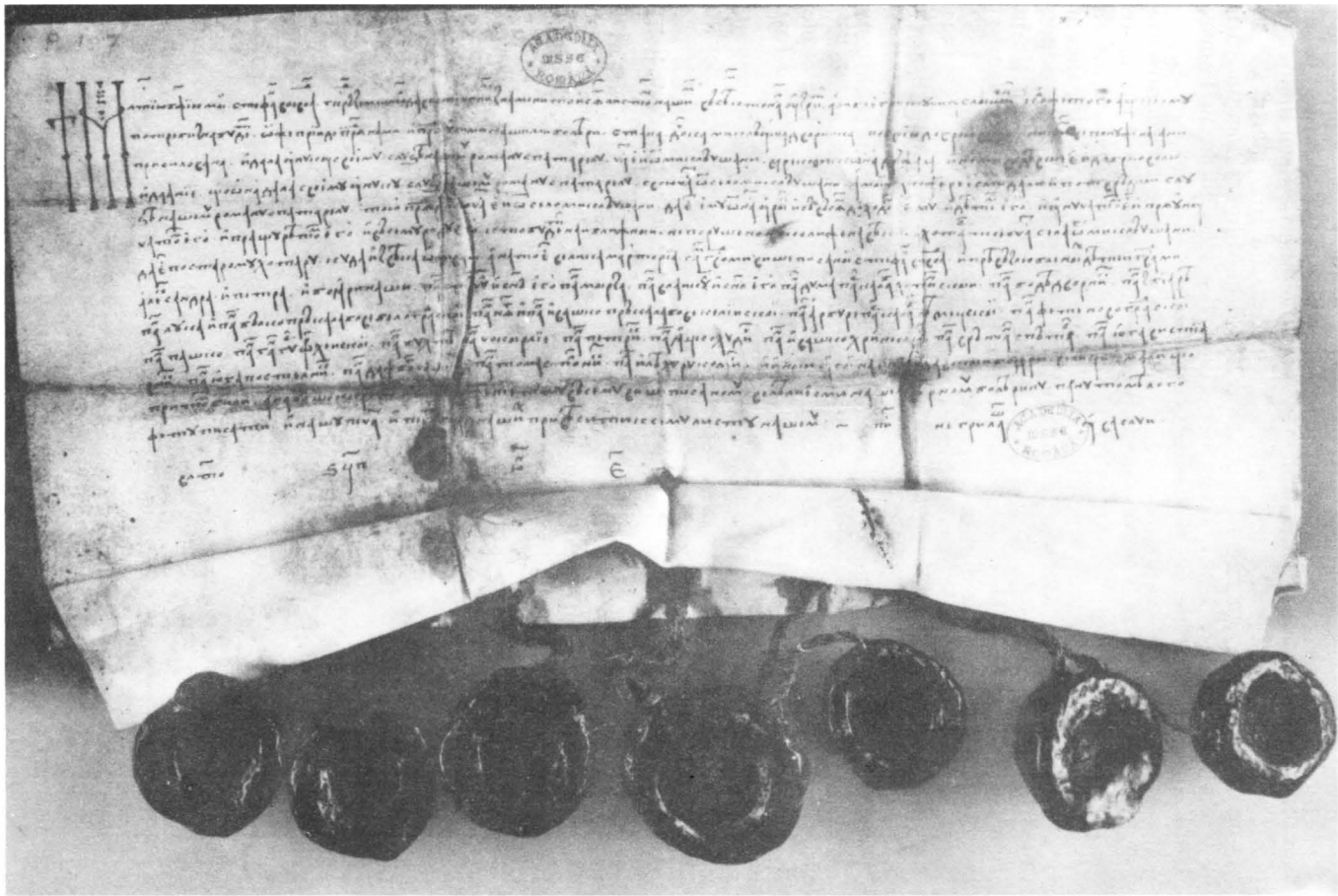

Cartea lui Radu Leon. vv. Țării Românești. din 1668 (7176). mai 20

Cartea lui Constantin Brâncoveanu, vv. Țării Românești, din 1702

Cartea lui Ștefan cel Mare nr. Moldovei, din 1472 (6980)

1468 septembrie 24, cu diametrul de 2.5 cm⁴⁴, și cel al lui Radu Leon, domnul Țării Românești, din 1667 mai 5, cu diametrul de 3.5 cm⁴⁵, sigilii mijlocii cum sunt cel al lui Șerban Cantacozino, domnul Țării Românești, din 1689 martie 6, cu diametrul de 5 cm⁴⁶, și cel al lui Antonie Ruset, domnul Moldovei, din 1677 martie 29, cu diametrul de 6 cm⁴⁷ și sigilii mari cum sunt cel al lui Radu Mihnea, domnul Țării Românești, din 1614 ianuarie 27, cu diametrul de 10 cm⁴⁸ și cel al lui Leon Tomșa, domnul Moldovei, din 1631 iulie 15, cu diametrul de 9.5 cm⁴⁹.

Valoarea istorică a documentelor din această colecție este binecunoscută cercetătorilor. Ele au fost publicate și în corpusurile naționale de documente *Documente privind istoria României (D. I. R)* și *Documenta Romaniae Historica (D. R. H.)*. Raportând colecția Peciți II la aceste publicații, facem cunoscut că documentul din 1495 martie 17⁵⁰, publicat în D.R.H.⁵¹ după o copie, se află în original în această colecție. Și alte documente aflate în colecție în original au fost publicate în D.I.R. după copii, uneori incomplete, traduceri și rezumate, precum documentele din: 1545 aprilie⁵², 1546 mai⁵³, 1548 aprilie⁵⁴, 1552 aprilie 11⁵⁵, 1554 martie 2⁵⁶, 1554 martie 20⁵⁷, 1569 iulie 28⁵⁸, 1579 aprilie 15⁵⁹, 1583 aprilie 12⁶⁰, 1588 aprilie 13⁶¹, 1598 martie 30⁶², 1598 aprilie 10⁶³, 1598 mai 6⁶⁴, 1617 martie 2⁶⁵, 1617 martie 8⁶⁶, 1617 martie 18⁶⁷ și 1617 martie 19⁶⁸.

Colecția cuprinde și documente nepublicate în aceste corpusuri, precum cele din : 1529 martie 24⁶⁹, 1546 mai 17⁷⁰, 1569 iunie 30⁷¹, 1586 martie 11⁷², 1587 aprilie 7⁷³, 1592 februarie 8⁷⁴, 1569 aprilie 20⁷⁵, 1600 martie 4⁷⁶, 1605 decembrie 20⁷⁷, 1607 iunie 22⁷⁸, 1615 august 1⁷⁹, 1617 aprilie 9⁸⁰. Multe dintre aceste documente au fost preluate după apariția *D.I.R.*

44 Ibidem. nr. 236.

45 Ibidem. nr. 371.

46 Ibidem. nr. 413.

47 Ibidem. nr. 302.

48 Ibidem. nr. 238.

49 Ibidem. nr. 185.

50 Ibidem. nr. 405.

51 *D.R.H.*, A., Moldova, vol. III, București, 1979, p. 341–343.

52 *Arh. St. Buc.*, colecția Peciți II, nr. 574.

53 Ibidem. nr. 577.

54 Ibidem. nr. 495.

55 Ibidem. nr. 578.

56 Ibidem. nr. 576.

57 Ibidem. nr. 406.

58 Ibidem. nr. 594.

59 Ibidem. nr. 417.

60 Ibidem. nr. 481.

61 Ibidem. nr. 383.

62 Ibidem. nr. 479.

63 Ibidem. nr. 401.

64 Ibidem. nr. 386.

65 Ibidem. nr. 548.

66 Ibidem. nr. 579.

67 Ibidem. nr. 567.

68 Ibidem. nr. 467.

69 Ibidem. nr. 590.

70 Ibidem. nr. 616.

71 Ibidem. nr. 408.

72 Ibidem. nr. 202.

73 Ibidem. nr. 558.

74 Ibidem. nr. 400.

75 Ibidem. nr. 543.

76 Ibidem. nr. 102.

77 Ibidem. nr. 437.

78 Ibidem. nr. 617.

79 Ibidem. nr. 609.

80 Ibidem. nr. 544.

Fondul familial Karadja

CRISANTA PODĂREANU

Familia, stabilită la Constantinopol, este de origine epirotă. În 1453, când orașul a fost cucerit de turci, exista deja un Eustațiu Karadja, care servea drept intermediar sultanului Mehmed II Cuceritorul și Patriarhului ecumenic.

Unii autori susțin că familia și-ar avea originea în Ragusa și că cel dintâi membru care a purtat numele Karadja a fost un ofițer în serviciul hanului Crimeii, care i-a dat acest nume (căprioară în limba turcă), din cauza vitezei și promptitudinii cu care executa ordinele. Pe de altă parte, marele logofăt Aristarchi arată că, într-un document al Patriarhiei, din 1564, familia era considerată a fi din Caramania¹.

Fondul este structurat pe membrii familiei, măsoară 1.15 m și conține 446 unități arhivistice, în cea mai mare parte originale, scrise în limbile română, italiană, franceză, daneză, spaniolă, greacă, engleză, rusă, turcă, norvegiană, germană, maghiară și suedeză, unele purtând sigilii valoroase.

Referitor la serdarul Mihalache Karadja există o singură scrisoare, datată 1709, de la domnul Moldovei, Antioh Cantemir. Două unități arhivistice îl privesc pe dragomanul la Poarta otomană, Constantin Karadja: scrisoarea unui ofițer suedez după bătălia de la Poltava și o litografie din 1733 reprezentând delegația otomană la Stockholm, din care făcea parte și dragomanul.

Trei unități din 1813–1815 îi aparțin lui Ioan Gheorghe Karadja, domn al Țării Românești între 1812 și 1818: o carte domnească prin care un negustor este autorizat să cumpere vite, dar nu să le și exporte, și două anaforale în niște pricini pentru moșii. Două poziții din inventar conțin scrisori ale lui Aristide Karadja, fiul dragomanului la Poartă.

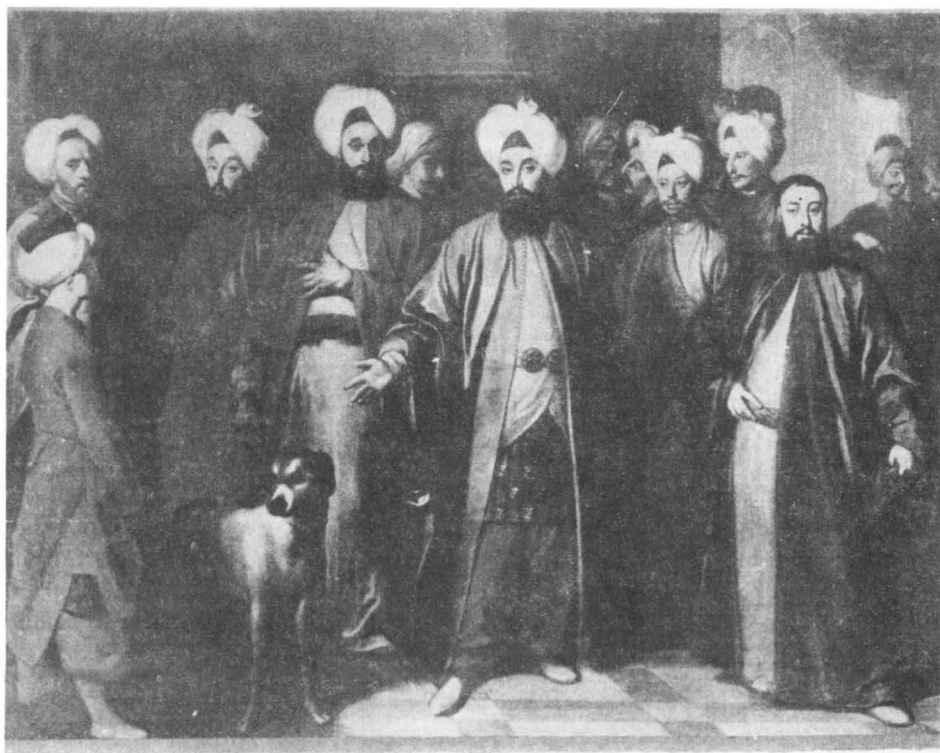
La Constantin Ion Karadja, ambasadorul Greciei la Paris și Londra, la 1830, se referă mai multe unități arhivistice, constituie, fie din scrisori trimise acestuia de regele Othon al Greciei, de I. Rizo, de marele duce al Toscanei, de Mihail Șuțu, care îl roagă să încheie un tratat privind granițele Greciei sau enumeră contribuțiile lui la revoluția din 1821, fie din decizii de numire în Consiliul de Stat al Greciei și ambasador la Londra, fie din brevete de purtare a unor decorații și din diplome, cum ar fi Legiunea de onoare, Ordinul catolic spaniol „Isabela”, diplome de membru al Societății Franceze de Statistică Universală, al Societății Generale Franceze a Naufragiilor, al Societății de Arheologie din Atena și al Societății Filologice Elene.

Următoarea parte structurală îi este dedicată lui Constantin Ion Karadja, trimis otoman la Berlin, Hanovra și Haga, la 1850, fiul domnului Ioan Gheorghe Karadja. Ali Pașa, ministrul de externe al Imperiului Otoman, îi dă instrucțiuni în legătură cu linia politică pe care trebuie să o adopte la curtea Prusiei și îi trimite o copie a Convenției de la Balta Liman; de asemenea, i se face cunoscut că a fost decorat cu Ordinul Guelfilor și că englezii manifestă interes față de Kossuth și alți revoluționari maghiari; primește brevetele de purtarea ordinelor olandeze „Leul neerlandez” și „Cununa de stejar”.

¹ Eugène Rizo-Ramgabhè, *Livre d'or de la noblesse phanariote et des familles princières de Valachie et de Moldavie*, Atena, 1904, p. 11.

Un număr relativ mare de dosare aparține lui Ioan Alexandru Karadja, ministrul otoman la Stockholm, Haga și Berlin, la 1880, și reprezentant comercial otoman în Italia. Aici găsim firmame, teșcherele și berate de numire în funcții, confirmări ale regelui Victor Emanuel II al Italiei, brevete de purtarea ordinelor otomane „Megidyde” și „Osmanyde”, a Ordinului suedez „Steaua polară”, scrisori de la personalități politice și militare, lista diplomaților la Haga, o invitație de la Loja masonică suedeză „Sfântul Andrei” ș.a.

Maria Karadja, soția ambasadorului otoman la Stockholm, Haga și Berlin, Ioan Alexandru Karadja, a primit scrisori particulare, cărți de vizită, între care cea a dramaturgului Henric Ibsen, și aprecieri la adresa lucrărilor ei literare.

Le Dragoman Karadja

Ambassade de Saïd Mehmed Effendi à Stockholm en 1733.

Partea structurală rezervată lui Constantin Ion Lars Anthony Demetrius Karadja, fiul ambasadorului otoman la Stockholm, istoric, membru al Academiei Române și consulul României la Stockholm, la 1910, conține scrisori de la

Societatea Suedeză de Geografie și Antropologie, de la Eugène Rizo Rangabé despre lucrarea „Cartea de aur a nobilimii fanariote”, de la bancherul Rothschild despre lipsa de popularitate a României în domeniul finanțelor, de la cercetători despre documente de arhivă, de la Nicolae Iorga, comunicări științifice și lucrări. Ultimele capitole sunt succinte și cuprind documente ale lui Alexandru Karadja Grumăzești, fiul lui Aristide, ale Elenei Karadja și genealogii ale familiei.

Cea mai bogată și frumoasă parte a fondului este însă colecția „Karadja”. Cel mai vechi document datează din 1334 și este emis de magistrul capitolului din Cracovia, în limba latină, pentru reglementarea împărțirii censului. Din secolele XV–XVI trebuie să fie și fragmentul dintr-o (*Istorie și geografie universale*) tipărită în limba germană. Aflăm, de asemenea, o poruncă a lui Petru Șchiopul, domnul Moldovei, de la 1590, în limba slavă, zapise și înscrisuri de la 1700 și 1800, o dispensă dată de papa Benedict XIV, în 1745, scrisori despre revoluția de la 1821 și eteriști, ordine militare ale domnului Țării Românești, Alexandru Ghica, trimise colonelului Ioan Odobescu, notele unor informatori despre pregătirea unei revolte în 1841.

Interesante sunt scrisorile lui Alexandru Odobescu adresate mamei sale și altor persoane, proiectul unei note a Porții otomane către Rusia, din 1853, referitoare la libertatea religiei greco-ortodoxe în Imperiul otoman, și răspunsul Rusiei. Valoroase sunt scrisorile semnate Otto van Bismarck, Hector Berlioz, Ion Bianu, Victor Hugo ș.a.

În afară de documentele inventariate, la sfârșitul fondului se găsesc 70 de unități arhivistice în franceza medievală și 17 în limba turcă-osmană neinventariate din lipsă de specialiști. Este, desigur, absolut necesară fișarea și punerea în circuit științific și a acestor documente.

Simpozionul „Steagul Unirii – steagul sub care s-au strâns toți românii – 24 Ianuarie 1859“

Spiritul de unitate, atât de puternic afirmat în timpul revoluției de la 1848, a fost mereu prezent în manifestările ulterioare ale românilor, atât în țară cât și în exil. Într-o cuvântare rostită la Paris, la sfârșitul anului 1848, Costache Negri exprima speranța, care nu era numai a sa, în viitorul unei Români Unite. „Trăiască Moldova! Trăiască Valahia! – exclama el. Dar învrednicească-ne Dumnezeu a putea striga într-o zi Trăiască România Unită! În visurile mele se arată viitorul Românici. Suntem milioane de români răzlețiți. Ce ne lipsește să ajungem un neam, tare? Unirea!“ Nicolae Bălcescu, de asemenea, își exprima încrederea în realizarea unității naționale: „Când, deci, cele două mari grupuri de patru milioane și de trei milioane și jumătate (de români – n.n.) se vor constitui unul alături de celălalt, cine le va mai împiedica să se unească? România noastră va exista, deci. E orb cine n-o vede“.

Fără să piardă din vedere țelul suprem – Unirea cea mare – ținând seama de învățămintele revoluției, de disponibilitățile diplomației și de contextul internațional, exilații români și conducătorii mișcării unioniste din Principate și-au fixat drept obiectiv apropiat unirea Moldovei cu Țara Românească. Unirea cea mică, realizarea, într-o primă etapă a unei Români „măcar în cuprinsul îngust de la Carpați la Dunăre“ (Nicolae Iorga).

Acest prim pas spre Marea Unire, concretizat prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza ca domn în Principatele Române, la 5, respectiv 24 ianuarie 1859, a fost pe larg evocat de participanții la simpozionul desfășurat, în ziua de 19 ianuarie 1994, la Direcția Generală a Arhivelor Statului.

Importanța momentului istoric aniversat a fost marcată, în cuvântul de deschidere al prof. univ. dr. Ioan Scurtu, director general al D.G.A.S., insistându-se totodată asupra necesității unei obiective valorificări a documentelor

din Fondul Arhivistic Național, iar academician Dan Berindei a supus atenției atitudinea Puterilor garante față de Unirea Principatelor Române (în comunicarea *Unirea Principatelor: Puteri garante și națiunea română*).

Rapoartele reprezentanților diplomați străini acreditați la București și Iași, precum și în alte orașe ale țării reprezintă o categorie de izvoare de cel mai mare interes pentru cunoașterea istoriei noastre moderne, în general, a domniei lui Alexandru Ioan Cuza, în special. Importanța lor pentru cercetarea istoriografică se relevă sub un dublu aspect. Pe de o parte, prin informațiile pe care le conțin, unele dintre ele inedite, necunoscute din alte categorii de izvoare, ele nuanțează, modifică, sau dimpotrivă întregesc cunoștințele noastre despre un anumit eveniment sau perioadă istorică, iar, pe de altă parte, aceleași surse de informare permit cercetătorului cunoașterea aprofundată a politicii țării pe care o reprezentau diplomații respectivi, față de năzuințele și interesele poporului român. Prin comunicarea intitulată *Domnia lui Alexandru Ioan Cuza oglindită în corespondența diplomatică engleză a vremii sale*, dr. Valeriu Stan (de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“) și-a propus să urmărească, sub ambele aspecte, modul în care este reflectată domnia lui Alexandru Ioan Cuza în corespondența diplomatică engleză a anilor 1860–1866, corespondență inedită aflată în original în Public Record Office din Londra și, parțial, în microfilme la Arhivele Statului din București.

În continuare, Ioan Zarzără, șeful Filialei Arhivelor Statului județul Dolj, valorificând documente din fondul „Magheru“ existente la Craiova, reliefează lupta oltenilor pentru realizarea dezideratului Unirii (în comunicarea „Oltenia și Unirea Principatelor“).

Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza a însemnat, așa cum declara Mihail Kogălniceanu, în discursul său, „om nou la legi noi“. Cei șapte ani

de domnie ai acestuia au fost fertili sub raportul împlinirilor, perioada aceasta densă, dinamică și complexă fiind marcată de transformări înnoitoare ce se succed în ritm de veritabilă cascadă. Importanța reformelor lui Cuza pentru evoluția ulterioară a Principatelor Române a constituit tema comunicării „Alexandru Ioan Cuza – unificator și reformator“, semnată de Cornel Lungu, director al Direcției Arhivelor Centrale.

În fine, perpetuarea peste decenii a ideilor Unirii din 1859, care își găsesc deplină actualizare în preajma momentului realizării Marii Uniri de la 1918 a constituit ideea majoră a comunicării prezentate de prof. univ. Ion Agrigoroaie, șeful Filialei Arhivelor Statului județul Iași, intitulată „Apelul la Unirea din 1859 în contextul înfăptuirii Unirii de la 1918“.

Cu același prilej a fost organizată la D.G.A.S. o expoziție fotodocumentară cuprin-

zând: fragment din Tratatul de pace din 18/30 martie 1856, prin care se prevedea înlăturarea protectoratului rusesc asupra Principatelor Române și punerea lor sub garanția puterilor europene (Franța, Anglia, Austria, Rusia, Turcia, Prusia și Regatul Sardinia) și hotărârea convocarea de Adunări ad-hoc în provinciile românești, care să se pronunțe asupra organizării lor viitoare; Hotărârile Adunărilor ad-hoc privind unirea lor într-un singur stat și un singur guvern; procesele-verbale de alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, proclamații ale domnitorului privind înfăptuirea Unirii (10 februarie 1859 și decembrie 1861); împrumutarea clăcășilor; sigiliul Principatelor după Unire. Expoziția fotodocumentară a fost completată cu o expoziție de carte pe tema Unirii Principatelor Române.

MARIA IGNAT

Realizări și proiecte de viitor ale Comitetului Internațional de Sigilografie (Reuniunea de la Haye, Olanda, 13–17 septembrie, 1993)

Comitetul Internațional de Sigilografie, organism științific dependent de Consiliul Internațional al Arhivelor s-a reunit între 13–17 septembrie 1993 în localitatea La Haye, la invitația Arhivelor de stat din această țară. Pe ordinea de zi s-au aflat următoarele probleme: 1. Realizarea obiectivelor din planul mediu pe perioada 1988–1992. 2. Principalele sarcini prevăzute în planul actual al Comitetului. 3. Problema participării membrilor Comitetului la Congresul Internațional al Arhivelor de la Pekin din 1996. 4. Extinderea activității Comitetului sub aspectul zonelor geografice. 5. Intensificarea legăturilor Comitetului cu alte organisme dependente de Consiliul Internațional al Arhivelor.

În legătură cu primul punct menționat s-a relevat publicarea următoarelor lucrări: „Vocabularul internațional de sigilografie“ (Roma, 1990); studiul „Informatica sigiliilor“ (datorat Dnei Maria Dalas – Franța); lucrarea „Tratamentul bulelor deteriorate“ (întocmită de Aldo Martini, președintele Comitetului); volumul „Tipologia sigiliilor“ (autor Toni Diederich) și

„Ancheta generală privind matricile sigilare“ (sinteză realizată de S. Kuczynski – Polonia), inclusă în revista „IANUS“, editată de Consiliul Internațional al Arhivelor, nr. 1, 1993.

În privința sarcinilor viitoare în planul Comitetului, se cuprind activități privind definirea și publicarea lucrărilor următoare: a) „Bibliografia sigilografică internațională“; b) „Mic ghid pentru descrierea iconografică a sigiliilor“; c) studiul „Probleme privind restaurarea, reproducerea și conservarea sigiliilor“; d) „Descrierea sigiliilor prin mijlocirea informaticii“. În vederea concretizării acestor obiective s-au solicitat date și informații din diferite țări, s-a apelat la unii specialiști de la marile instituții de învățământ superior din Franța.

Dat fiind numărul mare de lucrări reținute pentru „Bibliografia sigilografică internațională“, Comitetul a decis eliminarea celor care privesc epoca modernă și contemporană (lucrarea va însuma doar studiile și articolele referitoare la sigilografia medievală). Președintele Comitetului, Aldo Martini (Italia) a propus ca, sub pa-

tronajul acestui organism, să se inițieze un seminar la care să fie invitați cei mai buni restauratori din diverse țări, care să-și exprime opiniile în ceea ce privește metodele de restaurare a sigiliilor. Pentru pregătirea acestei importante acțiuni s-a decis lansarea unui chestionar referitor la metodele folosite într-o țară sau alta pentru restaurarea vestigiilor sfragistice. Domnul Menéndez a promis sprijinul material al „Asociației spaniole a prietenilor sigiliilor” și a exprimat decizia acestei țări de a găzdui reuniunea.

„Micul ghid pentru descrierea iconografică a sigiliilor” a făcut obiectul unor lungi ședințe de lucru. S-au dezbătut probleme vizând scopul, structura și metoda care urmează să fie aplicată. S-au discutat apoi unele prototipuri puse la punct de unii membri ai Comitetului (temele „arhitectură”, „veșminte”, „unelte”). S-a decis, în final, pe de o parte să se întocmească prototipul tuturor temelor și apoi să fie difuzate, analizate și discutate de toți membrii organismului științific menționat. În unele situații descrierile vor fi făcute până la trei nivele de detaliu. Se preconizează a se întocmi o bibliografie de bază care să însoțească lucrarea. O ședință de lucru a fost consacrată „à la sigilographie non diplomatique”. A fost reprezentativă în cadrul acestei teme conferința lui Himly (Franța), motiv pentru care s-a hotărât ca sub semnătura acestuia, să se publice un studiu abordând această temă.

În ceea ce privește Congresul Internațional al Arhivelor ce se va desfășura la Peking în 1996, Consiliul Internațional al Arhivelor a cerut Comitetului Internațional de Sigilografie să organi-

zeze o expoziție de sigilii (în special occidentale), ce va fi însoțită de o casetă audio-vizuală.

S-a discutat, de asemenea, problema extinderii activității Comitetului și sub aspectul zonelor geografice reprezentate în competența sa, context în care a fost cooptat un delegat al Arhivelor din China (d. Zhongling).

În privința obiectivului, de mai mult timp recomandat de Consiliul Internațional al Arhivelor, respectiv intensificarea colaborării dintre comitete, s-au relevat dificultățile existente încă în ceea ce privește stabilirea unor raporturi eficiente cu alte organisme ale C.I.A. Cu secția de „Învățământ și formare arhivistică” a fost realizat un proiect concret: un program audiovizual asupra sigiliilor (o serie de 36 diapozitive, un catalog explicativ și o casetă cu comentarii bilingve – franceză și engleză). S-a subliniat necesitatea reluării contractelor cu Comitetul de Conservare și Restaurare a Documentelor, astfel încât în vederile acestuia să intre și sigiliile.

Lucrările Comitetului au fost îmbogățite cu o serie de vizite efectuate la Arhivele Centrale de Stat din orașul La Haye, la Biroul Central de Genealogie și la Arhivele Casei regale din localitatea amintită, la Arhivele de Stat din Utrecht, la Arhivele Ordinului Teutonic etc. Membrii Comitetului s-au bucurat de primirea călduroasă a directorului general al Arhivelor din Olanda (Dr. Eric Ketelaar), a reprezentantului Asociației Regale a Arhiviștilor din această țară și a guvernatorului provinciei Overijssel.

MARIA DOGARU

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

Gérard Jubert, *Ordonnances enregistrées au Parlement de Paris sous le règne de Henri IV. Inventaire analytique des registres X^u 8 640–8 646*, Paris, Archives Nationales, 1993, 267 p.

Lucrarea este deschisă de un Cuvânt înainte al directorului Arhivelor Naționale Franceze, Jean Favier, în care acesta specifică faptul că, de obicei, istoricul face legătura logică între instituția care emite documente și problemele tratate în acele documente, iar atunci când nivelul instituției implică o diversitate a problemelor, legătura nu mai poate fi făcută. În această situație se găsesc ordonanțele regale, de aceea instrumentul de față era absolut necesar.

Inventarul reproduce poziție cu poziție rezumatele conținute de cele șapte registre de pergament, fiecare de câte 400 de pagini, în care au fost înregistrate ordonanțele, edictele și scrisorile lui Henric IV, din 1589 până în 1610, menționând locurile în care au fost publicate documentele rezumate. Acestea sunt de o mare varietate: bule pontificale; contracte; statute; scrisori referitoare la comunitățile religioase (înființarea unor mănăstiri, capele, școli), vânzări-cumpărări de bunuri, tăierea de copaci din păduri, demolarea sau repararea unor edificii monastice; patente acordate unor persoane fi-

zice (de legitimare, naturalizare, înnobilare, dispense de vârstă); scrisori de constituire a unor ducate, marchizate și comitate, de înființare a unor târguri și piețe, poștalioane, diligențe; autorizații de exploatare a unor mine, de deschidere a unor străzi în Paris; autorizații acordate inventatorilor de a-și aplica invențiile; privilegii, mai ales scutiri de impozite ș.a.

În „Introducere“, autorul explică felul în care se făceau înregistrările, specificând că, pe măsură ce Parlamentul se întărea și căpăta autoritate, el nu mai înregistra chiar tot ceea ce trimitea regele, care, uneori era nevoit să-l sormeze. Îndeosebi, Parlamentul refuza când era vorba de grevarea finanțelor statului.

Rezumatele sunt urmate de un indice de nume proprii, toponime și genuri de acte și de lista cronologică a ordonanțelor. Acest inventar se adaugă lucrărilor privitoare la domnia lui Henric IV, pe care Gérard Jubert le menționează elogios.

CRISANTA PODĂREANU

**„Levéltári Közlemények“, 1-2 szám,
Budapest, 1990, 1991, 1992**

Rândurile de față continuă prezentarea numerelor 1-2 pe anii 1990, 1991 și 1992 ale revistei „Levéltári Közlemények“, periodic al Arhivei Naționale a Ungariei. Având un conținut bogat, revista cuprinde studii pe teme istorice și din domeniul arhivisticii, articole realizate pe baza cercetării izvoarelor aflate în arhive, recenzii, cronica vieții științifice și bibliografia literaturii arhivistice din Ungaria.

Fallenbüchl Zoltán în *Arhondologia maghiară a secolului al XVIII-lea* (nr. 1-2, 1990, p. 3-21) prezintă opiniile sale în legătură cu arhondologia, ca ramură a științelor istorice care se ocupă de studiul funcționarilor și al persoanelor oficiale. Având ca model lucrarea lui Georg Ferchl *Bayerische Behörden und Beamte 1550–1804*, apărută la München în perioada 1908–1912, autorul consideră că arhondologia ar trebui să fie o ramură independentă a științelor istorice. Por-

nind de la constatarea că în secolele XVII–XIX, persoane care au deținut funcții oficiale au jucat un rol important în istoria Europei, interpretării arhondologiei, respectiv strângerea și evaluarea datelor referitoare la biografiile funcționarilor. De asemenea, face o amplă prezentare a situației actuale a arhondologiei maghiare din secolul al XVIII-lea.

Articolul *Un umanist împotriva regelui Matei Corvin: Callimachus Experiens* (nr. 1-2/1990, p. 23–41) de Jászai Magda, prezintă atitudinea umanistului toscan Filippo Bounaccorsi, cunoscut sub pseudonimul Callimachus Experiens, față de regele Matei Corvin. Născut în 1437 la San Gimignano, a studiat la Florența și Veneția și, după mai multe peregrinări, s-a stabilit în Polonia, unde a devenit, în 1474, secretarul regelui Kazimir al IV-lea. Accastă poziție pe care a avut-o la curtea regelui Poloniei i-a determinat și atitudinea critică față de regele Ungariei.

Studiul lui Richard Marsina intitulat *Examinarea diplomatică și paleografică a documentelor emise la mijlocul secolului al XIII-lea* (nr. 1-2/1990, p. 43–62), tradus din limba slovacă de Fügedi Erit, a fost întocmit pe baza studierii documentelor emise în prima jumătate a secolului al XIII-lea aflate în volumul II din „Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae”. Autorul subliniază faptul că secolul al XIII-lea reprezintă în Ungaria o perioadă de dezvoltare a practicii diplomatice, crescând numărul documentelor emise și în special al celor laice. Cel puțin jumătate din documentele din „codex” au ca emitent pe regele Bela al IV-lea. Între 1235–1260 cancelaria regală a emis patru tipuri de documente: simple privilegii sigilate cu bula de aur, mandate și documente care încep cu formula „nos”. Autorul a analizat și documentele emise de comiți și alți funcționari laici, precum și cele emise de locurile de adevărire și instituțiile bisericesti.

Studiul *Stema de stat a Republicii Ungaria (1946–1949)*, întocmit de Föglein Grizella (nr. 1-2/1991, p. 3–8), prezintă condițiile în care a fost adoptată noua stemă a Ungariei în 1946, pe baza analizei documentelor de arhivă, nestudiate până în prezent.

Drasköczy István și Soós István au publicat în nr. 1-2/1991 o bibliografie cuprinzând *Publicații de documente medievale în Ungaria în perioada 1945–1990*, (p. 9–55), referitoare la istoria medievală a Ungariei până la 1526. Pentru

întocmirea bibliografiei, autorii au ținut cont de documentele aflate în arhiva diplomatică și a colecției de fotografii diplomatice a Arhivei Naționale a Ungariei: de asemenea au fost luate în considerare urbariile, registrele, protocoalele civile și bisericesti, decretul. Au fost trecute în revistă și colecțiile de documente, monografiile, studiile de istorie locală, istoria dreptului, lucrările de științe auxiliare lingvistice și arheologice. bibliografia constă în două părți. Prima parte cuprinde izvoarele publicate în limba originală sau sub forma registrelor și cea de-a doua parte cuprinde documentele traduse în limba maghiară. Bibliografia este completată cu un indice de nume și a principalelor surse folosite.

Cu ocazia comemorării a 500 de ani de la moartea regelui Matei Corvin, Arhiva Națională a Ungariei a organizat, în perioada 6 aprilie – 6 octombrie 1990, o expoziție de sigilii, datând din perioada 1458–1490. Băndi Zsuzsanna prezintă *Catalogul expoziției de sigilii din timpul regelui Matei Corvin de la Arhiva Națională a Ungariei* (nr. 1-2/1991, p. 57–150). Așa cum subliniază autoarea acestui articol, studierea folosirii sigiliilor în timpul regelui Matei Corvin prezintă importanța din mai multe puncte de vedere și anume: sfera celor care folosesc sigilii reprezintă măsura răspândirii scrisului; sunt oferite informații privitoare la guvernarea țării, instituției; studierea peceților împreună cu conținutul și forma documentelor; oferă dovezi privind istoria cancelariei regale, reprezentările de pe sigilii întregesc cu noi date istoria bisericii și a heraldicii, sunt importante pentru istoria artei. Sigiliile prezentate în catalog sunt grupate după cum urmează: I. Sigiliile regelui și ale reginei; II. Sigilii contemporane străine; III. Sigiliile unor funcționari laici și ale unor personalități; IV. Sigiliile unor orașe; V. Sigiliile locurilor de adevărire și ale unor ordine călugărești; VI. Sigiliile unor cardinali, arhiepiscopi, episcopi, vicari, preoți; VII. Sigilii din gumă. Menționăm prezența în catalog a unor sigilii aflate pe documente emise de lăncu de Ilunedoara, Ștefan cel Mare, orașul Cluj, Capitlul din Alba Iulia și conventul din Cluj Mănăstur.

Articolul scris de Csurkovits Enikő, intitulat *Timpul de lucru al scribilor medievali*, (nr. 1-2/1992, p. 3–14), încearcă să răspundă la câteva întrebări cum ar fi: când și cum scriau știutorii de carte din evul mediu; dacă aveau o anumi-

tă perioadă de timp când scriau trebuiau să fie pregătiți tot timpul pentru a scrie? Cel care studiază documentele datând din evul mediu observă că acestea erau date chiar duminica sau în timpul unor sărbători importante, cum ar fi Crăciunul, Paștele, ziua unor sfinți etc. autoarea concluzionează, „scribii medievali“ trebuiau să fie oricând gata să întocmească documentele cerute.

Engel Pál în articolul *Salgai Miklos* (nr. 1-2/1992, p. 15-26), prezintă cazul lui Salgai Miklos, unicul fiu și moștenitor al lui Simon Szécsényi, jude al curții supreme, care a fost condamnat pe nedrept și a trăit în exil până la sfârșitul vieții.

Articolul lui Fazekas István, *O operă uitată a lui Kováchich Marton György „Monumenta Diplomatica Bathyaniana“* (nr. 1-2/1992, p. 27-38), readuce în atenția specialiștilor personalitatea și activitatea lui Kováchich György Márton se află la Biblioteca națională Széchényi, secția manuscrise. Valoarea acestei lucrări, conținând 316 documente, constă în faptul că documentele medievale din scria „memorabilia“, au dispărut în timpul celui de al II-lea război mondial și s-au păstrat numai copiile realizate de Kováchich în anul 1814.

Un alt articol interesant prin concluziile pe care le desprinde autorul Fügedi Erik este intitulat *Donațiile regelui Béla al IV-lea și procedura orală* (nr. 1-2/1992, p. 39-52). Fügedi Erik încearcă să răspundă la întrebarea: cum putea regelé Béla al IV-lea să conducă Ungaria din acea perioadă când populația țării era aproape în întregime analfabetă; cum era comparabilă calitatea înaltă a documentelor emise de cancelaria regală ungară cu faptul că exista o cultură orală în gradul cel mai înalt. Studiarea registrelor oferă răspunsul referitor la problemele care erau hotărâte prin scris și care pe cale orală. Perioada studiată de autor este cuprinsă între anii 1245-1270 ai domniei lui Béla al IV-lea.

Studiul analizează unii termeni care apar în terminologia cancelariei în registre, cum ar fi: „assignare“, „introducere“, „statuere“. Încearcă de asemenea să stabilească persoanele care se ocupau cu înregistrarea documentelor. Apar astfel formulele „dilectus et fidelis noster“ și mai rar „Homo noster“. Pe baza studierii scrisorilor de donație din timpul regelui Béla al IV-lea,

autorul concluzionează că, în timpul domniei sale, regele a acordat bunuri prin procedura orală, dar aceste donații erau înregistrate cu atenție în cancelaria sa.

Györfy György în articolul *Orașul Vác în timpul dinastiei arpadiene* (nr. 1-2/1992, p. 53-60) prezintă datele pe care le-a prelucrat în legătură cu orașul Vác și care vor fi utilizate în volumul IV al lucrării „Geografia istorică a Ungariei în timpul dinastiei arpadiene“.

Studiul întocmit de Hermann Zsuzsánna, intitulat *Cum a ajuns cetatea din Divény în stăpânirea familiei Balassa* (nr. 1-2/1992, p. 61-70), are la bază analiza a două documente păstrate în două formulare diferite, care prezintă transferul cetății într-o lumină diferită. Primul document a fost copiat de scribii lui Werböczy și se păstrează în colecția sa de documente, iar celălalt document a fost copiat în *formularium* păstrat în Biblioteca Premonstra-Fens din Jászó sub titlul „Grație acordată celor care l-au rănit pe Balassa Ferenc“.

Câteva opinii referitoare la originea voievodatului Transilvaniei prezintă Jakó Zsigmond în articolul *Despre numirea voievozilor ardeleni* (nr. 1-2/1992, p. 71-83). Problema originii voievodatului Transilvaniei a mai fost abordată de Ioan Lupăș și Ioan Bogdan în lucrări apărute cu mai multe decenii în urmă. Referitor la numirea voievozilor transilvăneni există puține documente. Trei datează de dinainte de Mohács (emise în 1437 decembrie 6, 1493 ianuarie 19 și 1510 noiembrie 8/, iar celelalte trei după Mohács (respectiv 1551 decembrie 31; 1552 aprilie 1 și 1553 mai 26). Conform acestor documente, numai regele avea dreptul de a numi pe voievodul Transilvaniei; în legătură cu această numire erau înștiințați reprezentanții sașilor, secuilor și ai orașelor. Numirea voievodului se făcea prin procedură orală, voievodul primind probabil steag de la rege și depunea jurământ de credință.

Kecskeméti Károly în articolul *Schimbări în arhivistica țărilor din Europa de est* (nr. 1-2/1992, p. 85-90), prezintă câteva considerații referitoare la transformările care au avut loc în domeniul arhivisticii după prăbușirea sistemului socialist.

E. Kovács Péter prezintă în articolul *Jaice și pacea maghiaro-turcă din 1519* (nr. 1-2/1992, p. 91-96) situația internă și internațională de la în-

ceputul secolului al XVI-lea, care a dus la încheierea păcii din 1519 între Ungaria și Imperiul otoman.

Referitor la relațiile și cooperarea internațională în domeniul arhivisticii menționăm articolul lui Körmendy Lajos, *Relații arhivistice internaționale în Europa în perioada 1981-1991* (nr. 1-2/1992, p. 97-109).

Studiul lui Kubinyi András *Conducerea regelui Matei Corvin în Austria* (nr. 1-2/1992, p. 111-121), încearcă să dea răspuns la câteva întrebări referitoare la perioada, puțin cunoscută și studiată atât în Ungaria cât și în Austria, în care Austria a fost ocupată de armata ungară condusă de regele Matei Corvin.

Articolul lui Răcz György *Scutul arpadian cu benzi de pe unele sigilii nobiliare din secolele XIII-XIV* (nr. 1-2/1992, p. 123-135) face referire la acele sigilii aparținând unor înalți demnitari din Ungaria secolelor XIII-XIV, pe care apar imagini din blazoanele regilor arpadieni. Acest obicei își are originea în faptul că, la începutul secolului al XIII-lea, unii demnitari aveau dreptul de a folosi imaginea scutului regal ca simbol al puterii cu care au fost investiți de către rege. Acest obicei se mai păstrează până la sfârșitul secolului al XIV-lea...

În Ungaria s-au păstrat statutele privind dreptul canonic începând cu secolul al XIV-lea. Din această perioadă sunt cunoscute capitulurilor din Zagreb, Oradea și Esztergom pe baza analizării Statutului Capitlului din Eger din 1478, cuprinzând 29 de articole, Solymosi László a scris articolul intitulat *Statutele privind alegerea decanilor la Capitlul din Eger în secolul al XV-lea* (nr. 1-2/1992, p. 137-156), în care analizează procedura de alegere a decanului.

Articolul lui Szakály Ferenc, *Propunere privind începerea lucrului la „Monumenta Archivaria Historica Regni Hungariae Maedii Aevi Illustrantia”* (nr. 1-2/1992, p. 157-173), pornește de la necesitatea întocmirii unei noi colecții de documente medievale privind istoria Ungariei.

Tringhi István în articolul *Matei Corvin și familia Perényi* (nr. 1-2/1992, p. 175-192) analizează relațiile dintre cele 2 ramuri ale familiei Perényi și regele Matei.

Personalitatea și activitatea culturală a contelui Ráday Gedeon este prezentată de Vajay Szabolcs în articolul *Ráday Gedeon, donatorul de bibliotecă* (nr. 1-2/1992, p. 193-213). Prove-

nind dintr-o familie nobiliară de religie protestantă, ale cărei rădăcini se întind până în secolul XIII, Ráday Gedeon a reprezentat tipul elitei protestante, liberal, tolerant, progresist și sprijinitor al tuturor inițiativelor culturale din Ungaria secolului al XIX-lea. El a donat, printre altele Bibliotecii Bisericii reformate o colecție bibliofilă adunată de-a lungul a patru generații.

Un loc aparte în cadrul revistei îl ocupă publicarea izvoarelor documentare. Astfel, Ember Gyözö publică *Bilanțul Camerei regale maghiare din Pozson (Bratislava) în anul 1542* (nr. 1-2/1990, p. 63-143). Ca arhivist, Ember Gyözö a studiat dările de seamă ale Camerei din Bratislava, datând din secolele XVI și XVIII, considerând că acestea merită să fie publicate, datorită informațiilor pe care le conțin.

Articolul lui Vörös Károly, *Un diplomat francez la Adunarea generală a comitatului Pesta din 6-8 iunie 1837* (nr. 1-2/1990, p. 145-163) analizează situația politică a Ungariei în vara anului 1837. În acest context, raportul baronului francez Emil de Langsdorf, ambasadur al Franței la Viena, oferă informații importante referitoare la primele 3 zile ale desfășurării Adunării generale. Rapoartele lui Langsdorf, publicate în original în paginile revistei, se află în arhiva Ministerului de externe francez, secția Mémoires et Documents, seria Austria, rol. 51, p. 121-142.

Revista „Levél-tári Közlemények” mai cuprinde recenziile unor lucrări de specialitate din domeniul arhivisticii și al istoriei, apărute în perioada 1988-1991 (nr. 1-2/1990, p. 165-173; nr. 1-2/1991, p. 151-173; nr. 1-2/1992, p. 215-225) și cronica vieții științifice interne și internaționale (nr. 1-2/1990, p. 175-197; nr. 1-2/1991, p. 177-189; nr. 1-2/1992, p. 227-228). De asemenea, este publicată Bibliografia literaturii arhivistice din Ungaria pe anul 1989-1990 în nr. 1-2/1990, p. 205-226. În nr. 1-2 din anul 1992 este publicată Lista lucrărilor de specialitate apărute în perioada 1938-1991 ale lui Borsa Iván (p. 223-243).

Abonați-vă la

REVISTA ARHIVELOR

Abonamentele se fac la oficiile și agențiile poștale din toată țara, la sediul redacției și la filialele județene ale Arhivelor Statului.

Informăm cititorii că pot procura orice număr al revistei de la sediul redacției Bd. Mihail Kogălniceanu nr. 29, sector 5, București, telefon: 615.41.60.

Revista Arhivelor publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică și alte științe speciale ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sunt rugați să trimită materiale în două exemplare dactilografiate la două rânduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat. Documentele trimise spre publicare trebuie să fie însoțite de reproduceri (fotocopii, xerox etc.).

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Articolele nepublicate nu se restituie.

Cititorii din străinătate se pot abona prin RODIPET S.A. PO-BOX 33-57, telex:11995, fax: 0040-1-3129432 sau 3129433, București, Piața Presei Libere nr. 1, sector 1, România.

R.M. ISSN 0034-7043

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in HISTORICAL ABSTRACT AND AMERICA - HISTORY AND LIFE.

<https://biblioteca-digitala.ro> / <http://arhivelenationale.ro>

Din sumarul numărului viitor:

TUDOR MATEESCU – Raportul document de arhivă – izvor narativ

NICOLAE CHIPURICI – Probleme de delimitare a fondurilor arhivistice create de instituțiile din învățământul preuniversitar

CONSTANTIN ASĂVOAIEI – Precizări în legătură cu neamul lui Dragoș Viteazul

MARIA DOGARU – Păstrarea și conservarea sigiliilor

FLOREA OPREA – Principii de bază ale restaurării documentelor istorice

PREȚUL REVISTEI: 1400 lei